

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Кафедра загальної і соціальної педагогіки та початкової освіти

Замашкіна О.Д.

**ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА:
МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПЕДАГОГАМИ-ГУМАНІТАРІЯМИ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК**

Ізмаїл – 2014

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ

Ізмаїльський державний гуманітарний університет
кафедра загальної і соціальної педагогіки та початкової освіти

Замашкіна О.Д.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА:
МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПЕДАГОГАМИ-ГУМАНІТАРІЯМИ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Ізмаїл - 2014

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради ІДГУ
(протокол № 2 від 28.11.2013 р.)

Рецензенти: кандидат педагогічних наук, доцент Касярум Н.В. (ЧНУ імені
Богдана Хмельницького)

кандидат педагогічних наук, в.о.доц. Фурдуй С.Б. (ІДГУ)

Замашкіна О.Д.

Інклюзивна освіта: методичний супровід забезпечення педагогами-гуманітаріями. Навчально-методичний посібник. Ізмаїл: Видавництво Ізмаїльського державного гуманітарного університету, 2014, 160с.

У навчально-методичному посібнику представлено теоретико-методологічні, нормативно-правові та організаційно-методичні засади інклюзивної освіти, окреслено шляхи його впровадження в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Для студентів бакалаврату, магістрантів, аспірантів, викладачів вищих педагогічних навчальних закладів, педагогам-практикам та керівникам загальноосвітніх закладів, слухачам інститутів післядипломної освіти, іншим фахівцям, зацікавленим у впровадженні інклюзивної освіти.

О.Д.Замашкіна, 2014-
Вид-во ІДГУ, 2014

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	4
Змістова частина програми дисципліни	6
Теоретичний матеріал для аудиторного вивчення.....	7
Змістовий модуль I. Методологічні та законодавчо-нормативні засади інклюзивної освіти	
1. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою	7
2. Інклюзія – стратегія міжнародного та українського законодавства	19
Змістовий модуль II. Інклюзивна освіта: від основ до практики	
3. Передумови для забезпечення успішної інклюзії. Роль батьків у впровадженні інклюзивної освіти	29
4. Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання	45
5. Індивідуальний навчальний план та його складові	60
6. Сутність і завдання оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами	64
Практикум	73
Корисні ресурси для самопідготовки	
1. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи	85
2. Програма «Інклюзивна освіта» Всеукраїнського фонду «Крок за кроком»	97
Дидактичне забезпечення самостійної роботи	114
Навчальний проект (ІНДЗ)	116
Підсумковий тест на виявлення рівня теоретичних знань	120
Орієнтовні питання до заліку	123
Форми контролю та критерії оцінювання знань студентів	125
Ресурсне забезпечення	126
Перелік нормативно-правових документів, що підлягають вивченню ...	132
Глосарій	135
Додаток	141

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Реформування та модернізація в галузі освіти в Україні відбувається згідно демократичних соціально-економічних перетворень і пріоритетів сьогодення, які засвідчують право кожної дитини на здобуття освіти, відповідно її пізнавальним можливостям. У нашій країні на законодавчому рівні визначено право дітей з особливими освітніми потребами на навчання у загальноосвітніх закладах за місцем проживання. Система освіти, що передбачає надання таких освітніх послуг набула назву інклюзивної освіти.

Впровадження інклюзивної освіти зумовило потребу у підготовці педагогів до роботи в інклюзивному навчальному середовищі та необхідність введення в систему педагогічної підготовки дисципліну «Основи інклюзивної освіти». Підготовка майбутнього вчителя до роботи з учнями з особливими потребами у навчанні – багатогранна й багатоаспектна проблема, що базується на сучасній системі знань із загальної і соціальної педагогіки, психології, методик навчання учнів, системі медичних і дефектологічних знань.

Мета навчальної дисципліни – ознайомлення студентів із теоретико-методологічними, нормативно-правовими та організаційно-методичними засадами інклюзивної освіти.

Завдання навчальної дисципліни:

- сформувати усвідомлене розуміння основних положень інклюзивної освіти;
- ознайомити із станом, етапами розвитку й актуальними проблемами інклюзивної освіти в Україні;
- забезпечити досконале володіння стратегіями взаємодії з батьками дітей з особливими потребами;
- сформувати навички диференційованого викладання та оцінювання дітей з особливими потребами;
- виробити усвідомлення необхідності зростання педагогічної майстерності.

У процесі вивчення дисципліни студент має набути таких *компетенцій*:

Знати:

- основні історичні етапи розвитку соціальної допомоги особам з обмеженими функціональними можливостями;
- стан і розвиток інклюзивної освіти в країнах Європи та в Україні;
- зміст основних нормативних документів щодо впровадження інклюзивного навчання в Україні;
- особливості психофізичних вад дитини та їх нозологій;
- вимоги до індивідуального навчального плану дитини з обмеженими функціональними можливостями;
- вимоги до навчального-методичного та кадрового забезпечення навчання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання;
- особливості оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами в інклюзивних класах (групах);

- значення, сутність, зміст та актуальні проблеми соціальної адаптації для дітей з обмеженими функціональними можливостями в умовах інклюзивної школи;
- основні проблеми родинного виховання дітей з особливими потребами.

Уміти:

- характеризувати сучасний стан підготовки дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання;
- окреслювати перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні;
- аналізувати досвід запровадження інклюзивного навчання в умовах загальноосвітнього навчального закладу;
- використовувати інноваційні підходи в корекції навчання дітей з особливими потребами;
- добирати основні форми, методи і прийоми соціальної й психолого-педагогічної допомоги сім'ї, що виховує дитину з особливими потребами.

Навчальна стратегія дисципліни:

Реалізація завдань для досягнення результатів модуля здійснюється *шляхом:*

- розгляду навчального матеріалу на лекціях;
- самостійного вивчення студентами навчального матеріалу;
- виконання практичних завдань, спрямованих на набуття студентами вмінь і навичок на практиці застосовувати набуті теоретичні знання;
- участі студентів у практично-семінарських заняттях з метою розвитку критичного мислення, рефлексії для використання здобутих знань і вмінь у майбутній професійній діяльності;
- проведення підсумкових занять до заліку.

З метою реалізації основних теоретичних положень навчальної дисципліни у програмі виокремлено два розділи: «Методологічні та законодавчо-нормативні засади інклюзивної освіти» та «Інклюзивна освіта: від основ до практики». Програму укладено відповідно до вимог кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Запроваджено систему академічних кредитів, визначено змістові модулі курсу, сформульовано завдання для самостійної роботи студентів, представлено систему індивідуальних завдань, розроблено шкалу оцінювання навчальних досягнень студентів.

Мета семінарсько-практичних занять – поглибити знання майбутніх педагогів з кожної теми шляхом підготовки та презентації відповідей, участі в обговореннях різного формату, використання педагогічного досвіду.

Навчальну дисципліну розраховано на 72 години, з них: 12 годин - лекції; 16 годин – семінарсько-практичні заняття; 44 години - самостійна робота студентів. Звітна форма контролю - залік. Для студентів заочного відділу: 72 години (4 години-лекції, 6 годин – семінарсько-практичні, 62 години-самостійна робота, залік).

ЗМІСТОВА ЧАСТИНА ПРОГРАМИ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль I. Методологічні та законодавчо-нормативні засади інклюзивної освіти

Тема 1. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою

1. Становлення інклюзивної освіти на різних етапах розвитку суспільства.
2. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти. Історія спеціальної освіти і інклюзії
3. Наукові підходи до визначення ключових понять (інклюзія, інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, інтеграція).
4. Соціальна і медична моделі порушень розвитку.
5. Основні цілі, завдання, принципи інклюзивної освіти.

Тема 2. Інклюзія – стратегія міжнародного та українського законодавства

1. Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти.
2. Саламанська декларація та документи ООН і ЮНЕСКО.
3. Освітні закони України. Сучасна освітня нормативно-правова база.
4. Характеристика спеціальної освіти в Україні.
5. Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні, ресурсні можливості спеціальної освіти. Світова тенденція у розвитку інклюзивного навчання.

Змістовий модуль II Інклюзивна освіта: від основ до практики

Тема 3. Передумови для забезпечення успішної інклюзії. Роль батьків у впровадженні інклюзивної освіти

1. Характеристика складових інклюзії.
2. Передумови успішної розбудови інклюзивного середовища.
3. Інклюзивні школи – ефективні школи.
4. Управління інклюзивною школою на засадах менеджменту освітніх інновацій.
Застосування успішних стратегій адміністративної роботи
5. Пристосування шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку.
6. Роль педагога у впровадженні інклюзивної освіти.
7. Співробітництво – основа роботи з батьками.

Тема 4. Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання

1. Корекційно-розвивальна робота та її значення у процесі навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку.
2. Мультидисциплінарна команда та її діяльність в умовах інклюзивного навчального закладу.
3. Психолого-педагогічний та соціально-психологічний супровід дітей з

особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивної школи.

4. Зміст роботи практичного психолога.
5. Курикулум навчального та корекційно-розвивального процесів. Модифікація й адаптація курикулуму.

Тема 5. Індивідуальний навчальний план та його складові

1. ІНП як складова курикулуму.
2. Розробка ІНП.
3. Підготовка та вимоги до підписання ІНП.
4. Діяльність навчальної команди у роботі фахівців для розробки та реалізації ІНП.

Тема 6. Сутність оцінювання учнів з особливими потребами

1. Завдання і функції контролю.
2. Об'єкти, види, методи контролю.
3. Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами.
4. Особливості безбального оцінювання навчальних досягнень учнів.
5. Інструментарій оцінювання.
6. Диференційоване викладання як засіб задоволення навчальних потреб усіх учнів.

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ АУДИТОРНОГО ВИВЧЕННЯ

Змістовий модуль I Методологічні та законодавчо-нормативні засади інклюзивної освіти

Тема 1. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою

План:

1. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти
2. Історія спеціальної освіти й інклюзії
3. Соціальна і медична моделі порушень
4. Визначення основних понять курсу.
5. Основні цілі, завдання і принципи інклюзивної освіти.

1. Актуальність проблеми інклюзивної освіти пов'язана з тим, що число дітей, які потребують корекційного навчання, неухильно росте. Дітей, які потребують корекції фізичного та(або) розумового розвитку, в Україні понад 1 млн., що становить 12% від загальної кількості дітей у країні.

Певні категорії дітей в Україні позбавлені рівного доступу до якісної освіти. У 2004 р. в Україні було зареєстровано 135773 дитини з особливими потребами віком до 16 р., що становить 1,8 % від загальної кількості дітей в Україні. В нашій країні створено чітку диференційовану систему спеціальних навчально-виховних закладів 8 типів, в яких навчаються понад 60 тисяч дітей.

Водночас, близько 40 тис. дітей, перебувають в інтегрованих умовах.

Розвиток сучасного суспільства детермінує повагу до людського розмаїття, встановлення принципів солідарності та безпеки, що забезпечує захист та повне інтегрування у соціум усіх верств населення. В основу такого інтегрування покладено концепцію цілісного підходу – можливість реалізації прав і можливостей для кожної людини, передбачає рівний доступ до здобуття якісної освіти. Принцип доступності сформульовано на засадах дотримання прав людини, викладено в резолюції Генеральної асамблеї ООН (12.12 1997 р.) в якості пріоритетного завдання – сприяти забезпеченню рівних можливостей для осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Цей принцип зумовлює перенесення акцентів з медичних аспектів інвалідності, піклування про осіб з психофізичними порушеннями, захисту та надання їм допомоги в адаптації до навколишнього середовища на реформування самого соціуму, де особа з психофізичними порушеннями має змогу задовольнити свої потреби і здобути якісну освіту.

Принципи доступності та задоволення особливих освітніх потреб осіб з порушеннями психофізичного розвитку стали основними в інклюзивній освіті - освітньої системи, що базується на принципі забезпечення основного права дітей навчатися в загальноосвітньому закладі за місцем проживання із відповідним психолого-педагогічним супроводом та корекційно-реабілітаційною підтримкою.

Позиція європейської спільноти висловлена ЮНЕСКО, Комісією з прав людини: «Освіта має надаватися в межах можливого, у загальноосвітніх школах, без будь-якого впливу дискримінації стосовно дітей та дорослих інвалідів».

2. В еволюції стосунків суспільства і держави до осіб з відхиленнями в розвитку виділяється 5 періодів, які охоплюють часовий проміжок у 2,5 тис. років – це шлях від ненависті й агресії до прийняття, партнерства та інтеграції осіб з обмеженими психофізичними можливостями.

Таблиця 1. Еволюція ставлення суспільства та держави до осіб обмеженими можливостями здоров'я та становлення системи спеціальної освіти

Період еволюції	Етапи становлення системи спеціальної освіти	Хронологічні межі
I. Від агресії та зневаги до усвідомлення необхідності піклування про дітей з особливостями розвитку	Формування передумов виникнення національної системи спеціальної освіти	966-1715 р.
II. Від усвідомлення необхідності піклування про осіб з	Формування передумов виникнення національної	1715-1806 р.

відхиленнями розвитку до усвідомлення необхідності навчання частини з них	системи спеціальної освіти	
III. Від усвідомлення можливостей до усвідомлення доцільності навчання трьох категорій дітей: з порушеннями слуху, зору та розумово відсталих.	Розгортання мережі спеціальних навчальних закладів та оформлення паралельних систем спеціальної освіти	1806-1927 р.
IV. Від усвідомлення необхідності навчання певної частини дітей з порушеннями до розуміння необхідності навчання всіх дітей з відхиленнями в розвитку.	Удосконалення вертикальної та горизонтальної структур системи спеціальної освіти, її диференціація	1927-1991 р.
V. Від сегрегативного навчання дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивного навчання	Розвиток національної системи спеціальної освіти з провідною тенденцією інклюзії	1991-донині

3. Ставлення до осіб з порушеннями психофізичного розвитку, зокрема до неповносправних дітей, співвідноситься з теоретичними суспільно-соціальними моделями, що формувалися у процесі розвитку суспільства і були зумовлені панівними ідеологічними установками, громадською думкою, системою соціально-політичного устрою.

Медична модель, як світоглядна, що формувала суспільну думку стосовно осіб з обмеженнями і панувала до початку 60-х рр. XX ст. і передбачала: людина з особливостями розвитку є насамперед хворою людиною і потребує певного лікування, піклування, перебування у спеціальних умовах, найчастіше сегрегативних. Особи з порушеннями розвитку розглядалися як об'єкти неповноцінності, які потребували благочинності та опіки, їм пропонувалося перебувати винятково в сегрегативних умовах: лікуватися, навчатися, здобувати професію і, навіть, в подальшому, проживати.

В певний період розвитку людства ця суспільно-соціальна модель стимулювала проведення наукових досліджень клінічного вивчення причин і наслідків різноманітних порушень, можливих способів профілактики та лікування окремих хвороб, наслідками яких є обмежені можливості людини.

У період після II-ої Світової війни змінювалися ідеологічні установки у суспільстві в цілому. ООН були ухвалені декларації «Про права розумово відсталих»(1971) та «Про права інвалідів» (1975), які юридично спростовували існування упродовж тисячоліть умовного поділу людства на «повноцінну»

більшість і «неповноцінну» меншість, сприяли деінституалізації та інтеграції у суспільство осіб з порушеннями психофізичного розвитку.

У 70-х рр. XX ст. у Скандинавії, як альтернатива медичній моделі, виникла теорія нормалізації («соціальної співвіднесеності») – *соціальна модель*. На думку європейських учених Jonson J., Mills W., Muller W., ця теорія співзвучна вченню Л.Виготського, яке сприяло усвідомленню природи компенсаторних можливостей людини, її соціальної спрямованості і слугувало підґрунтям для визначення теорії соціальної співвіднесеності. Ще в 30-х рр. вчений зазначав, що загальні уявлення про «дитячу дефективність» у науковій літературі й на практиці перш за все пов'язуються з біологічними причинами, а соціальні моменти вважаються другорядними, хоча саме вони, є першочерговими, головними.

В основу поняття «нормалізації» щодо дітей з психофізичними особливостями розвитку було покладено наступні положення: дитина з особливостями розвитку здатна опанувати різні види діяльності, а суспільство, відповідно, мусить визнати це і забезпечити умови її проживання, максимально наближаючи їх до «нормальних». Водночас, суспільство має змінити своє ставлення до дітей з психофізичними порушеннями, забезпечувати захист їхніх прав та інтересів, а діти мають прийняти умови і стиль життя суспільства, в якому вони перебувають, підлаштовуватися до них.

4. Починаючи з 90-х рр. XX ст. провідною моделлю сучасних суспільно-соціальних стосунків стосовно осіб з обмеженими можливостями, зокрема, неповносправних дітей, визначено *теорію включення*, тобто *інклюзію*, яка ґрунтується на визнанні та повазі індивідуальних людських відмінностей і передбачає збереження відносної автономії кожної суспільно-соціальної групи, а уявлення та стиль поведінки, притаманний традиційно домінуючій групі, мають модифікуватися на основі плюралізму звичаїв та думок. Основоположним в інклюзивних підходах є те, що не особистість має прилаштовуватися до суспільних, соціальних, економічних стосунків, а навпаки - суспільство має створити умови для задоволення особливих потреб кожної особистості. В центрі уваги цієї моделі суспільної поведінки є:

- автономність;
- участь у суспільній діяльності;
- створення системи соціальних зв'язків;
- прийняття суспільством усіх без обмежень, кожної особистості.

Суспільно-соціальна концепція включення стала основоположною в розробці сучасних моделей здобуття освіти дітьми з особливостями психофізичного розвитку на основі їх повної соціалізації, тобто інклюзивної освіти.

Саме інклюзивна освіта, на думку одного з провідних нідерландських дослідників К.Рейсвейка, сприятиме:

- розвитку здібностей дитини;

- визнанню того, що нормальний розвиток не є загальноприйнятою «нормою»;
- задоволенню особливих потреб;
- створенню системи підтримки;
- функціональному підходу до лікування та навчання;
- участі батьків у лікуванні та навчанні їхніх дітей.

У сучасній світовій освітній політиці визначаються кілька підходів до надання освіти дітям з обмеженими можливостями здоров'я. Основні з них: *мейнстрімінг* (mainstreaming), *інтеграція* (integration), *інклюзія* (inclusion).

Мейнстрімінг (mainstreaming (англ.) – загальний потік) передбачає розширення соціальних контактів між дітьми з обмеженими можливостями здоров'я та їхніми однолітками. Це позаурочна форма спілкування: участь у спільних масових заходах, літніх таборах, клубах за інтересами тощо. Втім, вказується й на те, що ці стосунки дітей з особливостями розвитку та їхніх здорових однолітків характеризуються нетривалістю та обмеженістю.

Інтеграція (integration (англ.) – цілий) у науковій літературі характеризується багатьма теоретичними підходами до окремих її проблем: розглядається або стосовно локальної проблеми (інтеграція дітей з порушеннями опорно-рухового апарату у суспільство, інтеграція осіб з інтелектуальними порушеннями у систему сучасних суспільних відносин), або інтерпретується в узагальненому вигляді (як один із важливих напрямів підготовки осіб з обмеженими можливостями до самостійного життя та ін.).

Проблема інтеграції дітей з обмеженими можливостями здоров'я у суспільство зумовлена, з одного боку, наявністю у них відхилень у фізичному і психічному розвитку, з іншого - недосконалістю самої системи соціальних стосунків. Соціальна інтеграція (інтеграція у суспільство) передбачає соціальну адаптацію дитини з відхиленнями в розвитку в загальну систему соціальних стосунків і взаємодії в рамках того освітнього середовища, в яке вона інтегрується.

Визначається два підходи до інтеграції осіб з порушеннями психофізичного розвитку у суспільство:

I- передбачає пристосування інвалідів до життя у суспільстві, його адаптацію до оточуючих умов.

II - передбачає, окрім підготовки такої особи до життя в суспільстві, ще й підготовку суспільства до прийняття її.

Педагогічна інтеграція передбачає формування у дітей з обмеженими можливостями здоров'я здібностей до засвоєння навчального матеріалу, передбаченого загальноосвітньою програмою, тобто загальним навчальним планом (спільне навчання в одній школі чи класі). У ширшому сенсі понятійного означення дослідниця зауважує, що на практиці функціонують *дві основні форми інтеграції*

- інтернальна - взаємодія в самій системі спеціальної освіти;
- екстернальна - взаємодія спеціальної та масової освіти.

Інтеграцію розглядають в системі освіти як створення єдиного освітнього простору, зближення загальної і спеціальної освіти, навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах максимально наближених до звичайного середовища, з найменшими обмеженнями.

Інтеграція – багатоаспектна проблема, яка відображає синтез соціальних, правових, економічних, психологічних, педагогічних проблем. Інтегроване навчання розглядається як двосторонній процес: дитина з особливостями психофізичного розвитку готується до спільного навчання зі здоровими однолітками, адаптується до освітнього простору звичайної школи, і водночас школа пристосовується до дітей з відхиленнями в розвитку, використовує засоби для задоволення їхніх особливих потреб.

Інтегроване навчання - це навчання і виховання дітей з відхиленнями розвитку в установах загальної системи освіти разом із дітьми, які розвиваються нормально (Б. Пузанова, М. Малофєєва,).

Інтегроване навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку у масових загальноосвітніх навчальних закладах може здійснюватися за *формами*: повної інтеграції, комбінованої, часткової та тимчасової.

Повна інтеграція, як форма навчання, рекомендована тим дітям, які за рівнем психофізичного розвитку відповідають віковій нормі і психологічно готові до спільного навчання зі здоровими однолітками.

Комбінована інтеграція - для тих дітей, у яких психофізичний розвиток наближений до вікової норми, але їхнє навчання в умовах масового закладу обов'язково має супроводжуватися корекційною допомогою відповідних фахівців (вчитель-дефектолог спеціального класу).

Часткова інтеграція передбачає перебування дитини з обмеженими можливостями здоров'я серед своїх здорових однолітків у масовому навчальному закладі лише частину дня (найчастіше другу половину).

Тимчасова інтеграція передбачає, що всі школярі спеціального класу (закладу) незалежно від стану психофізичного розвитку об'єднуються кілька разів на місяць для проведення спільних заходів.

Інтеграція, як освітній процес, має *б рівнів*, які характеризують зовнішні умови інтеграції (психолого-педагогічний, понятійно-термінологічний та правовий) і внутрішні умови (соціально-комунікативний, курикулумний, навчально-психологічний).

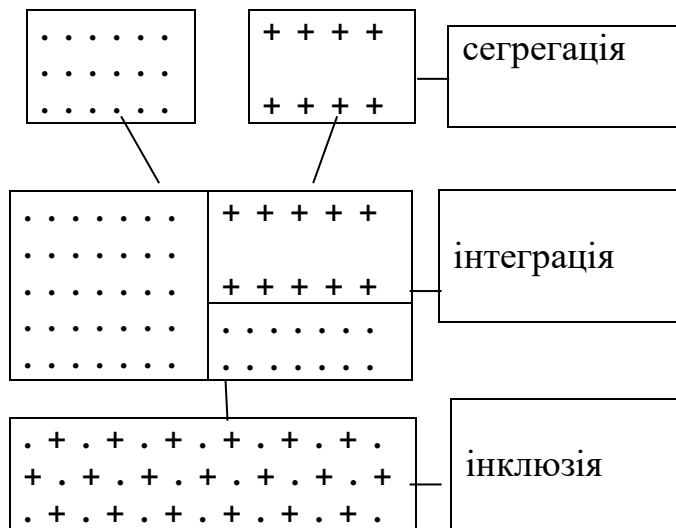
Освітня інтеграція передбачає надання можливості учням з порушенням психофізичного розвитку навчатися у звичайних класах загальноосвітньої школи, при цьому ці діти мають опанувати програму масової або спеціальної школи, їм надаються усталені освітні послуги.

Інклюзивне навчання (інклюзія - inclusion (англ.) - включення), передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Це гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем

проживання. Навчання відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом.

Сучасне розуміння терміну «спеціальна освіта» передбачає навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку поза межами звичайної масової школи в паралельній сегрегаційній освітній системі. Поняття «інтеграції», «інклюзії» розглядаються як антонімічне щодо «сегрегації» і позначають відповідний поступ у розвитку системи одержання освіти особами з порушеннями. В узагальненому вигляді це представлено на рис. 1.

Рисунок 1. Узагальнена модель спеціальної освіти

Як бачимо, інтеграція в широкому соціально-суспільному сенсі передбачає залучення осіб з особливостями психофізичного розвитку у систему соціально-суспільних стосунків шляхом використання різних форм спільного навчання, в тому числі інтегрованого та інклюзивного.

У міжнародних правових документах, державних законодавчо - нормативних актах соціального спрямування у багатьох країнах загальноживаний термін «діти з особливими потребами». Відповідно, виокремлюють дітей-інвалідів, дітей з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами, обдарованих дітей (рис. 2).

Особливі потреби це термін, який використовується стосовно осіб, чия соціальна, фізична або емоційна особливість потребує спеціальної уваги та послуг, надається можливість розвинути свій потенціал. До їх числа входять діти, які мають як виняткові здібності або талант, так і діти з фізичними, психічними, соціальними відмінностями.

Особливі навчальні потреби мають особи, навчання яких потребує додаткових ресурсів: персонал (для надання допомоги у процесі навчання); матеріали (різноманітні засоби навчання, в тому числі допоміжні та корекційні); фінансові (бюджетні асигнування для одержання додаткових спеціальних послуг). Це визначення охоплює *три категорії учнів*:

категорія А – труднощі навчання зумовлені інвалідністю, яка спричинена психофізичними вадами і має чіткі біологічні причини;

категорія Б – труднощі навчання не пов'язані з відхиленнями в розвитку;

категорія В – труднощі навчання, зумовлені соціальними причинами.

Таблиця 2. Типологія дитячої інвалідності

Класифікаційна ознака	Фактори	
	Зовнішні (екзогенні)	Внутрішні (ендогенні)
Причини інвалідності	-механічні - поранення, удар; -фізичні – дія електроструму, тепла, холоду; -хімічні – дія отруйних речовин; -біологічні – хвороботворні мікроби, віруси; -психічні – переляк, стрес, психотравмуючі фактори; -порушення харчування – голодування, нестача вітамінів, переїдання	-спонтанні зміни у генетичному матеріалі; -внутрішньоклітинні метаболіти; -хвороби, що передаються спадковим шляхом; -вроджені вади
Обмеження дитячої життєдіяльності	-діти з порушенням слуху і мови (глухі, слабочуючі, логопати); -порушенням зору (сліпі, слабозорі); -порушенням інтелектуального розвитку (розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку); -порушенням опорно-рухового апарату; -комплексними порушеннями психофізіологічного розвитку (сліпоглухонімі, ДЦП з розумовою відсталістю); -хронічними соматичними захворюваннями; -психоневрологічними захворюваннями.	

Таблиця 3. Загальна типологія інвалідності

Класифікаційна ознака	Групи інвалідності	Види порушення здоров'я
Причини інвалідності	Інваліди з дитинства	ДЦП, сліпота, глухота, розумова відсталість, вроджені вади серця
	Інваліди за хворобою	Ураження вегето-судинної, ендокринної, шлункової та ін. систем організму
	Інваліди праці	Обмеження життєдіяльності внаслідок професійних захворювань чи травм на роботі
Ступінь мобільності	Мобільні	Захворювання вегетосудинної, ендокринної, видільної, нервової та ін. систем організму
	Маломобільні	Хворі на церебральний параліч, сліпоглухонімі, особи з ураженням кінцівок
	Нерухомі	Особи з пошкодженням спинного мозку, кістково-м'язової системи

В Україні немає єдиної офіційної термінології для характеристики дітей з особливими освітніми проблемами. В законі України «Про освіту» зустрічаються такі терміни: «діти з особливими потребами», «діти з особливими освітніми потребами», «діти з особливостями психофізичного розвитку», «діти з порушеннями», «діти з обмеженими можливостями здоров'я», «неповносправні діти», «інваліди», «молодь з інвалідністю», «особи, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку і не можуть навчатися в масових навчальних закладах». Ці терміни співвідносяться з медичною суспільно-соціальною моделлю.

5. Інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку (рис. 3)

Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. У разі потреби навчання відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом.

Рис. 3. Технологія інклюзивної освіти

Цілі інтегрованого (інклюзивного) навчання:

- принципово нові освітні і соціальні досягнення всіх учнів на основі засвоєння обов'язкового мінімуму змісту освітніх програм;
- можливість найбільш повноцінного соціального життя дітей-інвалідів, їх активної участі в колективі, місцевому суспільстві, повної взаємодії і турботі одного про іншого як членах цього суспільства.

Реалізація інклюзивної моделі освіти потребує розв'язання низки завдань:

- організувати навчально-виховний процес, який би задовольняв освітні потреби всіх дітей.
- розробити систему надання спеціальних освітніх і фахових послуг для дітей з особливими освітніми потребами.
- створити позитивний клімат у шкільному середовищі та поза його межами.
- створення єдиної психологічно комфортної навчальної середовища для дітей з особливими потребами;
- забезпечення діагностики ефективності процесів корекції, адаптації,

соціалізації дітей з особливими потребами на етапі шкільного навчання;

- організація системи ефективного психолого-педагогічного супроводу процесу інклюзивного навчання через взаємодію діагностико-консультативного, корекційно-розвивального, лікувально-профілактичного, соціально-трудового напрямів діяльності;

- компенсація недоліків дошкільного розвитку;

- подолання негативних особливостей емоційно-особистісної сфери через включення дітей в успішну діяльність;

- поступове підвищення мотивації дитини на основі його особистісної зацікавленості, через свідоме відношення до позитивної діяльності;

- охорона і зміцнення фізичного і нервово-психічного здоров'я дітей;

- соціально-трудова адаптація учнів з особливими потребами;

- зміна суспільної свідомості по відношенню до дітей з особливими потребами.

Основні принципи інклюзивного навчання:

- всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;

- школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів, узгоджуючи різні види й темпи навчання;

- забезпечення якісної освіти для всіх завдяки відповідному навчально-методичному забезпеченню, застосуванню організаційних заходів, розробці стратегії викладання, використанню ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами;

- діти з особливими освітніми потребами мають отримувати додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання.

Інклюзивний підхід передбачає:

- створення таких умов, за яких усі учні мають однаковий доступ до освіти, у тому числі діти з особливими освітніми потребами, які навчаються у загальноосвітніх школах;

- усі учні мають можливість отримати досвід, знання, які сприяють подоланню упереджень й дискримінації та сприяють формуванню позитивного ставлення до тих, хто «відрізняється».

Таблиця 4. Переваги інклюзивної освіти:

Для дітей з особливими освітніми потребами	Для інших дітей	Для педагогів і фахівців
Навчання в інклюзивних освітніх закладах корисне як для дітей з	Діти з типовим рівнем розвитку демонструють типові	Вчителі інклюзивних класів глибше розуміють індивідуальні

особливими освітніми потребами, для ін. дітей, членів родин та суспільства в цілому	моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами, мотивують їх до розвитку та цілеспрямованого використання нових знань і умінь	відмінності, особливості дітей, ефективніше співпрацюють з батьками та ін. фахівцями
Взаємодія зі здоровими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному, емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами	Налагодження між дітьми дружніх стосунків	Оволодівають різноманітними педагогічними методиками, що дає їм змогу ефективно сприяти розвитку дітей з урахуванням їхньої індивідуальності
	Діти вчаться природно сприймати і ставитися до людських відмінностей, стають більш чуйними, готовими до взаємодопомоги	Спеціалісти сприймають дітей більш цілісно, вчаться дивитися на життєві ситуації очима дітей.
Інклюзивна система освіти також корисна із суспільної точки зору, оскільки завдяки спільному навчанню діти з малку вчаться розуміти і толерантно ставитися до людських відмінностей.		

Пам'ятка

Рекомендується вживати формулювання, де спершу йдеться про особу і тільки потім про інвалідність, та уникати висловів, побудованих навпаки:

Бажано використовувати:

чоловік, який не бачить
жінка, яка не чує
учень з інвалідністю
дитина з фізичною інвалідністю
хлопчик з інтелектуальною інвалідністю
учень з підвищеною збудливістю
хлопчик на візку

Варто уникати:

сліпий
глуха
інвалід
каліка
розумово відсталий
психічно хворий
колясочник

Література:

1. Щербина А.М. Мешает ли слепота учиться в обычной школе// В ногу со зрячими.- 1931.- № 2-3.
2. Выготский Л.С. Принципы воспитания физически дефективных детей// Основы дефектологии.- С.П.,М.: Изд-во «Лань» 2003.- С.96.
3. Засенко В.В. Рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами/ Кроки до демократичної освіти: -2002.- № 1.- С.34.
4. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія.- К.: САММІТ-книга, 2008.
5. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, принятые Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994 г.-К., 2000.

Тема 2. Інклюзія – стратегія міжнародного та українського законодавства

План:

1. Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти.
2. Саламанська декларація та документи ООН і ЮНЕСКО.
3. Освітні закони України. Сучасна освітня нормативно-правова база.
4. Характеристика спеціальної освіти в Україні.
5. Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні, ресурсні можливості спеціальної освіти. Світова тенденція у розвитку інклюзивного навчання.

1. Організація Об'єднаних Націй (ООН) понад півстоліття є визнаним міжнародним законотворцем. Засадничі законодавчі акти ООН визначили, що питання інвалідності стосуються сфери прав людини, а не лише реабілітації та соціального забезпечення.

Найбільш фундаментальним втіленням прав людини на міжнародному рівні є Загальна Декларація ООН про Права людини, прийнята у 1948 р. Значним кроком у визначенні прав осіб з обмеженою життєдіяльністю було прийняття 20.12. 1971 р. Генеральною Асамблеєю ООН Декларації про права розумово відсталих осіб, за якої розумово відсталі мають ті самі права, що і всі інші члени суспільства: право на медичне обслуговування, матеріальну забезпеченість, освіту та професійну підготовку відповідно до можливостей, на проживання у колі сім'ї чи перебування у спеціальних закладах, де умови оптимально наближені до звичайних умов проживання, що затверджує їхнє право на повну інтеграцію у суспільство.

9.12.1975 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила Декларацію про права інвалідів, де зазначено: «Інваліди, незважаючи на причину, характер і складність їхніх каліцтв або порушень, мають ті ж основні права, що й їхні співгромадяни того ж віку». У цьому нормативно-правовому документі заявлено, що інваліди

мають отримувати необхідну підтримку, яка б дала змогу максимально виявити свої можливості і здібності та прискорила процес їхньої інтеграції у суспільство.

У цих міжнародних документах вперше було визнано, що інвалідність є не медичною, а соціальною проблемою, проблемою прав людини.

Питання міжнародного регулювання прав дітей-інвалідів окреслено в ухваленій у 1989 р. Конвенції ООН про права дитини. У 1991 р. Україна приєдналася до країн, що ратифікували цю Конвенцію. Вона ґрунтується на визнанні прав усіх дітей, на пріоритеті загальнолюдських цінностей та гармонійному розвитку особистості, недискримінації дитини-інваліда за будь-якими ознаками. Вперше в історії міжнародного правового законодавства визначено пріоритети інтересів дитини у суспільстві, наголошується на необхідності особливої турботи про дітей-інвалідів.

Шляхи реалізації права рівних можливостей на здобуття освіти неповносправними особами та визнання інтегрованого навчального середовища, як пріоритетного окреслено в «Стандартних правилах забезпечення рівних можливостей для інвалідів» від 20.12.1993 р. на 48 сесії Генеральної Асамблеї ООН.

Навчання осіб з порушеним розвитком в інтегрованих умовах передбачає формування відповідної освітньої політики, розробку науково-методичного та навчального забезпечення. Для забезпечення інвалідам можливостей навчання у звичайних школах державам необхідно:

- а) мати чітко визначену політику, що усвідомлюється і приймається як школами, так і громадськістю в цілому;
- б) забезпечити гнучкість навчальних програм, можливості вносити до них доповнення та зміни;
- в) забезпечити високоякісними навчальними матеріалами, налагодити постійну підготовку викладачів та надання їм підтримки.

2. Інноваційна освітня концепція щодо навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я була представлена на Всесвітній Конференції з освіти осіб з особливими потребами: доступ та якість, яка проведена за підтримки ЮНЕСКО в Іспанії, в Саламанці 7-10 червня 1994 р. Концептуальні засади щодо здобуття освіти неповносправними викладено в Саламанкській декларації та Рамках дій щодо освіти осіб з особливими потребами, і мали слугувати основою освітньої політики і практичної діяльності 92-х держав-учасниць конференції.

Пріоритетні напрями політики держав:

- з точки зору політики та бюджетних асигнувань має бути реформування системи освіти, яке б дало змогу охопити навчанням всіх дітей, незважаючи на індивідуальні відмінності та труднощі;
- законодавчо визнати принцип інклюзивної освіти, який полягає в тому, що всі діти перебувають у звичайних школах, за винятком тих випадків, коли не можна вчинити інакше;

- всіляко заохочувати обмін досвідом з країнами, що мають інклюзивну систему навчання;
- сприяти участі батьків, громад, громадських організацій осіб з неповносправністю в процесах планування та прийняття рішень, що стосуються задоволення спеціальних навчальних потреб;
- всіляко сприяти розробці стратегій діагностування та визначення особливих потреб у дітей, а також розробляти науково-методичні аспекти інклюзивного навчання;
- значну увагу варто приділити підготовці педагогів до роботи в системі інклюзивної освіти.

Керівним, основоположним принципом прийнятих «Рамок дій», стало твердження, що «... школи повинні приймати всіх дітей, незважаючи на їхні фізичні, інтелектуальні, соціальні, емоційні, мовні та інші особливості. До них відносяться діти з розумовими та фізичними вадами, безпритульні і працюючі діти...». Інклюзивні школи, мають не лише забезпечити високоякісною освітою всіх дітей, а й сприяти усуненню дискримінаційних установок і настроїв, створювати сприятливу атмосферу у громадах та розвитку інклюзивного суспільства, змінюючи перспективи соціального облаштування.

«Рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами» окреслили інноваційні підходи до здобуття освіти неповносправними, які прийняті світовою спільнотою; відзначено, що країни з добре відлагодженою системою спеціальної освіти осередки інклюзивного навчання можна зорганізувати на базі цих закладів, оскільки персонал таких навчальних закладів має необхідний досвід у виявленні таких дітей та у роботі з ними. Країни, де незначна кількість спеціальних шкіл або вони взагалі відсутні, мають розвивати інклюзивні школи та систему надання спеціальних послуг через організацію координаційних центрів.

У «Рамках дій» підкреслюється, що нові підходи щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами є загальним спрямуванням для планування дій у галузі освіти для неповносправних, відповідно вони потребують певної адаптації, аби відповідати місцевим потребам та обставинам. З метою підвищення ефективності їх варто доповнювати національним, регіональними та місцевими планами дій, в основу яких має бути покладено устремління суспільства забезпечити освіту для всіх.

3. Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти в Україні:

1. Конституція України ст. 53

2. Закони України:

«Про освіту»

«Про дошкільну освіту»

«Про загальну середню освіту»

«Про охорону дитинства»

«Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»

«Про реабілітацію інвалідів в Україні»

3. Законопроект «Про освіту осіб з обмеженими можливостями здоров'я» № 6218.

4. Укази Президента України:

від 17.04.2002р. №347/2002 «Про Національну доктрину розвитку освіти»

від 1.06. 2005 р. № 900/2005 «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями»

від 11.07.2005 р. № 1086/2005 «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей»

5. Постанови Кабінету Міністрів України:

від 12.10.2000 р. №1545 «Про затвердження концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів»

від 10.01.2002 р. №14 «Про затвердження міжгалузевої комплексної програми «Здоров'я нації» на 2002-2011 роки»

від 23.04.2003 р. № 585 «Про встановлення строку навчання у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку»

від 5.07.2004 № 848 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку»

6. Накази Міністерства освіти і науки України:

від 10.08.2001 р. №586 «Про проведення науково-педагогічного експерименту «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах»

від 20.12.2002 р. № 732 «Про затвердження положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах»

від 2.12.2005 р. №691 «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю»

від 27.03.2006 № 240/165 «Порядок комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу»

від 27.11.2007 № 1041 «Про забезпечення прав дітей-інвалідів та дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку»

від 15.01.2008 № 11 «Про додаткові заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями»

від 13.03.2008 № 170 «Про координування діяльності структурних підрозділів щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями»

від 01.12.2008 № 1087 «Про проведення науково-педагогічного експерименту «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, шляхом запровадження їх інклюзивного навчання»

від 21.12.2009 № 1153 «Про заходи Міністерства освіти і науки України на виконання завдань, визначених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 № 1482-р «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року»

від 11.09.2009 № 855 «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки»

7. Інші нормативні акти:

Рішення колегії Міністерства освіти і науки України №7/5-7 від 23.06.99 та Президії Академії педагогічних наук України від 16.06.99 № 1-7/6-6 «Про Концепцію державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами».

Концепція ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2000 р. №1545)

Державний стандарт початкової загальної освіти дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (Постанова Кабінету Міністрів України 5.07.2004 № 848)

Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.12.2002 р. № 732 зі змінами)

Положення (тимчасове) про організацію інтегрованого навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх (дошкільних) навчальних закладах

Комплексна програма освіти та фахової підготовки інвалідів.

4. У процесі демократизації нашого суспільства неабиякого поширення набули ідеї гуманізації освіти і пріоритетів особистості. Проблема соціалізації та інтегрування дітей з особливими освітніми потребами в системі сучасної спеціальної освіти займає особливе місце. На сьогодні спеціальна освіта в Україні представлена системою диференційованого навчання, яке здійснюється у навчальних закладах, а також установах інноваційного типу (реабілітаційних, оздоровчих, соціально-педагогічних, психолого-медико-педагогічних центрах і т. ін.).

Система спеціальної освіти в Україні має вертикально-горизонтальну структуру. Вертикальна структура базується на вікових особливостях учнів та рівнях загальноосвітніх програм. Горизонтальна структура враховує психофізичний розвиток дитини, особливості її пізнавальної діяльності і характер порушення.

Вертикальна структура визначається віковими періодами:

- раннього дитинства (від 0 до 3 р.);
- дошкільний період (з 3 до 6- 7 р.);
- період шкільного та професійного навчання (з 6-7 до 16-21 р.).

Горизонтальна структура спеціальної освіти в Україні представлена 8-ма типами спеціальних закладів. На сьогодні (станом на 2005/2006 навч./рік) в Україні за даними Міністерства освіти та науки України функціонує 396 спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах, де навчається 54, 1 тис. дітей (табл. 5).

Таблиця 5. Кількість спеціальних навчальних закладів та учнів в Україні (2008/09 н.р.)

	Назва закладу	К-ть закладів	К-ть учнів(тис.)
1.	Школи-інтернати (школи) для розумово відсталих дітей	234	32,2
2.	Школи-інтернати для сліпих дітей	6	0,8
3.	Школи-інтернати (школи)для дітей з порушеннями зору	29	4,3
4.	Школи-інтернати для глухих дітей	30	3,1
5.	Школи-інтернати (школи)для дітей з порушеннями слуху	27	3,2
6.	Школи-інтернати (школи)для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату	20	2,3
7.	Школи-інтернати для дітей з тяжкими порушеннями мовлення	16	3,1
8.	Школи-інтернати (школи) інтенсивної педагогічної корекції (для дітей із затримкою психічного розвитку)	34	5,1
	Всього	396	54,1

В системі МОН України функціонує близько 40 навчально-реабілітаційних центрів для дітей з порушеннями психофізичного розвитку, 142 спеціальні дошкільні заклади та 1200 спеціальних груп в дошкільних закладах масового типу, де перебуває близько 45 тисяч дошкільників.

У підпорядкуванні Міністерства праці та соціальної політики функціонує 298 реабілітаційних центрів, з них 208 – центрів ранньої реабілітації дітей з порушеннями розвитку, 90 – центрів медико-соціальної та професійно-трудової реабілітації. Реабілітаційні послуги діти та молодь з обмеженими можливостями здоров'я одержують і в 46 центрах соціально-психологічної реабілітації, підвідомчих Міністерству у справах сім'ї, молоді та спорту.

Досвід функціонування спеціальних закладів в Україні дозволяє констатувати значні досягнення, що мають ці освітні осередки: створення в спеціальних навчальних закладах достатньої матеріальної бази, забезпечення відповідних умов для надання корекційної допомоги, організацію професійно-трудової підготовки, навчання та відпочинку.

Спеціальні школи забезпечені сучасними навчально-методичними матеріалами, які розроблені у відповідності до вимог сьогодення.

Втім, поряд з незаперечними позитивами варто виокремити суттєві *недоліки сучасної системи спеціальної освіти*:

- її уніфікованість, що унеможливорює забезпечення освітніх потреб всіх учнів, що мають особливості психофізичного розвитку, утруднює впровадження різноваріантних навчальних програм та внесення необхідних змін та додатків до навчальних планів;
- ізолюваність дітей з психофізичними порушеннями в спеціальних школах-інтернатах, яка має негативні соціальні наслідки (відчуження сім'ї від виховного процесу; соціальна інфантильність учнів; обмеженість розвитку життєвих компетенцій);
- недостатня соціально-практична спрямованість навчального процесу, наслідками якої є: низький рівень сформованості соціально-побутової компетентності учнів, незадовільна орієнтація в системі соціальних норм і правил та відсутність навичок самостійної життєдіяльності;
- недостатня індивідуалізованість та особистісна зорієнтованість навчально-виховного процесу наслідками якої є труднощі емоційного та особистісного розвитку учнів, неадекватні уявлення про свої якості, здібності й можливості;
- низька ефективність корекційно-розвивальних занять, що зумовлює низький рівень комунікативної компетентності, замкнутості, ізолюваності;
- відсутність ліцензійованого психолого-педагогічного інструментарію для діагностики порушень, що утруднює правильне комплектування спеціальних закладів й організацію відповідного навчання;
- недостатнє науково-методичне та навчальне забезпечення освітнього процесу дітей з важкими патологіями, атиповими порушеннями, що потребують додаткових освітніх та корекційно-реабілітаційних послуг.

5. Інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір України, як один з напрямів гуманізації всієї системи освіти, відповідає пріоритетам державної політики. Важлива умова формування цієї системи – забезпечення можливості вибору освітньої установи та навчальної програми відповідно до індивідуальних особливостей дитини; здійснення стимулювання досягнень дітей у різних сферах діяльності; забезпечення соціально-педагогічного захисту дітей.

Реорганізація й оновлення національної системи педагогічної освіти відбувається на основі принципів демократизації, гуманізації та модернізації, визнання права кожної дитини на одержання освіти, адекватної її пізнавальним можливостям і вимогам часу. Це спонукає до пошуку оптимальних шляхів її реформування з метою повної соціалізації дітей з порушеннями психофізичного розвитку, їх інтеграції у суспільство.

На обліку, у статусі дітей з обмеженими можливостями здоров'я, за останніми даними Департаменту медичної статистики МОЗ України, знаходиться 135773 дитини, що становить 1,5 % від загальної кількості дітей в Україні.

Ці показники значно менші від середньосвітових і пояснюється це тим, що відомча медична статистика базується на відомостях дитячої інвалідності та наявності хронічних захворювань у дітей. Але дані психолого-медико-педагогічних консультацій, що ґрунтуються, окрім медичного, на показниках психолого-педагогічного обстеження, засвідчують, що дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку в Україні 1.076.345, що становить 12,2% від загальної кількості дітей у країні.

Таким чином, за наявності досить розгалуженої та розвиненої системи спеціальної освіти в Україні значна частина дітей з особливими навчальними потребами не одержує спеціальної допомоги і не має змоги задовольнити свої особливі навчальні потреби. Масова й спеціальна школа поділили сфери своєї компетенції. Діти з незначними порушеннями, вчасно не виявлені й не маючи реальної можливості одержати спеціальну педагогічну допомогу, змушені були навчатися в умовах масової школи, не маючи при цьому адекватного психолого-педагогічного супроводу. Виявлення значної кількості дітей з особливостями психофізичного розвитку пояснюється удосконаленням системи діагностування, оскільки освітня демократизація та реформування торкнулися й системи ПМПК (психолого-медико-педагогічні консультації).

Психолого-медико-педагогічні консультації (ПМПК) – державні діагностико-корекційні структури, що функціонують у системі освіти і науки України та АПН України. До складу входять: голова ПМПК, секретар, педагоги, логопед, дефектолог, психолог, психоневролог.

Як визначено у «Положенні про центральну та республіканську (Автономна Республіка Крим), обласні, Київську та Севастопольську міські, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації» (2004р.) *діяльність ПМПК спрямована на:*

- виявлення, облік, діагностичне обстеження дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, віком до 18 р.;
- направлення їх до спеціальних дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів, лікувальних закладів відповідного типу, установ та закладів системи праці та соціального захисту населення;
- консультування батьків (осіб, які їх замінюють), педагогів, медичних працівників з питань навчання, виховання, соціальної адаптації та інтеграції у суспільне життя дітей з відхиленнями в психофізичному розвитку і т. ін.
- надання індивідуальної корекційної допомоги та добір відповідних програм навчання цієї категорії дітей;
- просвітницьку діяльність серед населення.

Закони України «Про освіту» (ст. 3), «Про загальну середню освіту» (ст. 29); «Про охорону дитинства» та інші нормативно-правові документи засвідчили право батьків на вибір навчального закладу для своєї дитини. Значна частина батьків цим правом скористалася, не бажаючи, аби їхні діти перебували в цілодобових інтернатах, які віддалені від місць проживання. Внаслідок економічної кризи 90-х років певна частина спеціальних закладів перепрофілювалася, скорочувалася, недостатньо фінансувалася. Тому значно зросла кількість дітей з особливостями розвитку, що перебувають в масових загальноосвітніх закладах, в умовах стихійного інтегрування.

Інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку до загальноосвітніх закладів – це світовий процес, до якого долучені всі високорозвинені країни. В основі концепції інклюзії лежить дотримання принципу прав дитини на використання всіх можливостей, які пропонує суспільство.

Державна політика у цьому питанні має базуватися на оптимізації процесу інтегрування учнів з особливими потребами у загальноосвітній простір та враховувати *науково-методичні підходи впровадження інклюзивної освіти*:

1. розроблення відповідної нормативно-правової бази, що закріплює правові засади здобуття освіти в різних формах особами з порушеннями психофізичного розвитку;

2. інклюзивне навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку має відбуватися за участі різнопрофільних фахівців (корекційний педагог, асистент учителя, психолог, медичний працівник, соціальний працівник, помічник учителя) й за умови вчасно проведеної корекційно-розвивальної роботи;

3. ефективність інклюзивного навчання підвищиться за умови своєчасної й кваліфікованої діагностики та оцінювання розвитку дитини, наданні консультативно-інформаційної підтримки педагогам і адміністрації загальноосвітнього закладу, в якому вона навчається та її батькам;

4. в умовах інклюзивної освіти значущим є застосування мультидисциплінарного підходу при організації психолого-педагогічного супроводу учнів, залучення місцевої громади до вирішення питань інтегрування такої дитини у соціокультурний простір;

5. розробка й подальше удосконалення навчально-методичного забезпечення (індивідуальних навчальних планів, спеціальних програм, підручників і дидактичних засобів), враховуючи вимоги особистісно-діяльнісного підходу в освіті до дітей з порушеннями психофізичного розвитку;

6. ефективне інклюзивне навчання можливе лише за умови спеціальної підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів. Метою підготовки є оволодіння педагогами загальноосвітніх шкіл (дошкільних закладів) основними методами диференційованого навчання, сучасними методиками оцінювання навчальних досягнень та розвитку дітей;

7. впровадження інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку передбачає залучення батьків до навчально-виховного

процесу на партнерських засадах, співпрацю з громадою та підтримку ініціатив громадських і батьківських організацій.

Впровадження інклюзивної освіти має відбуватися поступово з професійним відпрацюванням усіх її складових.

Інклюзивна освіта в Україні перебуває в зародковому стані. У різних країнах світу інклюзія існує вже не один десяток років, вона стала світовою тенденцією, яка певною мірою віддзеркалює цивілізаційний рівень суспільства тієї чи іншої держави. Серед країн із найбільш досконалим і розвинутим законодавством у галузі інклюзивної освіти є Канада, Кіпр, Данія, ЮАР, Іспанія, Бельгія, Швеція, Великобританія, США.

В Італії законодавство підтримує інклюзивну освіту з 1971 р. Причому акцент робиться не на навчання, а на соціалізацію. В результаті «особливі» діти стають повноцінними членами суспільства. У Фламандській частині Бельгії діє розвинута система спеціальних шкіл, фахівці з яких супроводжують дітей з особливими потребами під час інтеграційних процесів у загальноосвітніх школах. У Німеччині інтегративну педагогіку М.Монтессорі покладено в основу базової педагогічної концепції. В Голландії в одному інклюзивному класі навчаються діти з різними нозологіями.

Моделі в інших країнах спрямовані на соціалізацію людей з особливими потребами. Сьогодні наші моделі скеровані на те, щоб дати дитині певний обсяг ЗУН— тобто освітній компонент є головним. А для соціалізації дитини недостатньо, щоб однолітки до неї ставилися позитивно. Треба дати їй можливість здійснювати соціальні контакти, досягати власних освітніх успіхів, бути впевненою в собі. Тобто, йдеться про посилення механізмів інтеграції певних категорій дітей в освіту і, відповідно, в суспільство. А для цього потрібно трансформувати процес масової освіти як системи для забезпечення освітніх потреб всіх дітей. В інших країнах — інші моделі. У цих і багатьох інших країнах інклюзивна освіта існує вже 30-40 років.

Література:

1. Будяк Л.В. «Інклюзивне навчання в сільському загальноосвітньому закладі». - Черкаси, 2010.
2. Гриценко Л.І., Обухівська А.Г., Панок В.Г. Психологічна служба та психолого-медико-педагогічні консультації системи освіти України (показники розвитку за підсумками 2004-2005 навчального року) / - К.: «Ніка-Центр», 2005.
3. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття).- К.: Райдуга, 1994.
4. Діти державної опіки: проблеми, розвиток, підтримка: Навчально-методичний посібник у 2-х кн. - К.: Міленіум, 2005.- 286 с.
5. Колупаєва А.А. Інтегративні тенденції в освіті дітей з особливими потребами в Україні http://canada-ukraine.org/ukr_Journal_V1.htm
6. Конституція України. - К.: Преса України, 1997.

7. Крокер Ш. Політика підтримки інклюзії (Канадський досвід)/ Ш.Крокер// Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання.- 2009.- №4.- С.4-6
8. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у 21 столітті// Програма підтримки вироблення стратегії реформування освіти. Міжнародний Фонд «Відродження», Київ, 2001.
9. Проект Положення про організацію інтегрованого навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх (дошкільних) навчальних закладах. - К.- 2002.
10. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, приняты Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994 г. – К., 2000.

Змістовий модуль II. Інклюзивна освіта: від основ до практики

Тема 3. Передумови для забезпечення успішної інклюзії. Роль батьків у впровадженні інклюзивної освіти

План:

1. Характеристика складових інклюзії.
2. Передумови успішної розбудови інклюзивного середовища.
3. Інклюзивні школи – ефективні школи.
4. Управління інклюзивною школою на засадах менеджменту освітніх інновацій. Застосування успішних стратегій адміністративної роботи
5. Пристосування шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку.
6. Роль педагога у впровадженні інклюзивної освіти.
7. Співробітництво – основа роботи з батьками.

*«Знедолена природою дитина не повинна знати, що вона малоздібна, що в неї слабкий розум, слабкі сили. Виховання такої дитини повинно бути у сто разів ніжнішим, чуйнішим, дбайливішим»
В.О.Сухомлинський*

1. У світовій практиці існує чимало прикладів успішного створення і функціонування інклюзивних шкіл. Але не існує єдиного алгоритму, як саме можна зробити всі школи інклюзивними, яким чином навчальні заклади можуть забезпечити залучення всіх дітей з громад, які вони обслуговують, і дати їм змогу досягти максимально високих для кожного учня результатів і стати повноцінними та повноправними членами своєї спільноти.

Часто терміни інтеграція й інклюзія помилково вважають як взаємозамінні, але вони різняться за суттєвими відмінностями.

За *інтеграції* діти з різними здібностями залучаються до існуючої освітньої системи; педагогічні зусилля спрямовуються на те, аби зробити дитину «нормальнішою», допомогти пристосуватися до існуючої моделі шкільної освіти.

Інклюзія передбачає, що від самого початку всі діти належать до системи масової освіти. Мета інклюзії в тому, щоб кожний навчальний заклад був заздалегідь готовий прийняти дітей з різними вадами й здібностями.

Складові інклюзії:

- прийняття у навчальні заклади всіх дітей без винятку;
- залучення всіх дітей з різними здібностями до тих навчальних закладів, які б вони відвідували, не маючи обмежених можливостей (як діти з типовим розвитком);
- кількість дітей з відмінними здібностями у школах і класах має бути природно пропорційною їхній загальній кількості в місцевій громаді (населеному пункті, районі);
- диференційовані підходи у викладанні;
- використання всіх місцевих ресурсів для забезпечення різноманітних освітніх потреб учнів.

При визначенні сутності інклюзії, важливо звернути увагу на чотири елементи, які ілюструють її характерні особливості.

1. Інклюзія – це процес. Інклюзія має розглядатися як постійний пошук ефективніших шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх дітей. У цьому випадку відмінності розглядаються як позитивне явище, яке стимулює навчання дітей та дорослих.

2. Інклюзія пов'язана з визначенням перешкод та їх подоланням. Вона включає проведення комплексної оцінки, збір інформації з різноманітних джерел для розробки індивідуального плану розвитку та реалізації його на практиці.

3. Інклюзія передбачає присутність, участь та досягнення. «Присутність» розглядається як надання можливості навчатися в загальноосвітньому навчальному закладі та пристосування, необхідні для цього; «участь» розглядається як позитивний досвід, який набуває учень у процесі навчання та врахування ставлення учня до самого себе в цьому процесі; «досягнення» розглядається як комплексний результат навчання упродовж навчального року.

4. Інклюзія передбачає певний наголос на ті групи учнів, які підлягають «ризикую» виключення або обмеження в навчанні. Це визначає моральну відповідальність перед такими «групами ризику» та гарантування їм можливості участі в освітньому процесі.

2. Проблеми та перешкоди на шляху впровадження інклюзії:

- відсутність належної підготовки педагогічних кадрів;

- неспроможність викладати відповідний навчальний матеріал дітям з особливими потребами;
- брак ресурсів (не надаються або розподіляються недоцільно);
- усталені функції школи та організація уроку;
- інформація про переваги інклюзії не донесена до учасників процесу належним чином або непереконлива;
- зміни втілюються надто швидко або надто повільно;
- спроби залучити батьків до співпраці зі школою формальні або не відбуваються;
- керівництво навчального закладу прагне встановити жорсткий контроль або пускає процес на самоплив, не заохочує працівників досягати вищих результатів.

Передумови успішної розбудови інклюзивного середовища:

- розвиток позитивного ставлення до ідеї інклюзії, дітей з особливими потребами та можливостей їхнього розвитку і навчання. Просвітницька робота у суспільстві та формування відповідної суспільної, громадської думки стосовно інклюзії.
- надання підтримки на рівні держави, органів влади, органів освіти, громади, навчального закладу;
- використання перевірених технологій і методів у практичній діяльності навчального закладу;
- застосування адаптацій і модифікацій, диференційоване викладання; гнучких навчальних програм і викладання;
- залучення громади, використання її ресурсів та залучення до діяльності навчального закладу;
- постійний моніторинг власної професійної діяльності (щоденники, журнали; анкети, аркуші спостережень; аналіз планів, результатів оцінювання, методик викладання; відвідування уроків інших учителів як засіб отримання корисних ідей, порад, рекомендацій);
- прийняття як необхідність постійне фахове зростання; адекватне використання ресурсів на користь усіх дітей класу/закладу;

3. Перехід до інклюзії передбачає зміни в усіх аспектах освітньої практики. Для деяких педагогів цей процес може виявитися складним, потребувати багато часу для навчання і практичного впровадження.

Перед учителями відкриваються нові можливості: педагоги мають змогу відчувати, що вони здатні змінити на краще діяльність і функції школи; школи можуть стати ефективними освітніми осередками для усієї громади та кожного її члена.

Школу можна назвати ефективною в тому випадку, коли кожна дитина в ній має змогу успішно навчатися. Ефективна школа має забезпечувати навчання

усіх учнів за повним і всебічним курикулумом у певних умовах і на високому якісному рівні.

Ефективна школа має забезпечувати: досягнення кожним учнем найвищих результатів (для нього); найсприятливіші умови для посилення всіх аспектів учнівських досягнень і розвитку; постійне вдосконалення педагогічної практики.

Головна характеристика ефективної школи – здатність задовольняти освітні потреби всіх учнів, тобто бути *інклюзивною*.

Інклюзивна школа – заклад освіти, який забезпечує інклюзивну модель освіти як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує навчальні програми і плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує існуючі в громаді ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей, створює позитивний клімат в шкільному середовищі.

У Саламанкській декларації зазначено: «Основний принцип створення інклюзивної школи в тому, що всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коди це виявляється можливим, не дивлячись на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними. Інклюзивні школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання, забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки відповідних навчальних планів, запровадження організаційних заходів, розробки стратегії викладання, використання ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами».

Реалізація інклюзивної моделі освіти потребує розв'язання низки завдань:

1. організувати навчально-виховний процес, що задовольняє освітні потреби всіх дітей.
2. Розробити систему надання спеціальних освітніх і фахових послуг для дітей з особливими освітніми потребами.
3. Створити позитивний клімат у шкільному середовищі та поза його межами.

Якість навчально-виховного процесу визначається тим, наскільки враховуються та реалізуються потенційні можливості навчання й розвитку кожної дитини, її індивідуальні особливості. Більшість дітей з особливостями психофізичного розвитку може навчатися у загальноосвітніх школах.

Пріоритетними напрямками реалізації інклюзивної моделі освіти є: сприяння соціальному, емоційному та когнітивному розвитку кожної дитини з тим, щоб вона відчула себе неповторним, повноцінним учасником суспільного життя.

Інклюзивна модель освіти охоплює:

- систему освітніх послуг: адаптацію навчальної програми, плану, фізичного середовища, методів і форм навчання, використання існуючих в громаді ресурсів, залучення батьків;
- співпрацю з фахівцями для надання спец. послуг відповідно до потреб дітей;
- створення позитивного клімату у шкільному середовищі.

4. Інклюзивна школа має забезпечувати нові умови для розвитку учнів з порушеннями психофізичного розвитку, її керівники повинні опанувати нові знання та вміння у галузі сучасної педагогіки і управління (менеджменту).

До інноваційного виду діяльності відносять й діяльність керівників ЗНЗ, які забезпечують рівноправні умови навчання і розвитку учнів з різними психофізичними особливостями. Однією з умов, що сприяє прийняттю керівником ЗНЗ ефективного рішення застосування основ інклюзивної освіти у практиці роботи є сприйняття наукових засад менеджменту освітніх інновацій, мета якого полягає у реалізації сукупності організаційно-управлінських, соціально-економічних і соціально-культурних цілей.

Такі цілі досягаються наступними шляхами:

- розв'язанням відповідних завдань менеджменту освітніх інновацій;
- зміною наукових підходів і принципів управління;
- застосування нових законів і закономірностей.

Зміна мети і завдань управління ЗНЗ, впровадження нових наукових підходів і принципів, законів і закономірностей в управлінні впливають на зміну організаційної структури, завдань, форм і методів управління.

Пріоритетною в управлінні інклюзивної школою є *модульна організаційна структура*, яка характеризується:

- багатоступеневістю (початкова, основна, старша школа), багатогалузевістю (музична, спортивна, технічна та ін.), багаторівневістю (дошкільний, позашкільний навчальний заклад);
- розгалуженістю за напрямками діяльності (виховна, навчальна, управлінська) та різноманітністю форм організації навчально-виховного процесу (формальна, неформальна);
- структурованістю за об'єктами управління (члени громадськості, розробники інноваційних програм і проектів, керівники творчих груп проектів).

Таблиця 6. Класифікація функцій управління інклюзивним ЗНЗ:

Цільові	Технологічні		Розвиваючі
	традиційні	інноваційні	
- педагогічне керівництво суспільним вихованням учнів; - управління	- прийняття управлінського рішення; - організація і планування; - координування,	- прогностична; - представницька; - менеджерська; - консультативна; - політико-	- бачення стратегії і розвитку; - керівництво і моніторинг освітнього процесу;

навчально-виховним процесом; - адміністративна і фінансово-господарська діяльність; - фахове викладання; - громадська пропагандистська діяльність	коригування, регулювання; - облік і контроль	дипломатична	- мотивація і управління персоналом; - управління розвитком і фінансами; - внутрішня і зовнішня комунікація
--	---	--------------	---

Рішення щодо залучення до звичайних класів дітей з особливими потребами залежить від зацікавленості та мотивації адміністрації і вчителів ЗНЗ. Успішному запровадженню інклюзивних педагогічних методик сприяє позитивне ставлення до нової справи самого лідера, який має:

- формувати у вчителів позитивне ставлення щодо інклюзивного навчання через програми підготовки педагогів, підвищення їхньої кваліфікації, здобуття спеціальних знань і розвиток необхідних навичок;
- враховувати досвід роботи педагогів в інклюзивному освітньому середовищі під час їхньої атестації;
- залучати ВНЗ до виконання основної консультативної ролі у процесі вдосконалення форм і методів навчання дітей з особливими освітніми потребами, підготовки педагогів, розробки програм професійної підготовки та навчально-методичних матеріалів;
- заохочувати розвиток контактів з навчальними закладами країн, в яких діє інклюзивна модель навчання.

Школа підходить до процесу залучення дітей з особливими освітніми потребами комплексно, для успішного подолання проблем, складають план, який містить елементи:

- гнучко регулювати співвідношення між кількістю учнів і вчителів;
- координувати дії педагогів та батьків;
- застосовувати м'який перехід з дому до школи.

Вчителю ЗНЗ знадобиться одна з форм обов'язкового навчання для роботи з учнями з особливими потребами. Вчителі мають опанувати базові знання та навички, необхідні для успішної роботи з дітьми з особливими потребами у ЗНЗ/класах:

- ознайомитися із соціальним, культурним, філософським, історичним,

педагогічним обґрунтуванням інклюзії;

- навчитися визначати, оцінювати і створювати сприятливе навчальне середовище для дітей з різними потребами;
- знати методи залучення родин до активного навчання і виховання дітей з особливими потребами; набути навичок для налагодження партнерських стосунків з родинами;
- вивчити головні принципи і стратегії командної роботи;
- сприяти ефективному співробітництву педагогів, батьків, фахівців;
- спостерігати за дітьми та оцінювати їхній розвиток під час повсякденних занять;
- вивчити вплив різних видів порушень розвитку на процеси навчання і розвитку;
- навчитися адаптувати навчальні плани, методика, матеріали, середовище відповідно до специфічних потреб дітей-інвалідів;
- опанувати сучасні педагогічні підходи і методики для задоволення навчальних потреб всіх дітей;
- створювати в класі демократичне навчальне середовище, яке сприятиме налагодженню дружніх стосунків і формуванню колективу.

У моделі характеристик вчителя інклюзивного класу та факторів, пов'язаних зі школою в цілому виділяють три ключових компоненти:

- переконання вчителів щодо їхньої ролі та зобов'язань перед дітьми з особливими потребами;
- усвідомлення вчителем власної ефективності;
- шкільні форми або система спільних переконань педагогічного колективу школи стосовно інклюзії.

Забезпечення позитивної командної взаємодії: вчитель має планувати заняття так, щоб усі діти могли працювати; повинен мати допомогу інших учителів, фахівців зі спеціальної педагогіки. Завдання фахівців полягає у допомозі звичайним учителям у програмуванні роботи помічників учителів і волонтерів, які допомагають учителям; разом зі вчителями відповідають за реалізацію попередньо розробленого індивідуального навчального плану для кожної дитини з особливими потребами.

Вчитель класу – ключ до успішної інклюзії учнів з особливими потребами.

Фактори, що впливають на надання якісних освітніх послуг в умовах інклюзивної освіти:

- позитивне ставлення та глибоке переконання педагогів до інклюзії;
- отримання ресурсів і підтримки у своїх класах;

- отримання системи знань і навичок у співпраці із фахівцями для роботи з дитиною з особливими потребами.

Схема 1. Модель факторів, які впливають на ефективність результатів інклюзивного навчання

Успішні стратегії адміністративної роботи в організації інклюзивних класів:

- створити команду, до якої входять адміністратори, вчителі, їхні помічники, батьки, фахівці;
- розробити принципові положення проекту;
- проаналізувати наявні ресурси для підвищення кваліфікації вчителів і батьків;
- ознайомлення учителів і батьків з планом роботи та внесення їх пропозицій;
- систематична допомога один одному;
- організація груп розробки навчальних планів, які б задовольняли індивідуальні потреби дітей;
- створення у школі батьківського центру;
- призначити працівника школи, який займатиметься проблемою інклюзії дітей з особливими потребами.

5. Найважливіше – створити загальну атмосферу. Необхідно залучати дитину з особливими потребами до всіх видів діяльності (освітньої і позакласної), сформувавши ставлення до неї як до рівної їй, водночас, як до людини, якій буває потрібна допомога та підтримка. Цей настрій у класі залежить від учителів та адміністрації школи.

Загальні рекомендації щодо облаштування території школи – рівне, асфальтоване покриття пішохідних доріжок; за необхідності влаштувати спеціальний з'їзд з нахилом (ширина – не менше 90 см); для маркування зон переходу використовувати яскраві кольори (жовтий, помаранчевий, червоний).

Адаптації для дитини з порушенням опорно-рухового апарату (дитина, яка користується інвалідним візком, милицями, тростиною).

- Вхід до школи дублюється пандусом – ширина не менше 90 см, з бортиком (висота не менше 5 см), що огорожує та бильця (висота 70-90 см, для молодших класів – не менше 50 см)

- Внутрішній простір школи – уздовж коридорів бажано зробити бильця, ширина дверей – 90-95 см; бажано ліфт або встановлення підйомників, або організація чергування старшокласників на сходах

- Шкільна роздягальня – необхідно виділити зону, відокремлену від проходів, обладнати її бильцями, лавочками, гачками

- Шкільна їдальня – ширина проходів між столами для вільного пересування на інвалідному візку 1,1 м

- Шкільний туалет – варто передбачити одну спеціалізовану туалетну кабінку (ширина – не менше 1,65 м, глибина – 1,8 м, ширина дверей – 90 см). У кабінці з одного боку унітазу має бути передбачена вільна площа для візка. Раковина встановлена на висоті 80 см від підлоги

- Спортивний зал – діти можуть виконувати посильні вправи, брати участь у іграх разом з однокласниками. Необхідно переобладнати роздягальню, душову. Ширина дверей – не менше 90 см, проходи – не вужче 90 см

- Шкільні бібліотеки – частину стійки для видачі книг обладнати для вільного доступу учнів з особливими потребами (на рівні не вище 70 см), ширина проходів – не менше 1,1 м

- Класні кімнати – розмір зони учнівського місця для дитини на візку 150x150, ширина проходу та двері – не менше 90 см

Адаптації для дитини з порушеннями зору

На початку навчального року з дитиною потрібно обійти приміщення школи для того, щоб вона запам'ятала місцезнаходження кабінетів і приміщень, якими вона користуватиметься (класів, роздягалень, їдальні).

- Вхід до школи – крайні сходинки пофарбувати у контрастні кольори, влаштувати бильця по обидва боки сходів на висоті 70-90 см (для молодших класів – 50 см), двері зробити контрастного кольору

- Внутрішній простір школи – уздовж коридору зробити бильця, щоб дитина з порушенням зору могла орієнтуватись у приміщенні, тримаючись за них; різноманітне покриття підлоги – зі зміною напрямку змінюється і покриття (кахель або килими різної текстури); сходи всередині школи пофарбувати у яскраві кольори і обладнати бильцями; організувати чергування старшокласників на сходах; таблички на кабінетах написати крупним шрифтом контрастного кольору

- Шкільна роздягальня – виокремити зону поодаль від проходів і обладнати її бильцями, лавками і гачками для сумок, одягу. Необхідно кілька разів провести дитину до цього місця, щоб вона його запам'ятала

- Шкільна їдальня – дитина з порушенням зору повинна мати своє постійне місце, близько до буфетної стійки: необхідна допомога з боку чергових та працівників їдальні

- Класні кімнати – обладнати індивідуальні учнівські місця та виділити рельєфною фактурою поверхні підлоги або килимом: індивідуальне освітлення робочого місця; написане на дошці озвучувати; парта для дитини погоджено з офтальмологом; дозволити користуватися диктофоном; посібники мають бути наочними, рельєфними, зі збільшеним шрифтом

Адаптації для дитини з порушенням слуху

Головна проблема цих дітей – отримання інформації в тому ж обсязі, що й решта учнів. Дітей варто посадити за першу парту, яка обладнана індивідуальними навушниками Найкраще, щоб таким дітям допомагали навчатися сурдопедагоги або сурдоперекладачі. Спілкуючись з дітьми треба чіткіше вимовляти слова, дублювати сказане, навчальні фільми мають супроводжуватися субтитрами.

Для кращої орієнтації у класі варто встановити сигнальні лампочки, що сповіщатимуть про початок і кінець уроку.

Пам'ятка

Рекомендації щодо розміщення парт і використання простору в інклюзивному класі:

- дайте учням можливість обирати місця за власним бажанням, якщо це не створює проблем фізичного доступу;
- розсаджуйте учнів разом з партнерами, з якими вони часто працюють у парі й готують завдання. Це сприятиме підтримці у навчанні;

- учнів, які стикаються з труднощами в певній академічній галузі, краще садити поряд з однокласниками, які добре засвоюють цей предмет та подають хороший приклад для наслідування;
- за можливості, намагайтеся садити учнів подалі від об'єктів, які відволікатимуть їхню увагу;
- за потреби, використовуйте спеціальні столи з перегородками або зони тиші;
- намагайтеся враховувати навчальні стилі дітей у процесі облаштування робочих зон;
- стежте за тим, щоб на партах лежали лише ті матеріали, які необхідні для поточної навчальної діяльності;
- забезпечте безбар'єрний доступ для всіх;
- залиште достатньо простору для руху;
- постарайтеся створити умови для гнучкої організації роботи у малих групах.

6. Для впровадження інклюзії у шкільну практику вчителі мають змінитися: прийняти й усвідомити нову освітню парадигму, нові способи організації навчально-виховного процесу, розробки навчально-методичного забезпечення, опанувати сучасні методики диференційованого й особистісно орієнтованого викладання, спілкуватися один з одним, працювати в команді з іншими педагогами й фахівцями, батьками, учнями, представниками громади для визначення змін, необхідних для впровадження інклюзивної практики в навчальному закладі.

Діяльність педагога-новатора, як провідника змін:

- тверді переконання самих провідників змін у досягненні успіху та вміння переконати інших у кінцевому результаті;
- участь провідників змін в особистих бесідах, педагогічних нарадах, засіданнях методичних об'єднань, семінарах, під час проведення майстер-класів, тренінгів;
- створення умов для колективного чи командного аналізу поточної ситуації в навчальному закладі, визначення проблем, шляхів їх вирішення та окреслення шляхів відповідних змін;
- підвищення рівня фахової компетенції; використання групової, колективної форми роботи;
- організація спеціальних навчальних заходів, тренінгів з підвищення кваліфікації, демонстрація конкретних технологій, залучаючи для

проведення фахівців певної галузі, колег зі спеціального навчального закладу, науковців, інших спеціалістів;

- створення атмосфери взаємної довіри та підтримки, яка дає відчуття впевненості, творчості.

На додаток до співпраці з фахівцями та представникам шкільної спільноти, на уроках вчителі взаємодіють з іншими дорослими. У роботі з учнями в класі їм допомагають і надають підтримку асистенти – «асистент з навчання», «асистент учителя», «помічник учителя». *Функції допоміжного персоналу:*

- надання безпосередньої підтримки вчителю на учням – робота з конкретними учнями та малими групами відповідно до заданого вчителем плану й методики; допомога вчителю під час фронтальної роботи з класом; надання допомоги до, під час та після класних занять;
- надання підтримки у проведенні оцінювання для навчання (ОДН) - залучення до впровадження ключових аспектів ОДН (проводити стратегічне опитування, допомагати під час само- та взаємооцінювання);
- дослідження – збирають, перевіряють, оцінюють фактичні дані про ефективність окремих методів чи про рівень залучення учнів до навчального процесу;
- підтримання контактів з родинами/піклувальниками – забезпечує регулярну комунікацію між вчителем, учнем і родиною;
- планування та аналіз – регулярне фіксування даних і ведення документації про учнівську реакцію на застосовані методи й підходи, про надані родині брошури й інформаційні повідомлення, проведені зустрічі, висновки за результатами роботи з учнем наприкінці семестру; ведення електронної документації; участь у складанні планів на основі цих даних;
- навчальні матеріали – підготовка навчальних матеріалів до запланованої вчителем діяльності чи їх модифікацію з метою надання підтримки учням з особливими потребами;
- забезпечення особистого догляду – виконання спеціалізованих завдань і надання допомоги учням з інвалідністю (під час прийому їжі, одягання, відвідання туалету, пересування).

Пам'ятка

Рекомендації вчителям загальноосвітніх шкіл для успішної роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби

Учитель повинен оволодіти необхідними знаннями та навичками:

- ознайомитися з анамнезом, мати уяву про основні види порушень психофізичного розвитку дитини;
- вивчити стан уваги, стомлюваності, темп роботи кожної дитини;
- урахувати стан слуху, зору, особливості моторики та загального фізичного розвитку учня;

- бути добре ознайомленим з приладами, які використовують учні з порушенням зору і слуху, перевіряти придатність слухових апаратів, стежити за чистотою окулярів;
- навчитися визначати, оцінювати і створювати навчальне середовище для дітей з різними потребами;
- зрозуміти важливість цілеспрямованого залучення до роботи з дітьми членів родини, встановлення з ними партнерських стосунків;
- вивчати головні принципи і стратегії колективної командної роботи;
- навчитися спостерігати за дітьми та оцінювати їх розвиток під час занять;
- навчитися адаптувати навчальні плани, методики, матеріали та середовище до специфічних потреб дітей;
- створювати оптимальні умови для спілкування, сприяти налагодженню дружніх стосунків між дітьми і формуванню колективу;
- формувати в дітей досвід стосунків у соціумі, навичок адаптації для соціального середовища, поваги до дітей та батьків

7. Важлива роль у процесі соціального інтегрування дитини з особливими потребами відводиться сім'ї, яка в ідеалі виступає одним з факторів її «входження» в систему суспільних відносин. Особливості сім'ї, її активність у процесі розвитку й освіти дитини визначає її психофізичний і соціокультурний статус в майбутньому, рівень реабілітаційного та соціально-інтеграційного потенціалу, ступінь готовності до інклюзивного навчання в ЗНЗ.

Провідні функції сім'ї: відтворююча, виховна, господарсько-побутова.

В сім'ях, які мають дітей з особливими потребами спостерігаються зміни на соціальному, психологічному, соматичному рівнях. Наявні вади дитини призводять до змін у сімейній системі: утруднюється реалізація виховної функції, потребує допомоги та підтримки з боку фахівців медичного та психолого-педагогічного профілю; ускладнюється соціальне інтегрування дитини. *Основні причини такої ситуації:*

- низький економічний статус багатьох сімей;
- відсутність будь-якої дієвої підтримки з боку держави;
- негативне соціальне ставлення.

Батьки – важливі учасники навчальних команд. В інклюзивній освіті виключне значення має співпраця з батьками, бесіди з ними, залучення їх до навчально-виховного процесу як повноправних партнерів-педагогів своєї дитини.

Формуванню компетентного батьківства приділяється значна увага у сучасних зарубіжних та вітчизняних дослідженнях. *Батьківська компетентність* – поєднання усвідомлення розуміння, відчуттів та дій батьків.

Партнерські стосунки в тріаді «*батьки – педагог - дитина*» є основою батьківської компетентності, формування якої потребує розроблення нового змісту корекційно-розвивальної педагогічної діяльності. Скервують корекційно-розвивальну педагогічну діяльність спеціальні шкільні психолого-медико-педагогічні консультації, до яких входять вчителі зі спеціальною освітою, фахівці в окремих галузях, чи звичайні вчителі, котрі мають спеціальні знання, або досвід роботи з дітьми з особливими потребами, батьки.

Фактори, що допомагають школі залучити батьків до активної участі в ухваленні рішень, що стосуються дитини:

- сприятлива атмосфера, коли педагогічний колектив дружньо налаштований і допомагає в усьому;
- постійне двостороннє спілкування між родиною дітей і школою;
- сприйняття батьків як колег.

Принципи використання практик орієнтованих на сім'ю:

1. сім'ю необхідно вважати основним одержувачем послуг.
2. підтримувати й шанувати рішення, які приймаються родиною.
3. надавати широкий спектр послуг, покликаних поліпшити функціонування дитини й родини.

Рекомендації щодо успішної взаємодії педагогів з сім'ями:

- чітко й послідовно наголошуйте на цінності дитини;
- ставте себе на місце батьків;
- поглиблюйте своє розуміння культурної різноманітності;
- умійте бачити індивідуальність, боріться зі стереотипами;
- наполегливо працюйте над створенням партнерства;
- виявляйте зацікавленість до мети, визначеної батьками для дитини;
- домовтеся з батьками, в який спосіб вони хочуть обмінюватися з вами інформацією;
- використовуйте мову, якою спілкуються в повсякденному житті;
- ведіть пошук ефективних форм планування і вирішення проблем;
- розробляйте довгострокові плани загальношкільної роботи, яка передбачає участь усіх дітей.

Принципи педагогічної діяльності орієнтованої на інтереси сім'ї:

- визнання того, що сім'я є елементом стабільності в житті дитини, в той час як педагоги можуть змінюватися;
- ефективне співробітництво педагогів з батьками та фахівцями;
- регулярний обмін з батьками повною і неупередженою інформацією стосовно їхніх дітей;
- запровадження в навчальному закладі політики та системи послуг, які

забезпечують сім'ям необхідну емоційну та фінансову підтримку;

- розуміння й урахування потреб дітей під час розробки навчальних програм;
- заохочення і створення умов для взаємної підтримки батьків;
- розуміння унікальності кожної сім'ї, повага до різних методів навчання і виховання дітей, що застосовуються батьками;
- послуги, що надаються родинам повинні бути гнучкими, комплексними, скоординованими, доступними і відповідати потребам кожної родини.

Батьки можуть стати волонтерами і адвокатами своїх дітей.

Батьки-волонтери можуть:

- ділитися набутим досвідом з окремих галузей, напрямів, умінь, сфер інтересів або звичаїв;
- сам на сам працювати з дитиною, яка має освітні проблеми;
- бути ментором дитини;
- виконувати адміністративну роботу вдома;
- допомагати у шкільній бібліотеці;
- під керівництвом учителя допомагати в класі.

Батьки-адвокати можуть:

- співпрацюючи з учителями та іншими батьками, шукаючи підтримки всередині сім'ї та отримуючи допомогу від громадських організацій, знаходити взаємовигідні для всіх сторін рішення;
- побудова і розробка коротко-і довгострокових планів для дитини;
- повага до людей, котрі працюють від імені вашої дитини;
- слухайте і зважайте поради інших;
- відзначаєте успіхи вашої дитини;
- визнавайте й радійте своїм досягненням та їх позитивному впливу на навчання, емоційне та соціальне життя вашої дитини.

Пам'ятка

Правила батьківської поведінки в організації навчання дитини з особливими потребами:

- Сприяйте дитячій автономності (самостійності). Що більше ви вимагаєте її (самостійності) в усіх сферах повсякденного життя, то більше зможе ваша дитина працювати з почуттям відповідальності в соціумі. Автономне (самостійне) навчання є тією метою, в напрямку якої ви маєте працювати,

тому що самостійність є найважливішим елементом ефективного і тривалого процесу навчання. Хваліть свою дитину за самостійні дії!

- Якщо ваша дитина потребує допомоги, спонукайте її до того, що вона сама знайшла шляхи розв'язання. Допоможіть їй підказками. Але не давайте саме розв'язання. Не спонукайте свою дитину тільки до одного шляху розв'язання.
- Визнайте здобутки дитини. Надавайте перевагу похвалі (заохоченню), а не докорам. Похвалою та заохоченням ви досягнете набагато легше та краще, ніж повчаннями, нагадуваннями, покараннями. При похвалі звертайте увагу на те, щоб не обмежувати її критикою. Будьте обережними із заохоченнями (винагородами) як визнанням здобутку (ефективності).
- Не ставте перед дитиною надмірні вимоги. Не робіть їх суворішими, ніж вимоги вчителів.
- Будьте як вихователь – зразком у поведінці. Вимагайте від дитини не більше, ніж від сабе самого.
- Говоріть якомога позитивніше про школу, вчителів та предмети. Вашій дитині досить того, що вона бореться зі своїми власними упередженими думками.

Література:

1. Білозерська І.О. Деякі аспекти формування батьківської компетентності у родинах, що мають дітей з порушеннями розвитку// Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з порушеннями розвитку.- К.- 2010.
2. Даниленко Л.І. Інноваційний освітній менеджмент: Навч. посібник.- К.: Главник, 2006.- 144 с.
3. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка. / За редакцією: В.І.Бондаря, В.В.Засенка. - К., 2004.- 125 с.
4. Елен Р. Даніелс, Кей Стаффорд Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів. – Львів: Товариство «Надія», 2000.- 256 с.
5. Ервін Е., Кугельмас Д. Підготовка вчителів і вихователів до роботи в інклюзивних класах та групах. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», К., 2000
6. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їхнього навчання. - К.: 2010.
7. Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у в загальноосвітні навчальні заклади: Монографія. - К.: Педагогічна думка, 2007.- 458 с.
8. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник/ За заг. ред. Колупаєвої А.А. - К: «А.С.К.», 2012.- 308 с.

Тема 4. Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання

План:

1. Корекційно-розвивальна робота та її значення у процесі навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку.
2. Мультидисциплінарна команда та її діяльність в умовах інклюзивного навчального закладу.
3. Психолого-педагогічний та соціально-психологічний супровід дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивної школи.
4. Зміст роботи практичного психолога.
5. Курикулум навчального та корекційно-розвивального процесів. Модифікація й адаптація курикулуму.

1. *Корекційно-розвивальна робота* – вагома складова інклюзивного навчання, яку здійснюють спеціальні фахівці: корекційний педагог, логопед, спеціальний психолог, соціальний працівник, а також інші учасники мультидисциплінарної команди: вчителі, асистенти вчителів, музичні керівники, фахівці з ЛФК та ін., батьки.

Корекція – 1) сукупність педагогічних та лікувальних засобів, спрямованих на поліпшення і виправлення процесу розвитку особи; 2) виправлення окремих вад у дітей із психофізичними недоліками.

Компенсація – відновлення недорозвинених чи порушених психічних функцій, використовуючи збережені чи перебудовуючи частково порушені функції.

Корекційно-розвивальна робота здійснюється засобами педагогічного процесу - його змістом, методикою, організаційними формами; педагогічний процес, мета якого – корекція розвитку дитини, визначається як *корекційно-спрямований*.

Корекційно-розвивальна робота є *підґрунтям організації навчально-виховної роботи в інклюзивній школі*: без цілеспрямованого подолання чи послаблення недоліків знижується ефективність навчання й виховання дітей, ускладнюється процес оволодіння необхідними для них знаннями, вміннями, навичками, становлення поведінки, соціалізації особистості.

Компоненти корекційно-розвивальної роботи: цільовий, організаційний, змістовий, методичний, результативний.

2. Для забезпечення фахової корекційно-розвивальної роботи в умовах навчального закладу створюється навчальна команда різнопрофільних

спеціалістів, які беруть участь у розробці та реалізації ІНП учня. До складу команди входять: вчитель, психолог, соціальний педагог, методист, батьки учня; за потреби запрошують медичного працівника, фахівця з реабілітації, педагога-дефектолога. Результатом співпраці виступає погоджена з батькам програма розвитку і навчання дитини.

Склад фахівців мультидисциплінарної команди в умовах інклюзивної школи: педагоги (вчителі, дефектолог), асистенти, психолог, соціальний педагог, адміністрація ЗНЗ.

Організація корекційноспрямованого навчання в інклюзивному класі передбачає підготовку і створення умов, необхідних для роботи учнів над засвоєнням програмного матеріалу, подолання навчальних проблем, висвітлених у ІНП.

Для проведення корекційної роботи необхідно:

- цілеспрямований добір змісту навчання та використання його можливостей;
- визначення відповідної до предмета корекції методики диференційованого впливу (методи, засоби, прийоми тощо);
- корекційні ефекти як специфічні, вагомі її компоненти, тобто обирати показники результативності роботи з дитиною, проведеної засобами організації, змісту, методики.

Принципи організації корекційно-розвивальної роботи в інклюзивному класі:

- системність корекційних, профілактичних і розвивальних задач;
- єдність діагностики та корекції;
- діяльнісний принцип корекції;
- врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини;
- комплексність методів психологічного впливу;
- активне залучення найближчого соціального оточення.

Члени навчальної команди в процесі корекції психічного розвитку дотримуються і використовують психокорекційні технології.

Корекція психічного розвитку – сукупність педагогічних і психологічних впливів, спрямованих на виправлення, компенсацію недоліків, відхилень у психічному та фізичному розвитку дитини, що містить у собі як корекцію окремих дефектів, так і цілісний вплив на особистість.

Психокорекційні технології – сукупність знань про способи та засоби проведення психокорекційного впливу, який розглядають як складну систему, що включає стратегічні й тактичні завдання.

Стратегічні завдання – розробка психокорекційних розвивальних програм і комплексів; тактичні – розробка методів і психокорекційних розвивальних технік.

Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими потребами в умовах інклюзії передбачає:

- медичну допомогу – лікування основного захворювання, підтримуюча терапія, ЛФК, масаж та ін.;
- педагогічну допомогу – навчання, виховання і розвиток, умови для соціальної адаптації;
- психологічну допомогу – психологічна корекція, оптимізація сімейного клімату;
- соціальну допомогу – надання можливості соціалізуватися, допомога непрацездатним.

Методичні вимоги при складанні корекційно-розвивальної програми:

- чітко сформулювати основну мету психолого-педагогічної корекційної роботи;
- виділити коло завдань, які повинні конкретизувати основну мету;
- визначити зміст корекційних занять, враховуючи структуру дефекту та індивідуально-психічні особливості дитини, розвиток провідного виду діяльності;
- визначити форму роботи з дитиною;
- підібрати відповідні методи й техніки із врахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних можливостей дитини;
- запланувати форму участі батьків та інших спеціалістів у корекційному процесі;
- розробити методи аналізу оцінки динаміки корекційно-розвивального процесу;
- підготувати приміщення, необхідне обладнання та матеріали.

Ефективність корекційної роботи залежить від оптимального вирішення організаційних питань усіма членами команди: вибору форми проведення занять, підбору і комплектації корекційних груп, визначення тривалості та режиму занять.

Умови обрання індивідуальної психологічної корекції:

- якщо проблеми дитини мають індивідуальний характер, а не міжособистісний;
- якщо дитина відмовляється працювати в групі внаслідок недостатнього соціального досвіду, тяжкого фізичного дефекту, негативного ставлення батьків до групової взаємодії;
- якщо у дитини наявні афективні проблеми: висока тривожність, необґрунтовані страхи, невпевненість у собі.

Роль учителя-дефектолога (корекційного педагога в загальноосвітньому навчальному закладі) допомогти вчителю загальноосвітньої школи:

- надати об'єктивну психолого-педагогічну характеристику дитини з особливими потребами, ознайомити з особовою справою, медичними та психолого-педагогічними картами;
- спільно скласти календарно-тематичний та індивідуальний плани роботи;
- внести зміни до програми загальноосвітніх предметів та провести їх коригування, а саме:
 - ввести пропедевтичні розділи з метою підготовки дітей для сприйняття матеріалу;
 - передбачити корекційну складову в навчальному плані (специфічні предмети – заняття з орієнтування в просторі та розвитку мобільності (для дітей із вадами зору); заняття з розвитку залишкового слуху та усного мовлення (для дітей із вадами слуху); заняття з соціально-побутової орієнтації (для дітей із розумовою відсталістю); заняття з розвитку мови та мовлення (для дітей з тяжкими порушеннями мовлення);
- бути (тимчасово) присутнім на уроках з метою кращого задоволення специфічних потреб дітей;
- надати методичні рекомендації з виготовлення та використання наочності й дидактичного матеріалу з метою активізації збережених аналізаторів;
- навчити використовувати спеціальні технічні засоби навчання для корекції і компенсації недоліків розвитку дітей: звукозаписувальну апаратуру індивідуального та колективного використання (для дітей з вадами слуху); лупи, окуляри, монокуляри, біокуляри (для дітей з вадами зору); статистичні екранні посібники (схеми, малюнки, креслення) з метою активізації сприйняття дітьми навчального матеріалу; комп'ютерні технології для ефективного розвитку мовлення, навичок читання, письма, математики, психолого-педагогічного тестування дитини на початку та кінець навчального року;
- створити систему «гнучких» класів і активно в них працювати;
- проводити моніторинг розвитку дитини;
- співпрацювати з батьками, вчителями, фахівцями під час оцінювання навчальних досягнень дитини;
- приймати участь у прогнозуванні подальшого шляху навчання учня;
- організувати короткочасні курси (спецсемінари) в закладі освіти з метою ознайомлення всіх педагогів зі спеціальними формами та методами спеціальної освіти, компенсації і корекції.

3. Позитивні аспекти залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх шкіл:

- діти почуваються потрібними, стають самостійними;
- змінюється поведінка, ставлення до оточуючих, до навчання;
- успішно адаптуються в колективі, зникає почуття ізольованості;
- відбуваються швидкі, помітні зміни в розвитку;
- удосконалюються вміння й навички читання, письма, малювання;
- навчаються у ровесників соціального досвіду;
- здорові діти накопичують позитивний досвід взаємодії, стають милосерднішими;
- усі діти сприймають один одного як рівних;
- забезпечується співпраця, співпереживання, співдружність;
- педагоги мають додаткові можливості розвинути і продемонструвати педагогічну майстерність і творчість.

Зміст та основні завдання участі психологічної служби системи освіти з питань впровадження інклюзивного навчання визначено низкою нормативно-правових документів – наказом МОН України (від 11.09.2009 № 855) «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки».

Психолого-педагогічний супровід інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку необхідно розглядати як діяльність психологічної служби навчального закладу, спрямовану на створення комплексної системи медико-психологічних, психолого-педагогічних та психотерапевтичних умов, які б сприяли адаптації, реабілітації і самореалізації в соціумі таких дітей.

Психолого-педагогічний та соціальний супровід - цілісна діяльність, командна взаємодія (вчителів, асистентів учителя, батьків, практичного психолога, соціального педагога, логопеда, медпрацівників та ін. фахівців), що поєднує такі взаємопов'язані компоненти:

- систематичний моніторинг медико-психологічного і психолого-педагогічного статусу дитини в динаміці її психічного розвитку;
- створення оптимальних соціально-психологічних умов щодо ефективного психічного розвитку дітей у соціумі;
- систематична психологічна допомога дітям з порушеннями психофізичного розвитку у вигляді консультування, психокорекції, психологічної підтримки;

- систематична психологічна допомога батькам дітей з проблемами у розвитку;
- організація життєдіяльності дітей з особливими потребами в соціумі з урахуванням їх психічних та фізичних можливостей.

Згідно Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах (наказ МОН України від 09.12.2010 № 1224) визначені завдання психолого-педагогічного супроводу:

- актуалізація особистісного потенціалу розвитку дитини;
- формування позитивних стосунків учнів з порушеннями психофізичного розвитку та їх ровесників у процесі внутрішкільної інтеграції;
- консультування бітьків або осіб, які їх замінюють, щодо особливостей розвитку, спілкування, навчання, професійної орієнтації, соціальної адаптації їх дитини.

Діагностична робота має бути спрямована на вивчення:

- співвідношення рівня розумового розвитку дитини і вікової норми;
- рівня розвитку когнітивної сфери;
- особливості емоційно-вольової сфери;
- індивідуально-типологічних особливостей;
- рівня сформованості мотивації до навчання;
- рівня розвитку комунікативних здібностей;
- розумової працездатності та темпу розумової діяльності.

Етапи психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання дітей з особливими потребами:

I. Підготовчий етап включає завдання:

- організація діяльності психолого-медико-педагогічного консилиуму;
- встановлення контакту між усіма учасниками супроводу дитини;
- визначення обсягу роботи та послідовності процесу психолого-педагогічного супроводу;
- підготовка необхідної документації та складання графіку роботи.

II. Орієнтовний етап включає завдання:

- встановлення контакту з батьками та родичами дитини;
- встановлення контакту з дитиною;
- встановлення контакту з класом, в якому навчається дитина, з класним керівником.

III. Етап уточнення включає завдання:

- проведення поглибленої психодіагностики;
- ознайомлення спеціалістів з результатами психологічного обстеження;
- обговорення з педагогами та іншими спеціалістами особливостей психічного розвитку дитини на психолого-медико-педагогічному консиліумі.

IV. Етап планування включає завдання:

- розробка індивідуальної програми супроводу дитини з особливими потребами;
- затвердження цієї програми усіма спеціалістами, які працюють з дитиною.

Складання програми психолого-педагогічного супроводу можливе тільки після ретельного психолого-медико-педагогічного обстеження дитини з порушеннями психофізичного розвитку спеціалістами районно-міської ПМПК.

V. Етап реалізації індивідуальної програми включає завдання:

- надання необхідної допомоги батькам дитини та педагогам щодо створення умов, які необхідні дитині з особливими освітніми потребами для її повноцінного життя і успішного оволодіння навчальними програмами з урахуванням її психофізичних можливостей;
- надання необхідної психологічної допомоги батькам дитини, її родичам, друзям з метою гармонізації міжособистісних відносин з нею, оптимізації виховного процесу;
- просвітницька і консультативна робота з педагогами, педагогами-дефектологами, логопедами та іншими спеціалістами, які працюють з дитиною.

VI. Підсумковий етап включає завдання:

- колективне обговорення учасниками психолого-медико-педагогічного консиліуму ефективності проведеної роботи з рекомендаціями щодо подальшого навчання та розвитку кожної дитини з особливими освітніми потребами.

Соціально-психологічний супровід – це система професійної діяльності соціального педагога, мета якої не в тому, щоб «зазирнути» у внутрішній світ дитини, дізнатись, як він влаштований, її взаємини зі світом, а в тому, щоб організувати співпрацю з нею, спрямовану на самопізнання, пошук шляхів саморегуляції внутрішнім світом і системою стосунків.

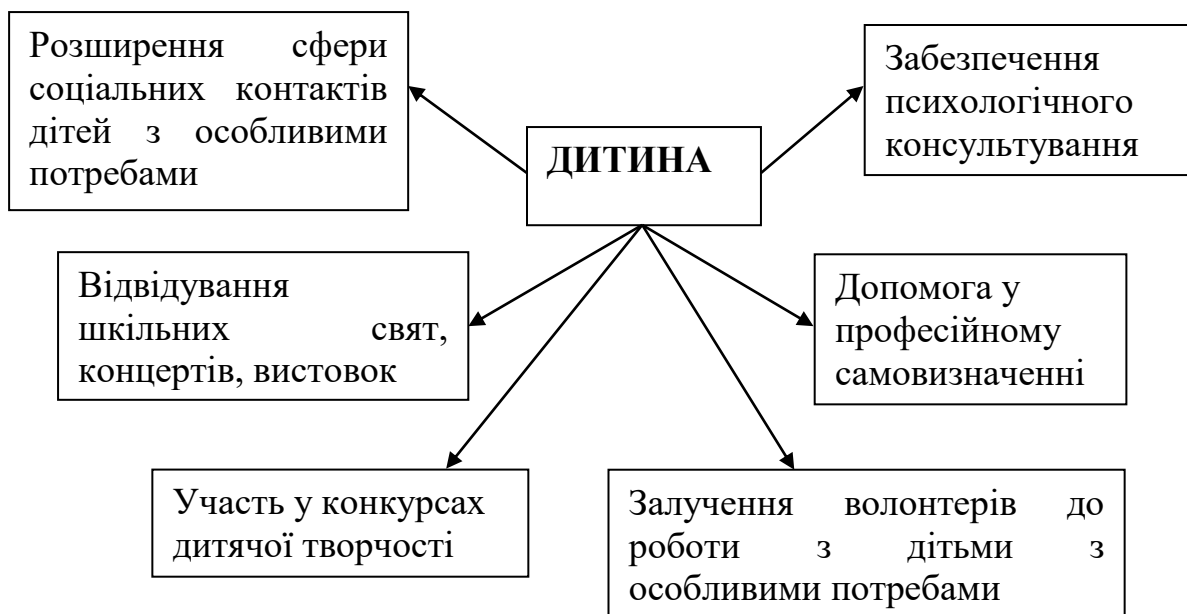
Суть шкільної соціально-психологічної діяльності полягає у супроводі дитини в процесі її шкільного навчання, що дає можливість впровадити шкільну соціально-психологічну діяльність в навчально-виховну систему. Стає

можливим об'єднати цілі психологічної, соціальної і педагогічної практики і сфокусувати їх на особистості учня.

Головна мета соціально-педагогічного супроводу – формування позитивної думки дітей з особливими потребами, сприяння розвитку їхніх індивідуальних рис, самопізнання, самореалізації та інтеграції в суспільство, нормалізація порушень фізичного і психічного розвитку.

Напрямки роботи з дітьми, які отримали інвалідність у зв'язку із вродженими чи набутими тяжкими соматичними чи психічними захворюваннями сенсорної, рухової, мовної недостатності: включення цих дітей в активне суспільне життя, розвиток у них почуття самодостатності та реальних перспектив до подальшого життя, вміння жити зі своїми особливостями, будуючи при цьому адекватні стосунки з оточуючими (схема 2):

Схема 2 Надання допомоги дітям з особливими потребами у самореалізації та самоствердженні

Соціально-педагогічний супровід навчання і виховання дітей з особливими потребами базується на засадах:

- архітектурна безбар'єрність освітнього середовища;
- доступність усіх форм навчання і освітніх послуг;
- запровадження спеціальних технологій та адаптивних технічних засобів навчання;
- індивідуалізація та адаптація навчальних програм з урахуванням потреб і можливостей дитини;

- поєднання традиційних та інноваційних підходів до розвитку дитини з особливими потребами;
- створення сприятливих умов для соціалізації, самовизначення і самореалізації учнів;
- професійна орієнтація, підготовка до вибору майбутньої професії.

Соціально-психологічний супровід дітей з особливими потребами

передбачає:

1. Психологічну діагностику дітей:

- первинне діагностування на етапі вступу дитини до школи з метою вивчення сильних і слабких сторін розвитку особистості, виявлення і вирішення проблем, що виникають у процесі інтеграції в освітній простір;
- проведення діагностичних мінімумів на різних етапах навчання дитини у школі з метою вивчення динаміки її розвитку та подоланні можливих труднощів під час кризових періодів.

2. Надання соціально-психологічної підтримки педагогам:

- створення на основі отриманих даних індивідуальних карт учнів і розробка індивідуальних навчальних планів;
- здійснення адаптацій і модифікацій для дітей з особливостями психофізичного розвитку;

3. Соціально-психологічну підтримку бітьків.

4. Корекційну роботу з дітьми, які мають проблеми розвитку.

Соціально-педагогічний патронаж – надання послуг дитині вдома та різних видів освітньої, психологічної, посередницької допомоги.

Напрями здійснення патронажу:

- діагностика – ознайомлення з умовами життя, вивчення можливих факторів ризику, дослідження проблем у взаємостосунках;
- реабілітаційна допомога – освітня, психологічна, посередницька;
- контроль – оцінка стану сім'ї дитини, аналіз реабілітаційних заходів, виконання батьками рекомендацій психолога, соціального педагога, дефектолога.

Етапи соціального супроводу сім'ї, яка виховує дитину з особливими

потребами:

1. звернення сім'ї, яка виховує дитину з особливими потребами;
2. оцінка проблеми сім'ї;
3. планування роботи;
4. виконання намічених дій;
5. моніторинг;

6. коригування плану дій;
7. закриття / продовження супроводу;
8. індивідуальна робота – консультування;
9. групова робота: бесіда, лекція, диспут, дискусія, збори, тренінг, група взаємодопомоги, батьківський клуб, сімейна консультація тощо.

Пам'ятка

Правила проведення соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами:

1. Ставитися до дитини з особливими потребами як до такої, яка потребує спеціального навчання, виховання і догляду.
2. На основі спеціальних рекомендацій, порад і методик поступово і цілеспрямовано:
 - навчати дитину альтернативних способів спілкування;
 - пояснювати основні правила поведінки;
 - прищеплювати навички самообслуговування;
 - розвивати зорове, слухове, тактильне сприйняття;
 - виявляти й розвивати творчі здібності дитини.
3. Створювати середовище фізичної та емоційної безпеки:
 - позбавитися небезпечних речей і предметів;
 - вилучити предмети, що викликають у дитини страх та інші емоційні реакції;
 - не з'ясовувати у присутності дитини стосунки, особливо з приводу її інвалідності та проблем, пов'язаних із нею;
4. Рідним та людям, які знаходяться в безпосередньому контакті з дитиною з особливими потребами, потрібно:
 - сприймати її такою, якою вона є;
 - підтримувати її до пізнання нового;
 - більше розмовляти з дитиною, слухати її;
 - надавати дитині можливості вибору: в їжі, одязі, іграшках тощо;
 - не піддаватися усім примхам і вимогам дитини;
 - не вимагати від неї того, чого вона не здатна зробити;
 - не боятись кожну хвилину за життя дитини.

4. *Завдання практичного психолога* – надати до програми узагальнену інформацію за результатами проведеного вивчення та рекомендації стосовно врахування індивідуальних особливостей дитини у навчально-виховному процесі та взаємодії зі шкільним оточенням.

Практичний психолог в інклюзивному середовищі формує психологічну готовність учасників навчально-виховного процесу (учнів, батьків, вчителів, представників адміністрації) до взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами.

Форми формування психологічної готовності: тренінгові заняття, лекторії, семінари, консиліуми, виступи, зміст яких спрямований на подолання упередженого ставлення до дітей з особливими потребами, стигматизації та дискримінації.

Напрямки роботи практичного психолога, який здійснює психологічний супровід інклюзивного навчання: психологічна діагностика; психологічна корекція (пізнавальних інтересів, емоційних порушень, патологічних рис характеру, робота з батьками); психологічне консультування; психологічна реабілітація; психологічна підтримка.

Завдання практичного психолога, який здійснює психологічний супровід інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами:

- недопущення появи у дитини з особливими освітніми потребами психопатологічних рис особистості під впливом особливих умов її розвитку;
- недопущення затримки в набутті знань і у розвитку особистості, запобігання інфантилізму;
- заспокоєння дитини, укріплення її вольових рис;
- компенсація наявних дефектів шляхом активізації аналізаторів зберігання;
- стимулювання позитивного ставлення до дефекту, віри в можливість його компенсації;
- проведення просвітницької роботи з іншими дітьми та педагогами школи щодо особливостей дітей з порушеннями психофізичного розвитку і формування адекватного ставлення до них;
- оптимізація спілкування дитини з однолітками, батьками, педагогами;
- допомога дітям в опануванні системи відносин зі світом і самим собою;
- розробка і впровадження відповідних форм і методів роботи як умов успішного навчання дітей з особливими потребами;
- актуалізація особистісного потенціалу розвитку дитини;

- формування позитивних міжособистісних стосунків учнів з порушеннями психофізичного розвитку та їх ровесників у процесі внутрішкільної інтеграції;
- консультування батьків або осіб, які їх замінюють, щодо особливостей розвитку, спілкування, навчання, профорієнтації, соціальної адаптації їх дитини.

Діяльність працівників психологічної служби координується центрами практичної психології і соціальної роботи, міськими, районними методичними кабінетами.

Оскільки вчитель своїм ставленням моделює очікувану від учнів поведінку, важливо *розпочати проведення таких занять саме з педагогами* навчального закладу щодо *уникнення використання медичної термінології*, що застосовується в педагогічній практиці для характеристики дітей з особливими освітніми потребами.

Зміст занять з учнями слід спрямовувати: на формування у них вміння бачити та цінувати відмінності; слухати та враховувати різні точки зору, висловлювати свою думку, поважаючи думку інших; оволодівати навичками співпраці з різними дітьми. Формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами сприятиме гармонізації стосунків в учнівському колективі та допоможе педагогічним працівникам створити сприятливе середовище для розкриття потенціалу кожної дитини.

При проведенні індивідуальної роботи психолог працює безпосередньо з дитиною з особливостями психофізичного розвитку щодо збереження її здоров'я, пошуку та реалізації її всебічного розвитку, формування позитивної мотивації до навчання.

Для проведення психокорекційних заходів потрібно вивчити такі показники: особистісні риси дитини, її зв'язок із соціумом; вікові і соціальні показники якості життя; наявність чи відсутність кореляції між психологічним аспектом якості життя дитини та якістю життя її близького оточення.

Ознайомившись із особливостями психофізичного розвитку дитини та готуючись до роботи з нею, психолог аналізує відповідність інструментарію (стимулів) та вибрані методики. Проводиться обговорення методик та способів їх адаптації під час засідання методичного об'єднання практичних психологів.

Види методик:

1. Багатофакторний особистісний опитувальник Кеттела – аналіз структури особистості, виявлення особистісних проблем і порушень адаптації.
2. Методика Шмішека – аналіз характерологічних особливостей.

3. Методика семантичного-диференціалу (СД) – визначення суб'єктивних феноменів у структурі особистості.
4. Методика Дембо-Рубінштейна – самооцінка особистісних рис.
5. Модифікована шкала Пірс – Харріс – визначення якості життя через вивчення самооцінки.
6. Методика полярних профілів Каган і Шац – вивчення змін самооцінки дітей.
7. Модифікована оцінка шкільного інтелекту за Терманом.
8. Опитувальник АСВ – аналіз сімейних взаємин.
9. Додаткові методики: сімейна соціограма (оцінка матір'ю якості життя дитини); методика визначення акцентуацій за Леонгардом.
10. Опитувальник Клімова «Карта інтересів», методика Голланда – для організації профорієнтаційної роботи з дітьми.

Відповідно до «Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах МОН України» (від 20.04.2001 № 330) має бути проведена експертиза всіх діагностичних методик, психокорекційних, психотерапевтичних та реабілітаційних технік і технологій, соціологічних та соціально-психологічних опитувальників.

Пам'ятка

Алгоритм діяльності практичного психолога в умовах інклюзивної освіти включає:

1. Ознайомлення з особою справою дитини, історією та особливістю протікання захворювання, співбесіду з представником ПМПК;
2. Бесіду з дитиною та її батьками з метою визначення рівня можливостей дитини (самообслуговування, спілкування, пізнавальних можливостей, самоконтролю поведінки, емоційно-вольової сфери);
3. Оцінку освітнього середовища, визначення його відповідності до потреб і можливостей дитини. Психолог надає пропозицію щодо здійснення організаційних, функціональних, методичних змін;
4. Вивчення індивідуальних особливостей та психічного розвитку дитини;
5. Проведення психолого-педагогічного консилиуму з метою розробки індивідуальної програми розвитку;
6. Проведення зустрічі з батьками і учнями класу (школи), педагогами з метою формування їх психологічної готовності до взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами;
7. Проведення психокорекційної роботи з метою розвитку потенційних можливостей дитини та відповідного формування особистості;
8. Відстеження соціально-психологічного клімату в колективі та статусу дитини в групі;

9. Сприяння соціальній інтеграції дитини: залучення в позакласну і позашкільну діяльність;

10. Моніторинг рівня адаптованості й інтегрованості учня, адаптація відповідних індивідуальних програм, планів.

5. На нинішньому етапі становлення інклюзивної освіти залучення дітей з особливими потребами базується на нормативно-правовій базі, яка наповнює освітній компонент, до неї відносять:

- навчальний план – державний документ, яким встановлюється структура навчального року, навчальні предмети, порядок їх вивчення за роками навчання та відповідний бюджет часу.
- типові навчальні плани в системі спеціальної освіти враховують особливості психофізичного розвитку дітей і мови навчання, містять інваріанту складову (корекційно-розвивальні заняття), сформовану на державному рівні та варіативну. На основі типових навчальних планів навчальні заклади складають робочі навчальні плани, конкретизуючи варіативну складову з урахуванням особливостей порушень розвитку й індивідуальних освітніх потреб учнів.
- навчальні програми містять точно визначений обсяг і характер навчального матеріалу, які відповідають пізнавальним можливостям дітей з особливостями психофізичного розвитку і передбачають й корекційні завдання.
- підручник – основна навчальна книга для учнів; його зміст, структура й оформлення мають відповідати програмі предмета.

Для досягнення успіху та задоволення різноманітних потреб учнів, зумовлених здібностями, рівнем розвитку, інтересами, педагогам необхідно змінювати методи навчання, навчальне середовище, матеріали, які залежать від спеціальних потреб учнів. Ці пристосування до потреб учнів відбуваються через адаптації або модифікації.

Адаптація – змінює характер навчання, не змінюючи зміст або понятійну сутність навчального завдання.

Сфери застосування різних видів адаптацій: форми, методи, технічне й методичне забезпечення навчального процесу, фізичне середовище; навчальний план; аналіз відповідності вимог навчальної програми та методів, що використовуються на уроках; вказівки.

Вибір видів адаптацій відбувається з урахуванням потреб конкретних учнів, включаючи поведінку, організаційні навички, сенсорні потреби.

Модифікація – змінює характер навчання, змінюючи або зміст або понятійну складність навчального завдання.

Шляхи виконання модифікацій: скорочення змісту матеріалу, який необхідно засвоїти; зниження вимог до участі у роботі/виконання частини завдань

Підкріплення/доповнення навчання – додаткові заняття/завдання можуть бути необхідними, щоб дати учням змогу засвоїти/вивчити навчальний матеріал.

Курикулум – це загальна концепція навчання дітей з особливими потребами, що визначає знання, вміння, установки та методи їх формування. Курикулум охоплює такі сфери: зміст предметів; педагогічні методи і підходи; поточне й підсумкове оцінювання; ресурси для організації; впровадження та викладання навчальних програм.

Курикулум складається з двох рівнів:

Основного - базового: основи грамотності, рахунок, сенсорні поняття, соціально-побутове орієнтування, правила поведінки.

Спеціалізованого – варіативного: музика, трудове навчання, спорт, інформатика, художня праця.

На підставі існуючих нормативно-правових документів в курикулуму, навчальна команда ЗНЗ розробляє індивідуальні заходи до освітніх потреб учня. Таким чином виникає ряд шкільної документації, яка дозволяє враховувати особливості психофізичного розвитку дитини та коригувати їх в процесі навчання: корекційно-розвивальні плани, які розробляє фахівець, портфоліо, «Case study», індивідуальні навчальні програми (розробляються і формуються членами навчальної команди).

Портфоліо – одна з форм збору інформації про учня та його розвиток, яка передбачає: зміщення акценту з того, що учень не знає і не вміє, на його сильні сторони, тобто, що він знає і чого навчився чи може навчитися; інтеграцію кількісних і якісних оцінок; домінування самооцінювання над зовнішнім оцінюванням.

«*Case study*» - це приклади успішної практики залучення дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивних шкіл. Подається як описова інформація про учня, його попередній досвід; програми, за якими навчався; допомога, що надається школі; характеризується робота фахівців: форми та технології, реакції учня на втручання; інформація про перспективу подальшого навчання чи професійної спрямованості учня; може доповнювати портфоліо.

Література:

1. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. - К.: «Самміт-Книга», 2009.- 272 с.
2. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник. - Луганськ: Альма-матер, 2003.- 436 с.

3. Хохліна О.П. Корекційно-розвивальна робота в спеціальних закладах освіти для дітей з порушеннями психофізичного розвитку: теоретичний аспект проблеми <http://library.rehab/org/ua/ukrainian/psicho/hohlina>

Тема 5. Індивідуальний навчальний план та його складові

План:

1. ІНП як складова курикулуму.
2. Розробка ІНП.
3. Підготовка та вимоги до підписання ІНП.
4. Діяльність навчальної команди у роботі фахівців для розробки та реалізації ІНП.

1. ІНП – один з найважливіших інструментів у роботі з дітьми з особливими потребами, формальний документ, який містить детальну інформацію про дитину й послуги, які вона має отримувати.

Він розробляється командою педагогів, фахівців і батьків, об'єднуючи їх зусилля з метою створення комплексної програми роботи з дитиною і визначає які саме послуги надаватиме кожен фахівець; визначає необхідні адаптації та є підґрунтям для подальшого планування навчальних занять; розробляється і реалізується для кожного учня з особливими потребами.

Розроблення навчального плану відбувається згідно моделей здобуття освіти неповносправними:

I – учні одержують цензову освіту, співвідносну з освітою здорових дітей у ті ж терміни, що і в масовій школі (формування базового обсягу знань, який відповідає державному рівню обов'язкових вимог за умови надання корекційної допомоги і підтримки);

II – одержання цензової освіти з подовженням терміну навчання;

III – нецензова освіта (спеціальна освіта, що забезпечує учням адекватну пізнавальним можливостям загальноосвітню підготовку, корекційну допомогу та підтримку, професійно-трудове навчання);

IV – одержання нецензової, індивідуалізованої, реабілітаційної освіти.

В умовах освітньої інтеграції є *перспективною технологія колективного способу навчання, яка передбачає 4 форми організації*: колективну, групову, парну, індивідуальну. Групова й парна форми роботи дозволяють об'єднати учнів за здібностями, створити адекватний освітній простір з урахуванням їхнього рівня психофізичного розвитку і можливостей навчованості.

Розділи ІНП:

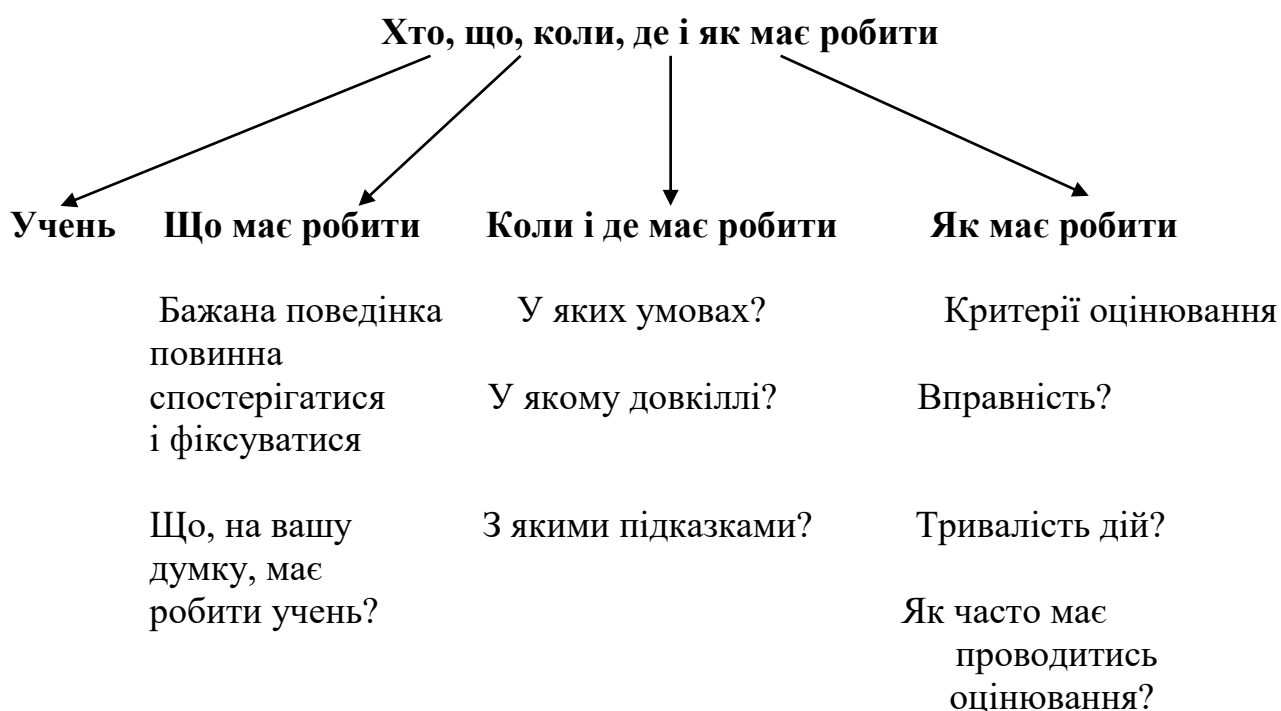
- загальне визначення інформації про учнів;
- поточний рівень знань і умінь дитини;
- теперішній рівень функціонування з описом останнього розміщення;
- цілі (твердження щодо бажаного результату) і завдання (проміжні кроки на шляху до цілі);

- рекомендації комітету, який оцінює учнів;
- спеціальні та додаткові послуги;
- інструктивні цілі й об'єкти з поділом їх оцінювання;
- визначення адаптацій/модифікацій класних кімнат;
- термін дії ІНП;
- інформація про прогрес дитини.

Функції ІНП:

- повідомляти про особливості й умови навчання всіх, хто пов'язаний з життям і розвитком учня, особливо, батьків;
- повідомляти про навчальні заходи, освітні послуги, види допомоги, які надаються дитині;
- повідомляти щодо навчального забезпечення, яке буде проводитися;
- хто з навчальної команди відповідальний за ту чи іншу роботу;
- можливість перевірки з боку адміністрації про рівень забезпеченості учня з особливими потребами здійснення відповідної загальної освіти;
- оцінювання навчальних успіхів з позиції їхнього прогресивного розвитку.

Схема 3. Визначення цілей ІНП

Примітка: цілі повинні бути визначені для кожної сфери, де дитина відстає в розвитку (інтелектуальний розвиток, розвиток моторики, соціальний, емоційний, мовні навички тощо)

2. При складанні ІНП необхідно:

- переглянути інформацію від викладацького колективу (навчальні проблеми минулого, аналіз успішності, визначити сильні сторони учня);
- переговорити з учителями щодо навчальної успішності учня;
- проаналізувати попередні ІНП учня; визначити рекомендації вчителів щодо успішних і невдалих рішень;
- визначити і закріпити вчителів та фахівців, які будуть залучені до роботи з учнем;
- визначити зручний для батьків час щодо залучення їх до спільної роботи;
- спостереження за учнем у класі щодо його соціалізації у середовищі;
- забезпечити можливості для спостереження особам, обізнаним з особливими потребами учнів, які залучені до виконання ІНП.

3. Під час зустрічі всі учасники разом створюють ІНП, додержуючись наступних умов:

- установча зустріч членів команди;
- проведення комплексної оцінки сильних і слабких сторін дитини;
- залучення батьків до розробки та подальшої реалізації ІНП;
- переконатися, що батьки розуміють визначення і цілі ІНП;
- пояснити батькам, що мета зустрічі – спланувати спеціальну навчальну програму для їхньої дитини;
- повідомити батькам про важливе значення відомостей про дитину та у разі необхідності можливість уточнення й удосконалення ІНП;
- розподіл функцій між членами команди щодо розробки і реалізації ІНП.

Після зустрічі важливо:

- щоб усі, хто працювати з учнем підписали ІНП;
- батьки та вчителі, які працюватимуть, отримали копію ІНП;
- перевіряти кожного місяця виконання пунктів ІНП;
- кожних два місяці обговорювати із вчителями щодо прогресу у виконанні цілей ІНП;
- внесення корективів у разі невиконання учнем цілей ІНП.

4. В інклюзивному закладі рішення стосовно форм, методів і засобів роботи з дитиною ухвалюється колективно; члени команди несуть колективну відповідальність за результат.

Ефективність навчально-виховної, корекційно-розвивальної та лікувально-профілактичної роботи в інклюзивному класі залежить від скоординованості дій педагога та різнопрофільних фахівців, що входять до навчальної команди.

Робота в інклюзивних школах завдяки цілеспрямованій роботі всіх фахівців здійснюється у таких напрямках:

- соматична комплексна робота;

- неврологічна комплексна робота;
- психологічна комплексна робота;
- логопедична комплексна робота;
- педагогічна комплексна робота;
- нейрофізіологічна комплексна робота;
- організована батьківська комплексна робота.

Професійні вміння фахівців інклюзивних шкіл передбачають:

- належне оцінювання особливих потреб і можливостей дітей;
- адаптацію і модифікацію змісту навчальних планів і програм;
- використання допоміжних навчальних технологій, диференційованих методик навчання;
- планування та реалізація спільної діяльності різнопрофільних фахівців і батьків дітей з особливими потребами;
- використання індексу інклюзії (внутрішньошкільного моніторингу).

При плануванні навчально-виховного процесу кожен з фахівців

навчальної команди увагу спрямовує на втілення наступних позицій:

- необхідність запровадження інноваційних педагогічних підходів і методів;
- запровадження диференційованого, індивідуального підходу до кожної дитини;
- забезпечення психолого-педагогічного, корекційно-реабілітаційного супроводу дітей з особливими потребами.

Пам'ятка

Таблиця 7. Переваги і недоліки ІНП :

Переваги	Недоліки
допомагає забезпечити підзвітність	ІНП може призводити до ізоляції дитини у класі
допомагає компенсувати брак уваги в типовому навчальному плані до тих аспектів, які безпосередньо стосуються життя дітей з особливими потребами	посилило навантаження на вчителя, якому доводиться виконувати більше паперової роботи
дає батькам змогу долучатися до формування навчальної програми для своєї дитини	не містить чітких посилянь на те, яким чином він пов'язаний із загальним навчальним процесом та вимогами щодо рівня навчальних досягнень
надає певну структуру, яка спонукає членів консультативно-педагогічної команди зосереджувати увагу на тих	закріплює уявлення, ніби діти з інвалідністю від початку відрізняються від інших дітей

аспектах навчання, що є важливими для дитини	
містить рекомендації щодо методів викладання певних частин змісту програми	містить вузькоспрямовані й тривіальні завдання
наперед визначає додаткові ресурси й види супроводу, які можуть знадобитися для дитини	зосереджений переважно на практичних цілях
передбачає певну технологію оцінювання	в більшості орієнтований не на освіту в широкому розумінні, а на механічне відпрацювання навичок
слугує джерелом корисної інформації при організації переходу дитини до наступного класу чи до іншого навчального закладу	не передбачає особистісно орієнтованого підходу й має директивний характер, не залишає можливості для врахування інтересів самого учня

Література:

1. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник/ Кол. авторів: Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М та ін.. За заг. ред. Даниленко Л.І. – К.: 2007.- 128 с.
2. Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади: Монографія. - К.: Педагогічна думка, 2007.- 457 с.
3. Луговський А., Сварник М., Падалка О. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей. - Л.: Колесо, 2008.- С.49-60.
4. Путівник для батьків з особливими потребами: Навчально-методичний посібник у 9 книгах / За заг. ред. Колупаєвої А.А. – К.: ТОВ ВПЦ «Літопис-ХХ».- 2010.
5. Инклюзивное образование. Выпуск 1. – М.: Центр «Школьная книга», 2010.- 272 с.

Тема 6. Сутність і завдання оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами

План:

1. Завдання і функції контролю.
2. Об'єкти, види, методи контролю.
3. Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами.
4. Особливості безбального оцінювання навчальних досягнень учнів.
5. Інструментарій оцінювання.
6. Диференційоване викладання як засіб задоволення навчальних потреб усіх учнів.

1. Завдання оцінювання учнів з особливими потребами:

- визначення стану реалізації завдань навчання, виховання і розвитку відповідно до навчальної програми;
- своєчасне виявлення прогалин у знаннях і вміннях учнів;
- систематичне повторення і систематизація матеріалу;
- визначення рівня готовності до засвоєння нового матеріалу;
- формування вміння відповідально й зосереджено працювати, користуватися методами самоперевірки і самоконтролю;
- стимулювання відповідальності учнів;
- слідування за динамікою розвитку пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери, мовленнєвої діяльності;
- визначення динаміки розвитку соціальних умінь.

Функції контролю навчальних досягнень учнів з особливими потребами:

- діагностична – передбачає визначення рівня навчальних досягнень учня, виявлення готовності до засвоєння нового матеріалу, що дає вчителю змогу планувати й викладати навчальний матеріал, своєчасно надавати необхідну індивідуальну допомогу, попереджати можливі труднощі, коригувати навчальні завдання ІНП;

- навчальна – полягає у поліпшенні вивчення нового матеріалу, його засвоєння, відтворення, застосування, уточнення й поглиблення знань, їх систематизації, удосконалення навичок і умінь;

- діагностико-коригуюча – передбачає з'ясування причин труднощів, які виникають в конкретного учня під час навчання, виявлення прогалин у знаннях і вміннях, внесення коректив у діяльність учня і вчителів, спрямованих на їх усунення;

- стимулюючо-мотиваційна – передбачає розвиток прагнення до поліпшення своїх результатів, формування позитивної мотивації навчання;

- розвивально-виховна – передбачає формування вміння самостійно й зосереджено працювати, сприяє розвитку працелюбності, наполегливості, активності, взаємодопомоги та ін.

Здійснення контролю в процесі навчання в інклюзивному класі визначається дидактичними принципами:

- систематичність, зумовлена необхідністю здійснювати контроль впродовж всіх етапів навчання;
- всебічність, що передбачає визначення в учня результативності корекції навчально-пізнавальної діяльності, опанування ЗУН відповідно до навчальних цілей;
- диференційованість та індивідуалізація, зумовлені поліморфністю проявів порушень навчально-пізнавальної діяльності учнів з особливими потребами.

2. *Контроль* – це засіб для виявлення рівня навчальних досягнень учнів.

Складові контролю - виявлення, вимірювання (перевірка) та оцінювання навчальних досягнень учнів.

Об'єктами контролю є: ЗУН, визначені навчальними програмами; навчально-пізнавальні знання і вміння; власне діяльність; емоційно-ціннісні риси особистості, значущі для життєдіяльності в суспільстві.

Об'єктивність контролю забезпечується наступними чинниками:

- чітке визначення конкретних і загальних цілей оволодіння учнем змістом навчального предмета;
- визначення конкретних цілей корекції навчально-пізнавальної діяльності та власне діяльності учня;
- обґрунтоване виділення об'єктів контролю (перевірка і оцінка).

Види контролю:

- попередній – проводиться з діагностичною метою перед вивченням навчального матеріалу;
 - поточний - здійснюється на всіх етапах вивчення учнем змісту поурочної теми і виконує навчальну, діагностико-коригуючу, заохочувальну та стимулюючу функції;
 - тематичний – передбачає оцінювання навчальних досягнень учня після вивчення однієї або кількох програмних тем (розділів);
 - підсумковий здійснюється в кінці півріччя та навчального року за результатами семестрового тематичного оцінювання та на основі семестрових оцінок – за рік;

Всі види контролю реалізуються за допомогою різних методів.

Методи контролю – це способи взаємопов'язаної діяльності вчителя і учня, спрямовані на виявлення й оцінювання змісту і характеру досягнень його навчально-пізнавальної діяльності.

У початкових класах для виявлення навчальних досягнень учнів використовуються методи:

- усна перевірка дає змогу виявити зміст, яким володіє учень, вміння будувати відповідь у логічній послідовності, словниковий запас, рівень розвитку зв'язного мовлення, логічного мислення; можливість одразу корегувати відповіді; понукати учня до усвідомлення недоліків, виправлення помилок, аналізувати свою діяльність і діяльність інших учнів;
- оцінювання – процес встановлення рівня навчальних досягнень учня в оволодінні змістом предмета порівняно з вимогами діючих програм.

Оцінка характеризується показниками: адекватністю (відповідність/невідповідність); самооцінками судженнями (учня, учителя) стосовно діяльності, яку вони виконують; надійністю, зв'язаною з показниками, які застосовуються як засіб оцінки.

3. В Україні для оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами розроблено критерії навчальних досягнень, зорієнтованих на Державній освітній стандарт спеціальної школи.

У критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів інклюзивних учнів об'єктом оцінювання є складові навчальної діяльності учня

- змістовий - охоплює знання, обсяг яких визначений навчальними програмами;
- операційний – уміння (способи дії) предметні, навчально-пізнавальні, контрольньо-оцінні;
- мотиваційний – аналізує зацікавленість у кінцевому результаті діяльності і в опануванні способом діяльності.

На основі зазначених критеріїв виділені чотири інтегровані рівні навчальних досягнень учнів: початковий, середній, достатній, високий, які оцінюються за 12 бальною шкалою.

Критерії оцінювання навчальної діяльності учнів із розумовою відсталістю - зміст рівневої оцінки навчальних досягнень базується на оцінці компонентів навчальної діяльності:

- змістовому (знання про об'єкт вивчення), що конкретизується відповідно до змісту навчання кожного навчального предмета;
- операційно-організаційному (дії, способи дій, діяльність);
- емоційно-мотиваційному (ставлення до навчання).

Оцінювання відбувається у межах матеріалу, визначеного навчальними програмами для допоміжної школи.

Критерії оцінювання навчальних досягнень глухих молодших школярів:

- якість знань (предметних, про способи діяльності, оцінних);
- рівень сформованості вмій (предметних, розумових, загально навчальних, оцінних);
- рівень оволодіння мовою, мовленням;
- наявність, характер і міра використання жестового мовлення; рівень оволодіння досвідом творчої діяльності (частково-пошуковий, пошуковий);
- рівень самостійності під час виконання завдань.

Для учнів із порушенням мовленнєвого розвитку розроблено модель засвоєння знань і умінь, відповідно до якої складено чотири серії перевірочних завдань, систематизованих з урахуванням того, який вид діяльності переважає під час їх виконання: репродуктивно-пасивний; репродуктивний; репродуктивно-продуктивний; творчий, відповідно відбувається у рівневі, поелементне оцінювання навчальних досягнень з низки предметів. Об'єктом виміру є результат засвоєння.

4. В Україні оцінювання навчальних досягнень учнів І класів здійснюється без балів, що обумовлено особливостями психологічної готовності до шкільного навчання і початком опанування навчальної діяльності молодшими школярами.

Психологи виділяють *три складові психологічної готовності до шкільного навчання*: інтелектуальну (певний рівень сформованості пізнавальних процесів – сприймання, уваги, мислення, мовлення, пам'яті,), соціальну (потреба дитини у спілкуванні з однолітками, здатність виконувати роль учня в ситуації шкільного навчання), особистісну (пізнавальна мотивація, рівень сформованості процесів саморегуляції).

Діти з особливими освітніми потребами за рівнем сформованості складових психологічної готовності до шкільного навчання відстають від здорових ровесників:

- порушення процесів пізнавальної діяльності;
- неадекватний рівень сформованості самооцінки, недостатня саморегуляція, словесна регуляція дій;
- залежність від оточуючих, пасивність, схильність до спонтанної поведінки;
- неадекватність в оцінюванні власних можливостей (пере/недооцінювання);
- недостатній рівень сформованості мотиваційної сфери;

На початковому етапі навчання дітей з особливими потребами, окрім засвоєння пропедевтичних знань і умінь з навчальних предметів, має відбуватися розвиток складових психологічної готовності до шкільного навчання.

Учителю необхідно вдаватися до *деяких педагогічних підходів у процесі навчання дітей з особливими потребами*: позитивна оцінка педагогом не повинна зводитись до похвали «який ти молодець», а повинна *позитивно характеризувати дії або діяльність* учня, наприклад: «а у тебе ці слова написані неправильно» замість «у тебе ще багато помилок»; «сьогодні у тебе виходить краще ніж вчора» замість «а у тебе знову все не так»; «сьогодні ти вже робиш сам» замість «ти завжди нічого не знаєш». Позитивне схвалення надає дитині більше впевненості і підводить її до самостійних дій. Такого підходу до учня необхідно дотримуватися вчителям на протязі всього періоду навчання.

З початку навчання учитель має формувати в учнів *контрольно-оцінну діяльність, основою якої є самоконтроль* – система спеціальних дій, якими учень перевіряє власну діяльність.

Виділяють *процесуальний (поопераційний) контроль*, який полягає у встановленні правильності, повноти, послідовності операцій, що виконує учень; забезпечує усвідомлене виконання усіх етапів навчального завдання, своєчасне виправлення помилок; застосовується під час виконання завдання і при його плануванні. *Заключний контроль* полягає у зіставленні одержаних результатів із заданим зразком і може реалізуватися в оцінці.

У дітей з особливими потребами робота над самоконтролем складається з етапів:

- виконання самої роботи;
- вироблення критеріїв оцінки;
- оцінка учнем власної роботи за заданими критеріями;
- перевірка учителем та його оцінка за тими ж критеріями роботи учня;
- порівняння оцінки вчителя та оцінки учня;
- з'ясування розбіжності в оцінці.

На самоконтроль роботи учня з особливими потребами можуть впливати: специфічні особливості, пов'язані з різними вадами; інтелектуальна недостатність; присутність й допомога дорослого; зовнішня мотивація.

Оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в інклюзивному класі має бути складовою навчального процесу, який забезпечує засвоєння знань, опанування предметних умінь з навчальних предметів та корекційний розвиток складових психологічної готовності до шкільного навчання, створює умови для успішного розвитку навчальної діяльності.

Продукти навчальної діяльності учень і вчитель вміщують у *портфоліо*. Портфоліо відрізняється від традиційних методів оцінювання тим, що забезпечує вчителя обґрунтованою інформацією про процес і результати діяльності учня в режимі самостійної роботи, удосконалення його креативних можливостей та умінь здійснювати власні оцінні судження про результати власної діяльності.

Педагогічна ідея навчального портфоліо як форма оцінки передбачає:

- зміщення акценту з того, що учень не знає і не вміє, на те, що він знає і вміє з даної теми, розділу, предмету;
- інтеграцію кількісних і якісних оцінок;
- домінування самооцінки по відношенню до зовнішньої оцінки.

Залежно від конкретних цілей навчання добирається тип портфоліо:

- портфоліо документів;
- портфоліо досягнень;
- рефлексивний портфоліо.

Можуть бути обрані й інші типи портфоліо: портфоліо розвитку, навчального планування, підготовленості, показовий тощо.

Укладання портфоліо допомагає вчителю:

- розкрити індивідуальні можливості дитини;
- стежити за динамікою навчальних досягнень учня за певний проміжок часу;
- визначати ефективність і відповідність ІНП можливостям дитини і коригувати його;
- стежити за розвитком соціалізації та формуванням особистості учня;
- здійснювати зворотній зв'язок між дитиною, батьками, вчителем.

В інклюзивному класі учень може самостійно добирати матеріали портфоліо, мета якого:

- формування відповідальності й самостійності навчання учня;
- розвиток вміння давати якісну оцінку результатів власного навчання і діяльності;
- розвиток вміння аналізувати власні інтереси, схильності, потреби і співвідносити їх з навчальними можливостями;
- формування пізнавальних інтересів і готовність до самостійного пізнання;
- самостійна добірка матеріалів позитивно впливає на ситуацію успіху, призводить до підвищення самооцінки і впевненості у власних можливостях.

5. В інклюзивному навчанні під час проведення оцінювання постає проблема добору відповідного інструментарію:

- Аналіз навчальної програми – полягає у визначенні обсягу знань, які має опанувати учень. Результати аналізу беруться до уваги для визначення навчальних, корекційно-розвивальних і виховних цілей, які вносяться до ІНП учня. Аналіз проводиться із залученням навчальних програм загальноосвітньої масової і загальноосвітньої спеціальної шкіл і обирається та, на основі якої розроблятиметься ІНП.

- Аналіз зразків робіт полягає в аналізі результатів навчальної діяльності: письма, рахунку, читання, які дають додаткову інформацію про сформованість предметних, загальнопредметних, пізнавальних дій. Під час аналізу важливо диференціювати специфічні помилки, пов'язані з особливостями розвитку психічних процесів і труднощі в опануванні та застосуванні предметних знань і умінь. Результати аналізу мають стати підґрунтям для подальшого вивчення й оцінки навчальної діяльності учня.

- Спостереження у класі – допомагає з'ясувати тривалість виконання учнем того чи іншого завдання, окреслити чинники, що призводять до низького темпу роботи, визначити рівень активності дитини впродовж уроку.

- Проведення інтерв'ю – передбачає постановку низки структурованих запитань, підпорядкованих певній меті і може охоплювати найрізноманітніші сфери діяльності учня.

- Тестування – передбачає отримання найбільш значущої і точної картини сильних і слабких сторін учня. Тести можуть бути формальні (ставлять за мету порівняти учнів із групою норми) і неформальні (спрямовані на дослідження ЗУН учнів з конкретного предмета, на виявлення сильних і слабких сторін окремих учнів без врахування вікової норми).

6. *Диференційоване викладання передбачає створення навчального середовища та організацію навчального процесу таким чином, щоб забезпечити дітям з різними освітніми потребами успішне опанування курикулуму.*

Диференційоване викладання дає змогу врахувати в навчальному процесі такі учнівські відмінності:

- рівень підготовленості – коригуючи темп навчання та міру складності матеріалу;
- індивідуальні стилі навчання – забезпечуючи розмаїтість видів діяльності, щоб учні мали змогу отримувати та опрацьовувати інформацію в різний спосіб і на різних рівнях;
- інтереси – спираючись на схильності, зацікавлення та бажання самої дитини засвоїти певну тему чи виробити вміння, навички.

При плануванні диференційованого викладання вчителю слід брати до уваги:

- зміст – що учні мають засвоїти та яким чином отримуватимуть інформацію. Доцільно давати якомога більше різноманітних прикладів для всебічного розкриття навчального змісту; використання множинних носіїв інформації та різноманітні формати; виокремлення найважливішого; підтримка базових знань.

- процес – види навчальної діяльності, які виконують учні для осмислення та засвоєння змісту. Послідовно використовується гнучка система розподілу на групи; ретельний підхід до організації і вибору методів навчання.

- продукти – те, що дає учням можливість закріпити, застосувати, поглибити та вдосконалити набуті ЗУН. Важливим є початкове і поточне оцінювання зміна очікувань і вимог до відповідей учнів.

- навчальне середовище – як відбувається робота на уроці, яка на ньому панує атмосфера.

Диференційоване викладання реалізується через:

- зосередження на головних знаннях (поняттях), вміннях і навичках у кожній навчальній дисципліні;
- урахування індивідуальних відмінностей учнів;
- взаємозв'язок оцінювання і викладання;
- постійну адаптацію, модифікацію змісту, процесу (форм і методів) та продуктів навчальної діяльності.

До модифікацій належать: зміна тривалості періоду навчання, зміна навчального середовища, ресурсів, матеріалів, форм викладу завдань, оцінювання з урахуванням особливостей учнів.

Пам'ятка

Інклюзивні методи навчання, орієнтовані на вчителя:

- використовуйте моделювання, докладні пояснення і забезпечуйте багато практики;
- додатково, крок за кроком демонструйте застосування потрібного вміння;

- перед вивченням теми пояснюйте нову лексику й поняття на конкретних прикладах;
- використовуйте рольові ігри та ігрове моделювання;
- більше взаємодійте з учнями: диференціюйте кількість навчальних завдань для учня залежно від спроможності їх виконати, створюйте можливості для керованої практики та часто надавайте зворотній зв'язок;
- використовуйте різноманітні способи зворотнього зв'язку (бонуси, сертифікати, інші винагороди);
- частіше хваліть учнів та намагайтеся бути конкретним у похвалі;
- застосовуйте методики кооперативного навчання та навчання в парі з партнером;
- використовуйте різні форми роботи – не покладайтеся на пасивне слухання;
- враховуйте різні вподобання учнів щодо організації навчальної діяльності (на основі візуального, кін естетичного сприйняття);
- варіюйте темп викладання: давайте більше часу для усної відповіді;
- диференціюйте кількість часу на виконання поставленого завдання відповідно до індивідуальних потреб;
- ставте більше запитань і диференціюйте рівень їх складності для різних учнів;
- надавайте підказки чи опори для полегшення відповіді;
- використовуйте різні формати учнівської відповіді;
- при проведенні уроків враховуйте особисті зацікавлення та особливі таланти;
- інтегруйте діяльність з формування соціальних навичок, життєвих навичок та прикладних академічних знань у курикулум для всіх учнів;
- інтегруйте стратегії регулювання власної діяльності (самомоніторинг, самовиправлення, самопідкріплення);
- у процесі оцінювання використовуйте критеріально-співвіднесені завдання та завдання, що передбачають оцінку їх виконання (портфоліо, демонстрації);
- інтегруйте в методику навчання елементи прямого спостереження та оцінки.

Література:

1. Діти з особливими потребами у школі: Психолого-педагогічний супровід/ Ольга Романова та ін..- К.: Шкільний світ, 2011.- С.22-36.
2. Сак Т.В. Індивідуальний навчальний план учня з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі.// Дефектологія. - № 3.- 2010.- с.12-16.

3. Сак Т.В. Оцінювання навчальних досягнень учнів 1-2 класів в інклюзивному середовищі// Дефектологія. - № 2.- 2010.- С.3-6.
4. Сак Т.В. Технологія портфоліо в інклюзивному класі// Дефектологія. - № 4.- 2009.- С.6-10.
5. Сак Т.В. Тестування у спеціальній школі: доцільність, шляхи реалізації. Корекційна педагогіка. Вісник Української асоціації корекційних педагогів. - 2009.- № 3.
6. Петрик Н. Корекційне навчання дітей з особливими потребами/ Н.Петрик// Дефектолог. - 2009.- № 1.- С.21-23.

ПРАКТИКУМ

Семинар 1: Інклюзивна освіта як модель соціального устрою

План:

1. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти
2. Історія спеціальної освіти й інклюзії
3. Соціальна і медична моделі порушень
4. Визначення основних понять курсу.
5. Основні цілі, завдання і принципи інклюзивної освіти.

Ключові поняття: соціальна і медична моделі, сегрегація, інтеграція, інклюзія, спеціальна освіта, інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, учні з особливими освітніми потребами.

Завдання для студентів:

- Запишіть до словника визначення основних понять теми;
- Творча робота за рівнями складності:

I - охарактеризуйте процес еволюції становлення суспільства та держави до осіб з порушеннями психофізичного розвитку;

II - зазначте відмінності між термінами: «аномальні діти» та «діти з особливими освітніми потребами»;

III - перерахуйте основні ознаки сегрегативного та інклюзивного навчання.

- Обговорення анотованих статей (за вибором студента) зі списку додаткової літератури;
- Підготувати реферат або повідомлення з теми:
 1. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти.
 2. Термінологія інклюзивної освіти та її значення у сучасній педагогіці.
 3. Медична модель порушень розвитку.
 4. Соціальна модель порушень розвитку.
 5. Категоріальність дітей з особливими потребами.

Основна література:

1. Антология педагогической мысли христианского средневековья: В 2-х т.- М., 1994.

2. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія.- К.: САММІТ-книга, 2008.

3. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, принятые Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994 г.-К., 2000.

Додаткова література:

1. Вульфсон Б.Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века. - М: УРАО, 1998.

2. Діти з особливими потребами у школі: Психолого-педагогічний супровід/ Ольга Романова та ін.. – К.: Шкільний світ, 2011.- 128 с.

3. Засенко В.В. Рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами/ Кроки до демократичної освіти: -2002.- № 1.- С.34.

4. Кавун Ю. Інклюзивна освіта/ Ю.Кавун, М.Ворон// Дефектолог.- 2007.- № 5, травень.- С.4-10.

5. Колупаєва А. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи/ А.Колупаєва, Н.Софій, Ю.Найда, Л.Даниленко // Директор школи. - 2011.- № 7 (631), лютий, С.17-22.

3. Шевченко О. Внесок І.Соколянського в справу підготовки дефектологічних кадрів в Україні (1990-1930)/ О.Шевченко// Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання.- 2009.- №4.- С.45-48.

Семінар 2: Інклюзія – стратегія міжнародного та українського законодавства

План:

1. Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти.
2. Саламанська декларація та документи ООН і ЮНЕСКО.
3. Освітні закони України. Сучасна освітня нормативно-правова база.
4. Характеристика спеціальної освіти в Україні.
5. Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні, ресурсні можливості спеціальної освіти. Світова тенденція у розвитку інклюзивного навчання.

Ключові поняття: Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти, Саламанкська декларація, документи ООН і ЮНЕСКО, освітні закони України, система спеціальної освіти, спеціальні навчальні заклади, диференційоване навчання, класифікація порушень психофізичного розвитку, стихійне інтегрування, інклюзивне навчання.

Завдання для студентів:

- Запишіть до словника визначення основних понять теми;
- Творча робота за рівнями складності:

І - охарактеризуйте основні міжнародні документи ООН і ЮНЕСКО в галузі прав осіб з порушеннями психофізичного розвитку

II – охарактеризуйте систему спеціальної освіти в Україні.

III - проаналізуйте ст. 23 Конвенції про права дитини та визначте, чи закріплені ці права в основних законах України

- Обговорення анотованих статей (за вибором студента) зі списку додаткової літератури;
- Підготувати реферат або повідомлення з теми:

1. Закон України про право на освіту дітей з особливими потребами.

2. Нормативно-правові акти, які регламентують інклюзивне навчання дітей з особливими освітніми потребами.

3. Аналіз документа «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх закладах про інклюзивне навчання».

4. Стихійне інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку як ознака системи демократичних процесів в освіті.

Основна література:

1. Будяк Л.В. Інклюзивне навчання в сільському загальноосвітньому закладі. - Черкаси, 2010.

2. Гриценко Л.І., Обухівська А.Г., Панок В.Г. Психологічна служба та психолого-медико-педагогічні консультації системи освіти України (показники розвитку за підсумками 2004-2005 навчального року) / - К.: «Ніка-Центр», 2005.

3. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття).- К.: Райдуга, 1994.

4. Діти державної опіки: проблеми, розвиток, підтримка: Навчально-методичний посібник у 2-х кн. - К.: Міленіум, 2005.- 286 с.

5. Колупаєва А.А. Інтегративні тенденції в освіті дітей з особливими потребами в Україні http://canada-ukraine.org/ukr_Journal_V1.htm

6. Конституція України. - К.: Преса України, 1997.

7. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у 21 столітті// Програма підтримки вироблення стратегії реформування освіти. Міжнародний Фонд «Відродження», Київ, 2001.

8. Проект Положення про організацію інтегрованого навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх (дошкільних) навчальних закладах. - К.- 2002.

9. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, приняты Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994 г. – К., 2000.

Додаткова література:

1. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен/ Віталій Бондар // Рідна школа.- 2011.- № 3 (березень).- С.10-14

2. Крокер Ш. Політика підтримки інклюзії (Канадський досвід)/ Ш.Крокер// Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. - 2009.- №4.- С.4-6.

3. Колупаєва А. Нормативне забезпечення інклюзивного навчання/ А.Колупаєва, Н.Софій, Ю.Найда, Л.Даниленко// Директор школи. - 2011.- № 9 (633, березень.- С.26-31.
4. Колупаєва А. Організація діяльності інклюзивної школи/ А.Колупаєва, Н.Софій, Ю.Найда, Л.Даниленко// Директор школи. - 2011.- № 8 (633), березень.- С.21-28.
5. Колупаєва А. Особливості управління інклюзивною школою/ А.Колупаєва, Н.Софій, Ю.Найда, Л.Даниленко// Директор школи. - 2011.- № 11 (635), березень.- С.23-28.
6. Кулик В. Організація навчання дітей з особливими освітніми потребами / Володимир Кулик. Методичні рекомендації// Дефектолог. - 2010. - Листопад. - (№ 11).- С.8-12.
7. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» // Початкова освіта. - 2010.- № 42 (5700.- С.3.
8. Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах// Директор школи. - 2011.- № 5-6, лютий.- С.37-39.
9. Снігульська В. Всеукраїнський круглий стіл «Психолого-соціально-педагогічні аспекти інклюзивної освіти: за і проти»: [репортаж круглого столу]/ В.Снігульська // Соціальний педагог. - 2010.- № 4 (40), квітень. - с.7-14.

Семінар 3-4: Передумови для забезпечення успішної інклюзії. Роль батьків у впровадженні інклюзивної освіти

План:

1. Характеристика складових інклюзії.
2. Передумови успішної розбудови інклюзивного середовища.
3. Інклюзивні школи – ефективні школи.
4. Управління інклюзивною школою на засадах менеджменту освітніх інновацій. Застосування успішних стратегій адміністративної роботи
5. Пристосування шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку.
6. Роль педагога у впровадженні інклюзивної освіти.
7. Співробітництво – основа роботи з батьками.

Ключові поняття: інтеграція, інклюзія, провідник змін, родина, функції сім'ї, психолого-педагогічна консультація, навчальна команда, шкільна громада, адвокатство батьків, соціальна мережа.

Завдання для студентів:

- Запишіть до словника визначення основних понять теми;
- Творча робота за рівнями складності:

I варіант:

I - охарактеризуйте чинники, що перешкоджають ефективному впровадженню інклюзивної практики.

II – з якими перешкодами може стикнутись учитель, впроваджуючи інклюзивну практику. Назвіть шляхи їх подолання.

II варіант (альтернативний):

- підготувати інформаційне повідомлення за матеріалами інтернет-ресурсів для батьків дітей з особливими потребами (за вибором студента):

- ✓ «Діти України» www.children.edu-ua.net
- ✓ «Єдність дітей» www.kidsunity.org
- ✓ «Особливе дитинство» www.osoboedetstvo.ru
- ✓ «Дорога в світ» www.dorogavmir.ru
- ✓ «Форум батьків особливих дітей» www.kid.ru
- ✓ «Психологічний центр Адалін» www.adalin.mospsy.ru
- Обговорення анотованих статей (за вибором студента) зі списку додаткової літератури;
- Творча робота у малих групах: скористайтесь статтею Тіма Лормана «Сім стовпів підтримки інклюзивної освіти. Як перейти від запитання «Чому?» до запитання «Як?», охарактеризуйте кожен зі «стовпів» у малих групах. Після виконання завдання кожна група презентує свої тези. По завершенні – обговорення.

• Підготувати реферат або повідомлення з теми:

1. Роль батьків у впровадженні інклюзивної освіти.
2. Інклюзивна школа – осередок громади.
3. Педагог інклюзивної школи: кроки до вдосконалення.
4. Інклюзія – вибір сучасних батьків.
5. Діяльність батьківських громадських організацій в Україні і за кордоном.

• Питання для обговорення:

1. Чому саме батьки повинні мати визначальне право у виборі освітніх послуг для своєї дитини, контролювати, стежити за процесом навчання, брати у ньому участь?
2. Оцінювання розвитку дитини батьками та фахівцями.
3. Інклюзія чи сегрегація – роздуми батьків.

Основна література:

1. Білозерська І.О. Деякі аспекти формування батьківської компетентності у родинах, що мають дітей з порушеннями розвитку// Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з порушеннями розвитку. - К.- 2010.
2. Даниленко Л.І. Інноваційний освітній менеджмент: Навч. посібник.- К.: Главник, 2006.- 144 с.
3. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка. / За редакцією: В.І.Бондаря, В.В.Засенка. - К., 2004.- 125 с.

4. Елен Р. Даніелс, Кей Стаффорд Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів. – Львів: Товариство «Надія», 2000.- 256 с.
5. Ервін Е., Кугельмас Д. Підготовка вчителів і вихователів до роботи в інклюзивних класах та групах. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», К., 2000.
6. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їхнього навчання. - К.: 2010.
7. Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у в загальноосвітні навчальні заклади: Монографія. - К.: Педагогічна думка, 2007.- 458 с.
8. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник/ за заг. ред. Колупаєвої А.А. - К: «А.С.К.», 2012.- 308 с.

Додаткова література:

1. Білозерська І.О. Реалізація компетентнісної парадигми у роботі з батьками дітей з порушеннями психофізичного розвитку// Особлива дитина: навчання і виховання. –Дефектологія.- № 4.- К.-2011.
2. Кулик В. Організація навчання дітей з особливими освітніми потребами. Методичні рекомендації/ В. Кулик // Дефектолог.- 2010.- Листопад.- (№ 11).- С.8-12.
3. Колупаєва А., Софій Н., Найда Ю. Інклюзивне навчання: партнерські стосунки з родинами/ Алла Колупаєва, Наталія Софій, Юлія Найда, Лідія Даниленко// Директор школи.- 2011.- № 10 (634), березень.- С.20-25.
4. Лорман Т. Сім стовпів інклюзивної освіти: як перейти від запитання «Чому?» до запитання «Як?»/Тім Лорман// Дефектологія. - 2010. - № 3.- С.3-11.
5. Найда Ю. Інклюзивна модель освіти: за і проти / Ю.Найда // Директор школи. - 2010.- № 34 (610), вересень. - С.30-31.
6. Мостецька О. Сучасні методи навчання математики у спеціальній школі / О.Мостецька // Дефектолог. - 2011.-№ 10 (58).- С.57-59.
7. Полякова М. Організація індивідуального навчання у спеціальній загальноосвітній школі «Надія»/ М.Полякова// Дефектологія. - 2009.- № 4.- С.27-29.
8. Тарасун В. Способи уніфікації процесу підготовки дітей до навчання: сутність, значення, напрями реалізації / В.Тарасун // Дефектологія. - 2009.- № 4.- С.21-26.
9. «Сайт для батьків» www.defectolog.ru

Семінар 5: Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання

План:

1. Корекційно-розвивальна робота та її значення у процесі навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку.

2. Мультидисциплінарна команда та її діяльність в умовах інклюзивного навчального закладу.
3. Психолого-педагогічний та соціально-психологічний супровід дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивної школи.
4. Зміст роботи практичного психолога.
5. Курикулум навчального та корекційно-розвивального процесів. Модифікація й адаптація курикулуму.

Ключові поняття: корекція, компенсація, учні з порушеннями психофізичного розвитку, корекційно-розвивальна робота, навчальна команда, курикулум, навчальний план, навчальна програма, індивідуальний навчальний план.

Завдання для студентів:

- Запишіть до словника визначення основних понять теми;
- Обговорення анотованих статей (за вибором студента) зі списку додаткової літератури;
- Творча робота у малих групах: на основі теоретичних знань розробити програму індивідуальної, групової чи змішаної форми корекційної роботи для таких випадків:
 - дитина з раннім дитячим аутизмом;
 - дитина з розумовою відсталістю;
 - дитина з порушенням слуху;
 - дитина з порушенням зору;
 - дитина з порушенням мовленнєвого розвитку;
 - дитина з порушенням у поведінці.

Запропонувати шляхи створення розвиваючого середовища в загальноосвітній школі для включення дітей із порушеннями інтелекту. Проаналізувати і виступити з презентацією.

- Підготувати реферат або повідомлення з теми:

1. Принципи побудови корекційного процесу та необхідність їх дотримання в навчанні та вихованні дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії.
2. Модель взаємодії спеціалістів для залучення дитини з особливими потребами в загальноосвітній простір.
3. Роль координатора інклюзії у визначенні освітнього маршруту для дитини з особливими потребами та здійсненні корекційно-розвивальної роботи.
4. Особливості організації і управління інклюзивним навчальним закладом.
5. Проблема розроблення курикулуму в закордонних літературних джерелах.
6. «Case study» як приклад успішної практики.
7. Навчально-методичне забезпечення освіти дітей з особливими потребами
 - Питання для обговорення: Як забезпечити освітні послуги в умовах інклюзії.

Основна література:

1. Діти з особливими потребами у школі: Психолого-педагогічний супровід/ Ольга Романова та ін. - К.: Шкільний світ, 2011.- С.22-36.
2. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. - К.: САММІТ-книга, 2009.-272 с.
3. Пантюк Т.І., Невмержицька О.В., Пантюк М.П. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник. - 2-ге видання, доповнене і перероблене. - Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2009.- 324 с.
4. Хохліна О.П. Корекційно-розвивальна робота в спеціальних закладах освіти для дітей з порушеннями психофізичного розвитку: теоретичний аспект проблеми. <http://library.rehab/org/ua/ukrainian/psicho/hohlina>

Додаткова література:

1. Діти з особливими потребами: типологія // Початкова освіта. - 2010. - № 42.- С. 6-14.
2. Допплер Д. Переосмислюючи допоміжні послуги спеціалістів в інклюзивних класах/Джоан Допплер, Тім Лорман, Умеш Шарма// Дефектологія. - 2009.- № 3 (53).- С.9-14.
3. Жук В. Актуальні питання розвитку освіти дітей із порушеннями слуху на сучасному етапі/ Валентина Жук// Дефектологія.- 2008.- № 3.- С.3-6.
4. Луковська С. Психолого-педагогічна реабілітація дітей із психофізичними вадами/ С.Луковська// Психолог.- 2010.- № 32, вересень.- С.10-20.
5. Матвєєва М. Психокорекційна робота в умовах інтегрованого навчання/М.Матвєєва, С.Миронова, Л.Гречко//Дефектологія. - 2009.- № 3 (53).- С.15-16.
6. Мітенічева С. Діти з обмеженими можливостями/С. Мітенічева// Дефектолог. - 2008.- № 1.- С.3-6.
7. Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах// Директор школи. - 2011.- № 5-6, лютий. - С.37-39.
8. Сак Т. Технологія портфоліо в інклюзивному класі/ Т.Сак// Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. - 2009.- № 4.- С.6
9. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник. - Луганськ: Альма-матер, 2003.- 436 с.
10. Тарасова Т. Ранній дитячий аутизм: проблеми діагностики і корекції/ Т.Тарасова// Психолог. - 2010.- Вересень. - № 34.- С.30-33.

Семінар 6: Індивідуальний навчальний план та його складові

План:

1. ІНП як складова курикулуму.
2. Розробка ІНП.
3. Підготовка та вимоги до підписання ІНП.

4. Діяльність навчальної команди у роботі фахівців для розробки та реалізації ІНП.

Ключові поняття: індивідуальний навчальний план, моделі здобуття освіти, основні компоненти ІНП; співпраця з батьками

Завдання для студентів:

- Запишіть до словника визначення основних понять теми;
- Обговорення анотованих статей (за вибором студента) зі списку додаткової літератури;
- Творча робота:

1. скориставшись запропонованим теоретичним матеріалом, обґрунтуйте необхідність використання ІНП в роботі з дітьми з особливими потребами (за вибором студента);

- Підготувати реферат або повідомлення з теми:

1. Використання ІНП в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.
2. Використання наочно-дидактичних засобів в роботі з окремими групами дітей. Умови їх застосування.
3. Навчально-методичне забезпечення навчання дітей з особливими освітніми потребами.
4. Кадрове забезпечення навчання дітей з особливими потребами.

- Питання для обговорення:

Співпраця з батьками при розробці і здійсненні ІНП.

Основна література:

1. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник/ Кол. авторів: Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М та ін.. За заг. ред. Даниленко Л.І. – К.: 2007.- 128 с.
2. Инклюзивное образование. Выпуск 1. – М.: Центр «Школьная книга», 2010.- 272 с.
3. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. - К.: САММІТ-книга, 2009.-272 с.
4. Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади: Монографія. - К.: Педагогічна думка, 2007.- 457 с.
5. Луговський А., Сварник М., Падалка О. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей. - Л.: Колесо, 2008.- С.49-60.
6. Путівник для батьків з особливими потребами: Навчально-методичний посібник у 9 книгах / За заг. ред. Колупаєвої А.А. – К.: ТОВ ВПЦ «Літопис-XX». - 2010.

Додаткова література:

1. Бондар В. Інклюзивне навчання. Підготовка педагогічних кадрів для його реалізації/ В.Бондар// Освіта. - 2010.- № 2, 28 квітня. - С.13.
2. Матвеева М. Психокорекційна робота в умовах інтегрованого навчання/ Марія Матвеева, Світлана Миронова, Леся Гречко// Дефектологія. - 2009.- № 3 (53).- С.15-16

2. Петрик Н. Корекційне навчання дітей з особливими потребами/ Н.Петрик// Дефектолог. - 2009.- № 1.- С.21-23.
3. Сак Т.В. Індивідуальний навчальний план учня з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі.// Дефектологія. - № 3.- 2010, С.12-16.
4. Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти/ Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник/ Кол. Авторів: Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М., та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І.- К.: 2007.- 128 с.

Семінар 7: Сутність і завдання оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами

План:

1. Завдання і функції контролю.
2. Об'єкти, види, методи контролю.
3. Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами.
4. Особливості безбального оцінювання навчальних досягнень учнів.
5. Інструментарій оцінювання.
6. Диференційоване викладання як засіб задоволення навчальних потреб усіх учнів.

Ключові поняття: функції, види, методи контролю, оцінювання, критерії оцінювання навчальних досягнень, портфоліо, психологічна готовність до шкільного навчання, оцінювання навчальної діяльності без балів, контроль-оціночна діяльність, облікове портфоліо учителя, портфоліо учня, спостереження, інтерв'ю, тестування, диференційоване викладання, диференціація змісту, процесу та продукту (результату), адаптація, модифікація.

Завдання для студентів:

- Запишіть до словника визначення основних понять теми;
- Обговорення анотованих статей (за вибором студента) зі списку додаткової літератури;
- Творча робота за рівнями складності:

I - порівняйте компоненти навчальної діяльності, які оцінюються в учнів з особливими освітніми потребами (із затримкою психічного розвитку, з розумовою відсталістю, з порушеннями слуху, зору та ін.); які характеристики цих компонентів пов'язані з особливостями психічного розвитку учнів зазначених категорій?

II – опишіть психолого-педагогічні умови застосування критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання;

III – опишіть особливості психологічної готовності до шкільного навчання дитини з особливими потребами та розробіть психолого-педагогічні рекомендації щодо їх усунення.

- Творча робота у групах:

I – три групи мають охарактеризувати особливості диференціації змісту, процесу та продукту (результату) навчання. Після виконання завдання кожна група презентує свої тези. По завершенні – обговорення.

II – Працюючи у парах, перевірте розуміння особливостей використання акомодаций та модифікацій під час планування уроку (матеріали, ресурси, форми, методи викладання, рівні знань, оцінки та ін.).

- Підготувати реферат або повідомлення з теми:

1. Психолого-педагогічні особливості критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з тяжкими вадами мовлення/слуху/зору (за вибором).
2. Оцінювання в навчальному процесі інклюзивної школи (зарубіжний досвід).
3. Психолого-педагогічна сутність оцінки у навчанні дитини з особливими потребами.
4. Психологічний зміст мотиваційно-вольової готовності до шкільного навчання.
5. Технологія портфоліо (аналіз зарубіжного досвіду).
6. Тести інтелекту і використання їх показників у педагогічному процесі (зарубіжний досвід).
7. Технологія інтерв'ю: рамки психологічного та педагогічного застосування.
8. Диференційоване викладання у класі, де навчаються діти з різним рівнем здібностей.
9. Оцінювання як процес для подальшого диференційованого викладання з урахуванням потреб всіх учнів.

Основна література:

1. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник/ Кол. Авторів: Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М., та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І. - К.: 2007. - 128 с.
2. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. - К.: САММІТ-книга, 2009.-272 с.
3. Луговський А., Сварник М., Падалка О. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей. - Л.: Колесо, 2008.- С.49-60.

Додаткова література:

1. Жук В. Актуальні питання розвитку освіти дітей із порушеннями слуху на сучасному етапі/ В. Жук// Дефектологія. - 2008.- № 3.- С.3-6.
2. Матвєєва М. Психокорекційна робота в умовах інтегрованого навчання/ М.Матвєєва, С.Миронова, Л.Гречко// Дефектологія. - 2009.- № 3 (53).- С.15-16
3. Путівник для батьків дітей з особливими потребами: Навчально-методичний посібник у 9 книгах/ За заг. ред. Колупаєвої А.А.- К.: ТОВ ВПЦ «Літопис-XX» - 2010.- (Серія «Інклюзивна освіта»).
4. Сак Т. Контроль і оцінювання соціальної компетентності учнів з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивному класі// Дефектологія. - № 4.- 2010.- С.3-6.

5. Сак Т. Оцінювання навчальних досягнень учнів 1-2 класів інклюзивному середовищі// Дефектологія. - № 2.- 2010.- С.3-6.
6. Сак Т. Технологія портфоліо в інклюзивному класі/ Т.Сак// Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. - 2009.- № 4.- С.6-10.
7. Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти/ Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник/ Кол. Авторів: Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М., та ін. /За заг. ред. Даниленко Л.І. - К.: 2007.- 128 с.
8. Фоміна Н. Активізація пізнавальної діяльності розумово відсталих школярів. Методи, прийоми та організаційні форми навчання/ Н.Фоміна// Дефектолог.- 2011.- № 10 (58).- С.9-11.

Семінар 8: Модульна контрольна робота

КОРИСНІ РЕСУРСИ ДЛЯ САМОПІДГОТОВКИ

1. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи

Західноєвропейські системи загальної середньої освіти, незважаючи на різноманітність типів і рівнів навчальних закладів, які опікуються освітою, в тому числі й школярів з особливими освітніми потребами, є ключовими елементами сучасної європейської моделі соціального устрою, яка виявляється привабливою для країн, що позбулися тоталітарних режимів, наразі й для України, з огляду на завдання та перспективи розв'язання назрілих педагогічних і соціальних проблем.

В передових країнах Західної Європи, починаючи з 70-х років ХХ ст. відбувалася перебудова спеціальної освіти. Зокрема, інтегроване та інклюзивне навчання дітей з особливостями розвитку визначено як основну форму здобуття освіти неповносправними.

Інтегроване та інклюзивне навчання в Італії

Серед європейських країн Італія посідає чільне місце у впровадженні ідей інтегрованого та інклюзивного навчання, оскільки однією з перших визнала інтегративне та інклюзивне навчання найприйнятнішою для неповносправних дітей формою здобуття освіти.

За визначенням директора Департаменту Національних досліджень у галузі освітніх інновацій в Італії Р. Tortora, «Італія у цьому відношенні стала лабораторією для всього світу, оскільки саме латинська культура зорієнтована на визнання автономності та гідності кожної людини». Освітню реформу в країні, яку було проведено у 1972 р., ініціював громадський рух «Демократична психіатрія».

Метою цього громадського об'єднання було досягнення прогресивних змін у психіатричних лікувальних установах, усунення відособлення та ізоляції соціально не небезпечних осіб з порушеною психікою, які стали в'язнями ізольованих закладів.

Учасники цього руху вважали, що виникнення психічних відхилень у багатьох випадках провокується суспільством і школою, в тому числі і спеціальними навчальними закладами. Тому варто ініціювати зміни і, насамперед, запровадити шкільну реформу, яка б надала можливість людям з психофізичними особливостями почуватися повноцінними членами суспільства.

Під тиском громадськості у 1971 р. в Італії був ухвалений новий «Закон про освіту», який законодавчо закріпив право батьків на вибір навчального закладу, визначив статус масових шкіл, де навчаються всі діти з проблемами в розвитку, забезпечив державну підтримку щодо здобуття освіти дітям з особливостями психофізичного розвитку. Як зазначає Vanathy Bela, «...закон затвердив зміни, що наступили у житті, оскільки цього вимагав час».

У 1977 р. були розроблені додатки до «Закону про освіту», які визначали, що діти з особливостями розвитку мають ходити до школи поблизу домівки та навчатися у класах разом зі своїми однолітками; наповнюваність класів не може перевищувати 20 учнів; у такому класі можуть навчатися не більше 2 дітей з порушеннями; спеціальні класи в масових школах анулюються; школярі з особливими освітніми потребами мають бути забезпечені кваліфікованою підтримкою з боку педагогів і різнопрофільних фахівців, які працюють з ними за узгодженими програмами; у класах із сумісним навчанням мають працювати спеціальні педагоги разом з учителями.

В оновленому «Законі про освіту» 1992 р., у розділі про навчання дітей з особливими потребами, серед пріоритетів визначено: роботу щодо взаємодії шкіл з установами різного підпорядкування з метою надання всебічної допомоги школярам з особливими освітніми потребами різнопрофільними фахівцями, які мають працювати узгоджено та в тісному контакті; залучення батьків до процесу навчання дітей з особливостями розвитку тощо.

Дані, які наводить відомий італійський дослідник В. Vanathy, свідчать, що нині в країні понад 90% дітей з особливостями психофізичного розвитку здобувають освіту в закладах загального типу. В освітніх департаментах провінцій країни функціонують консультативні служби, до складу яких входять різнопрофільні фахівці, адміністратори шкіл, працівники управлінь освіти, представники громадських організацій, за необхідності долучаються спеціалісти служб охорони здоров'я.

Співробітники цих служб організовують інклюзивне навчання, діагностуючи дітей і визначаючи їхні потреби, надають консультативну та навчально-методичну допомогу педагогам і шкільній адміністрації. У масових муніципальних закладах (і в дошкільних, і в шкільних) працюють асистенти вчителів, які надають допомогу школярам з обмеженими можливостями здоров'я та разом з педагогом класу відповідають за успішність учнів з особливими потребами.

Асистенти вчителів спільно з педагогом складають індивідуальні навчальні плани для кожного учня з особливостями психофізичного розвитку з урахуванням його навчальних потреб, в т. ч. з корекційно-реабілітаційної допомоги, яка в окремих випадках надається поза межами школи – в центрах медико-соціальної реабілітації.

Рівноправність у здобутті освіти (досвід Австрії)

Корисним видається досвід й іншої європейської держави – Австрії. В цій країні функціонувала добре налагоджена система спеціальної освіти, до складу якої входили спеціальні школи для дітей з порушеннями зору та слуху, порушеннями опорно-рухового апарату, інтелектуальними вадами, емоційно-вольовими розладами та комплексними порушеннями розвитку.

Як зазначає відомий австрійський вчений у цій галузі Х.Волкер, з кінця 40-

х до початку 80-х років ця система ставала дедалі більш диференційованою та сегрегаційною. Однак, вже у 80-х роках почали організовуватися громадські співтовариства, до яких входили батьки дітей з особливостями розвитку, вчителі, працівники різних медичних та освітянських закладів, які керувалися ідеями рівноправності, в тому числі, і в здобутті освіти.

Ці громадські організації виникали стихійно в різних провінціях, однак, у 1983 р. вони об'єдналися в єдину спільноту і звернулися до Міністерства освіти з пропозиціями щодо проведення експерименту з інтегрованого навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Міністерство освіти Австрії підтримало цю ідею, виділило кошти та створило робочу групу, яка мала проводити ці експериментальні дослідження. До складу цієї групи увійшли науковці, які працювали в галузі масової та спеціальної освіти, адміністратори та педагоги масових і спеціальних шкіл, фахівці служб допомоги дітям з порушеннями розвитку та представники громадських організацій із числа батьків.

Розроблена експериментальна програма передбачала апробацію чотирьох моделей інтегрованого навчання, зокрема: інтегровані класи.

У класі навчалося 20 учнів, четверо з яких мали особливі освітні потреби. Навчання проводили 2 педагоги, один з яких був учителем спеціальної школи. Для дітей з особливостями розвитку розроблялася індивідуальна навчальна програма, яка передбачала надання психолого-педагогічної допомоги; *взаємодіючі класи*.

Ця модель передбачала, що учні зі спеціальної школи та їхні однолітки з масової школи братимуть участь у спільних заходах, спілкуватимуться під час позакласної роботи тощо, однак, весь навчальний час проводитимуть окремо.

Малокомплектні класи передбачали наявність спеціального класу в масовій школі у складі 6-11 учнів. Переважно ці класи складалися з учнів із затримкою у розвитку пізнавальних процесів. Навчання таких школярів відбувалося за програмою масової початкової чотирирічної школи, однак, термін навчання подовжувався до шести років.

Звичайні класи, в яких учні з особливими освітніми потребами, їхні батьки та вчителі отримують допомогу від спеціально підготовлених шкільних консультантів.

У 1991 р. Австрійський Центр експериментальної освіти та шкільного розвитку провів оцінювання всіх чотирьох експериментальних моделей. На думку експертів, найбільш *дієвою моделлю стали інтегровані класи*; модель із залученням шкільних консультантів найкраще зарекомендувала себе у сільській місцевості; не підтвердили очікувань *взаємодіючі та малокомплектні класи*, від організації яких згодом взагалі відмовилися.

В цілому, проведений експеримент з інтегрованого навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку було оцінено як успішний, такий, що дав поштовх до функціонування в країні 290 інтегрованих класів, 24 взаємодіючих класів, а також запровадження посад спеціальних педагогів (понад

3200 ставок), які працюють шкільними консультантами.

Австрійський вчений Х.Волкер зазначає, що найважливішим результатом проведеного експерименту стало переконання фахівців у галузі спеціальної та масової освіти, що діти з особливими потребами можуть досягти успіхів не лише перебуваючи в системі спеціальної освіти. Успішність соціальної інтеграції дітей з порушеннями психофізичного розвитку визначається часом і тривалістю їхнього залучення у колективи здорових однолітків; батьки можуть стати партнерами та дієвими помічниками у навчанні дітей з особливостями розвитку, а педагоги спеціальних і масових шкіл, взаємодіючи, підвищують свою педагогічну майстерність.

Одним із наслідків проведення науково-пошукового експерименту державного значення стало прийняття Австрією у 1993 р. «Закону про освіту», у якому законодавчо визнано право батьків на вибір навчального закладу для своєї дитини, регламентовано функціонування спеціальних та інклюзивних закладів. На сьогодні у спеціальних закладах країни навчаються лише діти зі значними порушеннями слуху, зору та інтелекту.

В освітній системі Австрії функціонують центри спеціальної освіти, які несуть відповідальність за навчання дітей з особливими потребами в масових загальноосвітніх закладах і координують роботу всіх фахівців, залучених до цього процесу.

Спеціалісти цих центрів діагностують дітей, консультують вчителів, надають навчально-методичну допомогу спеціальним педагогам і батькам учнів з порушеннями розвитку, проводять семінари та тренінги з підвищення кваліфікації, співпрацюють з адміністративними місцевими службами, медичними центрами тощо.

Психолого-педагогічну підтримку, в тому числі і певні корекційно-реабілітаційні послуги, учням з особливими потребами у школах надають спеціальні педагоги, які, переважно, є штатними працівниками цих закладів. Спеціальні педагоги мають функціональні обов'язки, які визначаються потребами школярів з обмеженими можливостями здоров'я.

Ці фахівці можуть бути асистентами вчителів, зокрема учителів-предметників, консультантами педагогів і батьків. У класі на них покладається відповідальність за навчання учнів з особливостями розвитку, яка поділяється разом з учителем класу. Тимчасову підтримку учням з особливими потребами можуть надавати профільні фахівці з медичних і медико-соціальних закладів.

Психолого-медико-соціальні центри (досвід Бельгії)

Цікавий досвід навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку має Бельгія. У цій країні правовою основою освіти осіб з обмеженими можливостями здоров'я є «Закон про спеціальну освіту», ухвалений у 1970 р. Суттєві зміни до нього було внесено Декретом Уряду від 28 липня 1978 р. Закон визначає основні положення здобуття освіти неповносправними у світлі

загального реформування системи освіти, серед яких і право батьків на вибір освітнього закладу для своєї дитини.

Як зазначають бельгійські вчені у галузі спеціальної освіти W. Weiss та W. Werdajk, шляхи здобуття освіти неповносправними визначалися у Бельгії тривалий час. Ще в 1960 р. «Законом про освіту» було визначено необхідність створення служб психолого-медико-соціального супроводу, які б вирішували проблеми вибору освітнього маршруту дітей з особливостями психофізичного розвитку. Саме ці служби визначають майбутнє перебування дитини у спеціальних установах, де здобувають освіту 4% усіх дітей шкільного віку.

У Бельгії функціонують 8 типів спеціальних закладів: для дітей з легким ступенем розумової відсталості, з середнім і важким, з емоційно-вольовими порушеннями та розладами поведінки, з фізичними розладами, з порушеннями зору та слуху, із соматичними захворюваннями, з труднощами у навчанні.

Після проходження дітьми з порушеннями розвитку ретельного психолого-медико-соціально-педагогічного обстеження, яке відбувається в ПМС-центрах (психолого-медико-соціальних центрах), складається загальний висновок і надаються рекомендації стосовно майбутнього навчання дитини.

Батьки (опікуни) дитини беруть активну участь в обговоренні результатів та ухваленні кінцевого рішення щодо вибору освітнього закладу – масового чи спеціального.

ПМС-центри функціонують у системі масової та спеціальної освіти. Їх робота зосереджена на наданні допомоги школам, батькам і дітям з особливими освітніми потребами. Допомога спеціалістів ПМС-центрів школам полягає у визначенні освітнього маршруту дитини з особливими потребами (переведення її з одного закладу до іншого, з нижчого освітнього рівня на вищий), у складанні індивідуальних планів навчання, у проведенні корекційної роботи тощо.

Фахівці ПМС-центрів вичерпно інформують батьків щодо надання освітніх, медичних і соціальних послуг дітям з особливостями розвитку в системі спеціальної та загальної освіти, допомагають у прийнятті рішень стосовно перебування їхньої дитини в тому чи іншому навчальному закладі, допомагають в одержанні різних видів медичної та соціальної допомоги. Дітей, які потребують професійної допомоги, спеціалісти ПМС-центру ретельно обстежують і вивчають, надають їм консультації, проводять розвивально-корекційні заняття тощо.

Законодавчі освітні акти Бельгії передбачають певну свободу в організації освітніх закладів: *муниципальні освітні заклади*, фінансове забезпечення яких відбувається за рахунок місцевих органів самоврядування; *громадські освітні заклади*, які утримуються громадськими фондами; *приватні заклади*, фінансове утримання яких беруть на себе приватні особи та громадські організації, в тому числі і релігійні.

Бельгійський «Закон про спеціальну освіту» законодавчо затвердив усунення бар'єрів між спеціальною та загальною системами освіти, передбачивши експериментально апробовані моделі спільного навчання дітей з

особливими освітніми потребами разом зі своїми однолітками:

- школярі з порушеннями розвитку навчаються в масових школах, а психолого-медико-соціальний супровід їм забезпечують фахівці ПМС-центрів;
- учні з порушеннями відвідують заняття із загальноосвітніх предметів у масовій школі, а спеціальні, додаткові або корекційні заняття – у спеціальній школі;
- учні з порушеннями розвитку певний час навчального року навчаються у масовій школі.

Закон передбачає: безкоштовне обов'язкове навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку (з 6 до 18 років) терміном 12 років, хоча за певних обставин він може бути подовжений; географічну доступність та наявність в кожному районі країни всіх типів спеціальних шкіл.

При наданні дитині з порушеннями розвитку можливості навчатися інтегровано всі учасники цього процесу укладають угоду та розробляють індивідуальний навчальний план.

Цей план складається з детального опису особливостей і потреб дитини, з визначення додаткової допомоги, яку вона має одержувати (в тому числі, хто її надаватиме, як часто та де саме).

У Бельгії основними службами підтримки дітей з особливими потребами в умовах сумісного навчання є психолого-медико-соціальні центри, що забезпечують надання спеціальних додаткових послуг учням, які того потребують.

Залежно від кількості школярів з особливостями розвитку в певній місцевості, організовуються ПМС-центри різного підпорядкування (позашкільні та шкільні). Фахівці центру надають психолого-педагогічну та медико-соціальну допомогу учням з порушеннями розвитку та їхнім сім'ям, консультують батьків, надають навчально-методичну допомогу вчителям, однак, основна спрямованість їхньої роботи – це діти з особливими потребами.

У Бельгії функціонують служби різного підпорядкування (Міністерств охорони здоров'я, соціального забезпечення), які, в разі необхідності, надають додаткові спеціальні послуги дітям з обмеженими можливостями здоров'я та сім'ям, в яких вони проживають.

У школах з інклюзивним навчанням спеціальні педагоги працюють як у штаті засаду, так і запрошуються за угодами зі спеціальних шкіл. На перших етапах навчання спеціальні педагоги проводять індивідуальні заняття з дітьми з особливостями психофізичного розвитку, надалі до обов'язків спеціального педагога входить ознайомлення вчителя з проблемами дитини, залучення його до роботи із використанням певних методів і прийомів навчання, надання консультацій.

Залучення до навчального процесу педагогів зі спеціальних шкіл дає можливість використовувати відповідні досвід та знання, а також усувати

бар'єри між спеціальною та загальною освітою. Діти з особливостями розвитку, які були переведені зі спеціальних шкіл, упродовж першого року навчання одержують необхідну спеціальну допомогу (далі ця допомога надається індивідуально та за потреби).

Адміністративні органи несуть повну фінансову та організаційну відповідальність за кожного інтегрованого учня і сприяють задоволенню його особливих потреб.

Освітня реформа (досвід Голландії)

Свій шлях у проведенні кардинальних освітніх реформ пройшла й Голландія. Цю країну з-поміж інших європейських держав вирізняє своєрідність розвитку системи спеціальної освіти. Її поступ характеризується логікою побудови і відсутністю неапробованих варіантів навчання.

Зауважимо, що наприкінці 40-х років у Голландії спостерігалось значне зростання кількості спеціальних закладів, кількості дітей в системі спеціальної освіти та збільшення типів спеціальних шкіл.

Дані, що наводить відомий голландський фахівець у галузі спеціальної освіти К. Raijswaik, свідчать, що у 1948 р. існувало 7 типів спеціальних шкіл; у 1948 р. їх кількість подвоїлася.

Кількість учнів, які потребували додаткових освітніх послуг і мали особливі навчальні потреби, в період з 1948 по 1997 рр. збільшилася вп'ятеро (з 24000 у 1948 р. – до 120000 – у 1997 р.). Серед них виокремилася чисельна група дітей, які не мали значних порушень розвитку і за умови надання відповідної допомоги могли здобувати освіту у масових навчальних закладах.

Дослідження голландських вчених свідчать, що до 60-х років ХХ ст. освітня політика країни була спрямована на підтримку дітей з особливостями психофізичного розвитку лише у спеціальних школах. Ця одностороння орієнтація підтримувала розподіл освітньої системи: масові школи з відсутністю адекватної допомоги дітям з порушеним розвитком, з одного боку, спеціальні школи для цих дітей – з другого.

Вчені зазначають, що цей поділ призвів до виникнення низки проблем:

- масові школи певною мірою знімали з себе відповідальність за дітей з особливими освітніми потребами, наполягаючи на їхньому навчанні у спеціальних закладах;
- певна частина учнів масових шкіл, у яких не визначалися помітні психофізичні зрушення, теж потребували спеціальних умов і допомоги;
- існування спеціальних шкіл для дітей з проблемами в розвитку провокувало негативну тенденцію у суспільстві щодо ізоляції осіб з девіантною поведінкою;
- функціонування закладів сегрегативного типу не відповідало ідеям рівноправності між людьми;

- спеціальна освіта могла стати інструментом, який сприяє сегрегативним суспільним установам.

Зважаючи на визначені проблеми і намагаючись їх вирішити шляхом розробки інноваційних моделей навчання, було розпочато проведення експерименту щодо залучення дітей з порушеннями розвитку в масовій школі м. Амстердама.

Окрім здорових дітей з мікрорайону, в якому знаходилася школа, 35% контингенту закладу складала учні з особливими потребами, які направлялися упродовж року з інших шкіл міста. Цю школу визначили як альтернативу спеціальному закладові.

Школа мала 12 класів по 40 учнів, не одержувала ніякої додаткової (фінансової, навчально-методичної чи кадрової) підтримки. Педагогічний колектив поділяв ідею, що за рахунок самовідданої праці та ентузіазму вчителів, батьків можливо досягти певних успіхів у сумісному навчанні, керуючись принципами рівноправності та безбар'єрності.

Однак, проведене через певний час оцінювання навчальних знань, умінь і навичок продемонструвало невідповідність одержаних знань потенційним можливостям як учнів з особливостями психофізичного розвитку, так і здорових школярів.

Оцінюючи проведений експеримент з точки зору сучасного бачення шляхів вирішення проблем сумісного навчання, – це був класичний приклад так званої механічної інтеграції, коли де-юре реалізовувалося право на здобуття освіти, а де-факто – воно порушувалося.

Варто зауважити, що паралельно з реалізацією цього експерименту у Голландії проводилися наукові дослідження, які виявили: 20% учнів масових шкіл потребують додаткової спеціальної допомоги, оскільки, хоч і не мають визначених психофізичних порушень, вирізняються з-поміж однолітків певними особливостями.

Саме для цих дітей, були створені «служби шкільного консультування», до складу яких входили психологи, спеціальні педагоги, соціальні працівники, шкільні методисти.

Спеціалісти цих служб проводили обстеження дітей, корекційну роботу в позаурочний час, просвітницьку роботу серед батьків, надавали консультаційні послуги. Так почала функціонувати система внутрішньої підтримки дітей з особливими потребами в масових навчальних закладах.

У 1991 р. голландським урядом було схвалено освітній проект «Внутрішня підтримка» щодо створення і функціонування відповідних шкільних служб. Цей проект спрямовувався на вирішення проблем дітей з особливостями розвитку, які перебували у масових навчальних закладах. В ньому зазначалося, що школа має чітко визначити, яким дітям необхідна психолого-педагогічна підтримка, як вона забезпечуватиметься, хто нестиме відповідальність за її здійснення, як будуть задіяні батьки, як плануватиметься і здійснюватиметься корекційна робота, як буде проводитися оцінювання навчальних досягнень учнів,

визначення рівня їхніх життєвих компетенцій тощо.

Перший чотирирічний досвід роботи засвідчив, що 93% вчителів масових шкіл підтримали функціонування служб внутрішньої допомоги і вказали на необхідність введення посади координатора корекційної роботи.

Активно досліджуючи проблеми загальної і спеціальної освіти, голландські вчені визначили основні з них:

- система загальної освіти в цілому має обмежені знання про методики та методи, які використовуються у спеціальній освіті. Водночас, у спеціальній освіті недостатньо інформації про інновації, які запроваджуються в загальноосвітній школі;
- одноаспектність взаємодії, контакти між масовими і спеціальними закладами обмежуються переведенням учнів з одного закладу до іншого;
- тенденції, які виникають у масових школах, – позбутися учнів з проблемами, переводячи їх у спеціальні заклади;
- відчуття певної переваги, яке мають фахівці спеціальної освіти по відношенню до навчання в масових закладах, оскільки вважають, що спеціальна освіта зі своїми методами та атмосферою в цілому є більш прийнятна для дітей з особливостями розвитку;
- фінансування додаткових витрат, що потребує навчання учнів з проблемами в розвитку відбувається лише в системі спеціальної освіти.

Проведені дослідження дали підстави Міністерству освіти Голландії для започаткування національного проекту «Крок за кроком до школи» («Weer Samen Naar School»).

Стратегічні плани полягали у зближенні систем загальної та спеціальної освіти, яке мало пройти кілька етапів. На першому етапі, зважаючи на те, що найбільша кількість учнів з особливими освітніми потребами перебуває у спеціальних закладах для дітей з труднощами у навчанні та легкою розумовою відсталістю, було запропоновано масовим і спеціальним школам знайти собі партнерів для взаємодії та вироблення загальної стратегії навчання учнів з проблемами.

Одержання від уряду країни 15 доларів на рік за кожного учня з обмеженими можливостями в масовій школі та 3000 тисяч доларів на рік спеціальною школою сприяло цим ініціативам.

Досить успішні результати проведення цього проекту зумовили ухвалення у 1994 р. Закону «Крок за кроком до школи», який засвідчив, що всі масові та спеціальні школи для дітей з легкою розумовою відсталістю та труднощами у навчанні мають взаємодіяти в наданні якісної освіти учням з особливими освітніми потребами, використовуючи спільні кадрові, навчально-методичні та інші ресурсні можливості.

Прийнятий закон забезпечив покращення умов для одержання освіти учнями з порушеннями розвитку в масових школах на основі внесення змін у систему фінансування їхнього навчання.

Наразі в Голландії у системі спеціальної освіти функціонують спеціальні заклади для глухих і слабочуючих дітей, для дітей з важкими порушеннями мовлення, зору, порушеннями опорно-рухового апарату, хронічними захворюваннями, легкою та важкою розумовою відсталістю, порушеннями поведінки, з проблемами в навчанні, з комплексними дефектами. 70% від загальної кількості школярів, які перебувають в системі спеціальної освіти – це діти з розумовою відсталістю та труднощами у навчанні.

Нині ситуація в системі освіти Голландії характеризується регіональною різноманітністю надання освітніх послуг дітям з особливостями психофізичного розвитку.

Батькам надається право вибору освітнього закладу для своєї дитини, однак, відбувається це після ретельного обстеження дитини спеціалістами та визначення її соціальних і навчальних потреб.

Голландська система освіти зазнала докорінного реформування, що привело до паралельного та повноправного функціонування різних типів навчальних закладів (спеціальних і масових) в єдиній системі.

Відповідно, основною моделлю надання психолого-педагогічної допомоги дітям з особливими потребами є підтримка з боку функціонуючих спеціальних закладів. Саме фахівці спеціальних навчальних закладів виступають основними консультантами-помічниками в наданні спеціальної допомоги як учням з особливими потребами, так і вчителям масових шкіл, котрі їх навчають.

За наявності у масовій школі значної кількості дітей, які потребують особливої уваги, у штат навчального закладу зараховується спеціальний педагог, який опікується учнями з особливими потребами, надає консультативну допомогу їхнім батькам і вчителям.

Шведська модель інклюзивної освіти

Заслуговує на увагу й досвід інклюзивного навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку у Швеції.

Так, зокрема, у цій країні з демократичним устроєм, що ратифікувала всі міжнародні угоди щодо здобуття освіти неповносправними, Міністерством освіти у 1980 р. було затверджено нормативно-правовий документ під назвою Навчальний План, який означив новий стратегічний напрям освітньої політики держави.

Учням з особливостями психофізичного розвитку надали можливість навчатися в масових закладах, створивши для цього відповідні умови. Так, з 1986 р. у країні розформовані спеціальні школи для дітей з порушеннями зору. Всі діти з ослабленим зором навчаються у школах за місцем проживання, а необхідну допомогу отримують у Національному медичному центрі та його філіях.

У 1989 р. було ухвалено новий «Закон про середню освіту», у якому

інклюзивне навчання визначено основною формою здобуття освіти неповносправними. Значно збільшивши фінансування масових шкіл, де навчалися учні з особливостями розвитку, уряд підтримав законодавчі ініціативи. У цей період був затверджений новий освітній стандарт, який визначав обов'язковий обсяг знань для учнів, котрі закінчили 5 та 9 класи. Це дало педагогам змогу працювати зі школярами з особливими освітніми потребами за індивідуальними навчальними планами, розробленими з урахуванням їхніх можливостей і потреб.

Принагідно зазначити, що з 1995 р. у країні функціонує лише чотири типи спеціальних шкіл: для дітей з помірною розумовою відсталістю, з легкою розумовою відсталістю, з труднощами в навчанні та для дітей з комплексними порушеннями.

Сучасні тенденції у шведській освіті визначають курс на повне розформування спеціальних шкіл і створення на їх базі ресурсних центрів.

Шведська модель психолого-педагогічного та медико-соціального супроводу дітей з особливими освітніми потребами передбачає використання спеціальної допомоги як позашкільних служб, так і фахівців, які працюють за угодами в навчальних закладах, зокрема, асистентів педагога.

В усіх територіальних округах країни функціонують Центри дитячої реабілітації, співробітники яких надають необхідну допомогу дітям з обмеженими можливостями. Саме ці фахівці входять до основного складу групи спеціалістів, які визначають освітній маршрут дитини з особливими потребами, розробляючи індивідуальні навчальні програми з наданням відповідних реабілітаційно-корекційних послуг, хоча основне навантаження, як і відповідальність за навчання, покладена на вчителя-класовода.

Шведське Агентство Спеціальної Освіти, підпорядковане Міністерству освіти країни, відповідальне за надання підтримки сім'ям дітей з особливостями розвитку та освітнім закладам, де вони навчаються. Радники цих агентств опікуються дітьми з особливими освітніми потребами, допомагаючи муніципальним органам влади забезпечити всі умови для навчання таких школярів, враховуючи проведення курсів підвищення кваліфікації педагогів та асистентів педагогів, батьків та всіх фахівців, які задіяні в цьому процесі.

Варіативність психолого-педагогічного супроводу (досвід Німеччини)

Слід зазначити, що подібне реформування освітньої галузі відбулося в Німеччині, де на початку 70-х років, завдяки діяльності громадської батьківської організації «Життєва допомога», Міністерством у справах освіти, релігії і культури були ухвалені нормативно-правові акти, які засвідчили, що кожна дитина з обмеженими можливостями має право на вибір навчального закладу, має бути забезпечена психолого-педагогічним супроводом, залучена до педагогічного процесу, незалежно від ступеня складності захворювання.

Основоположним освітнім документом з організації спільного навчання

дітей з порушеннями розвитку та їхніх здорових однолітків для всіх регіонів країни (Земель) стали ухвалені у 1972 р. «Рекомендації з організації спеціального навчання».

Цей документ уможливив розвиток «кооперативних» форм організації освітньої діяльності масових і спеціальних шкіл, що передбачають спільне проведення масових заходів, окремих навчальних занять, відвідування учнями з порушеним розвитком масової школи та надання їм корекційно-реабілітаційних послуг у спеціальному закладі тощо.

У вирішенні питань психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання Німеччину з-поміж інших європейських країн вирізняє варіативність його організації, що зумовлена відмінностями у законодавстві Земель.

В окремих Землях освітні нормативно-правові акти передбачають, що школи можуть мати у своєму штаті спеціальних педагогів і фахівців, які надають допомогу дітям з особливими потребами. В окремих випадках спеціальні педагоги виконують функції асистента вчителя, співпрацюючи з педагогами класу.

Психолого-педагогічний супровід забезпечується педагогічними центрами, які функціонують у кожному регіоні, хоча форми організації роботи можуть бути різні. Центри надають різнопланову допомогу школярам з особливими освітніми потребами, проводять з ними профорієнтаційну роботу, координують діяльність різнопрофільних фахівців, консультують батьків і вчителів масових та спеціальних шкіл тощо.

Окрім центрів підтримку учням з особливими потребами надають служби, що функціонують поза межами шкіл і фінансуються органами місцевого самоврядування. Це – медико-соціальні служби, ресурсні центри, реабілітаційні заклади тощо.

Нині у Німеччині, паралельно із системою спеціальних освітніх установ, де перебувають діти, переважно, зі складними порушеннями, функціонують заклади інклюзивного навчання.

Прозорість кордонів між спеціальною та загальною освітою

Аналіз досвіду навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку у країнах Європи свідчить, що у переважній більшості з них інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти людьми з обмеженими можливостями.

Однак, варто зазначити, що діти з особливими освітніми потребами мають змогу здобувати освіту і в спеціальних навчальних закладах, і в закладах масового типу.

У європейських країнах спеціальні заклади функціонують і надають допомогу дітям з обмеженими можливостями здоров'я, однак, вони не є сегрегативними осередками. «Кордони» між спеціальною та загальною освітою прозорі, оскільки країни з демократичним устроєм пропагують цінності

громадянського суспільства, яке базується на ідеях рівноправності, толерантності та інклюзії.

2. Програма «Інклюзивна освіта» Всеукраїнського фонду «Крок за кроком»

Програмні цілі та стратегії:

Програма спрямована на розробку ефективної моделі інклюзивної освіти, яка б забезпечувала успішне навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітньої школи за належної підтримки інших спеціалістів і батьків.

Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» використовує підхід партнерства з державними та громадськими організаціями у реалізації програми «Інклюзивна освіта». Для досягнення мети використовуються наступні стратегії:

- тренінги для вихователів дошкільних навчальних закладів і вчителів початкових класів загальноосвітніх закладів, які працюють з дітьми з особливими потребами;
- консультації, спрямовані на вирішення конкретних проблем чи питань, пов'язаних з реалізацією моделі інклюзивної освіти;
- тренінги для викладачів вищих педагогічних закладів освіти за спецкурсом «Залучення дітей з особливими потребами»;
- тренінги для керівників освітніх закладів з питань створення інклюзивного освітнього середовища в умовах загальноосвітнього закладу;
- розробка, видання методичних та інформаційних матеріалів, які базуються на потребах та інтересах дітей з особливими освітніми потребами та їхніх сімей;
- розробка та проведення досліджень;
- розвиток партнерства з іншими організаціями, які працюють у соціальній і медичній галузях щодо задоволення потреб дітей з особливими потребами.

Діючі проекти:

1. Проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні». Термін реалізації: 2008–2013 рр. у межах двох пілотних областей в Україні: у Львівській області і в Криму (Сімферополь).

Ставить собі за мету змінити ставлення уряду, закладів освіти та неурядових організацій до людей з особливими освітніми потребами, шляхом представлення різних основоположних компонентів системи інклюзивної освіти: формування політики у сфері освіти та соціальних послуг, яка спрямовуватиметься на розбудову інклюзивної моделі освіти в Україні. Проект розвиватиме потенціал громадських організацій з метою розбудови спроможностей щодо реалізації змін, участі у процесах формування політики,

представленні та захисті інтересів дітей з обмеженими можливостями та їхніх сімей, та формуванні стабільної життєздатності цих організацій.

Мета проекту:

- зміцнити спроможність пілотних закладів освіти та громадських організацій у розвитку інклюзивної освіти (на державному, регіональному і муніципальному рівнях) із залученням Міністерства соціального захисту та праці та соціального захисту, Міністерства освіти і науки України, у двох пілотних областях (Львівській і у місті Сімферополі (Крим));
- розробити необхідну законодавчу базу та механізми впровадження моделі інклюзивної освіти для підтримки дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах та громаді;
- забезпечити постійну підготовку педагогів до роботи в умовах інклюзивного класу/групи в загальноосвітньому просторі;
- формувати позитивне ставлення до людей з обмеженими можливостями в суспільстві.

Проект фінансується Канадською Агенцією з міжнародного розвитку The Canadian International Development Agency (CIDA)

Партнери проекту:

1. Канада. Канадський центр вивчення неповносправності (КЦВН) здійснюватиме керівництво проектом; безпосередньо відповідатиме за реалізацію усіх цілей і заходів, пов'язаних із компонентом громадянського суспільства, а також у партнерстві з коледжем Грант МакЕвана (Едмонтон) відповідатиме за реалізацію цілей і діяльності, пов'язаної з компонентом розробки політики.

2. Коледж Грант МакЮена (м. Едмонтон, провінція Альберта) буде керувати розробкою навчальних програм та професійною підготовкою фахівців у проекті. Існуюча мережа включає спеціалістів з інклюзивної освіти (працівників програм досліджень обмежених можливостей та підготовки асистента з спеціальної освіти Коледжу МакЕвана). КУРТ включає фахівців з Університету Альберти (факультет освітньої психології, західно-канадський центр досліджень проблем глухоти) та докторів-дослідників з Інституту Спеціальної Педагогіки Академії педагогічних наук України. В Едмонтоні партнерами є Міністерство Освіти Альберти та численні недержавні організації (Канадсько-Український Альянс глухих та слабочуючих), громадські організації, зацікавлені у підтримці цього проекту.

3. Україна. Загальнонаціональний рівень

Партнерські організації, що представляють урядову ланку:

Міністерство праці і соціального захисту — радник і учасник проекту

Міністерство освіти і науки (- Київ) — радник і учасник проекту

Національні партнери:

Інститут спеціальної педагогіки АПН України — радник і учасник проекту

Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» — радник з питань політики, освіти і громадянського суспільства

Національна асамблея неповносправних — радник з питань політики і громадянського суспільства

Партнерські заклади, що представляють освітню ланку, включають:

Інститут спеціальної педагогіки/Академії педагогічних наук — радник і учасник проекту

Інститут післядипломної педагогічної освіти (Львів, Крим, Київ) — радник і учасник проекту

Національний Педагогічний Університет ім. Драгоманова — радник і учасник проекту

Національний Львівський Університет ім. Франка — радник і учасник проекту

Кримський Державний Інженерно-Педагогічний Університет (Сімферополь) — радник і учасник проекту

Організації-партнери, що представляють неурядові організації, і їхня роль у проєкті:

Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» — радник з питань політики, освіти і громадянського суспільства

Національна асамблея інвалідів України — радник з питань політики і громадянського суспільства

Львівський Ресурсний центр незалежного життя — радник з питань доступності (політика і громадянське суспільство)

Асоціація неповносправних жінок «Любомира» — радник з гендерних питань

Дитячий оздоровчий центр «Шанс» — радник з питань освіти і політики

Методологія проекту базується на принципах рівноправного партнерства серед академічних, урядових і громадських кіл, при цьому особливий акцент ставиться на соціальну модель, гендерну рівність і передачу знань. Особливістю проекту є те, що він буде реалізовуватись на трьох рівнях загальнонаціональному, регіональному та муніципальному, що забезпечить його подальшу життєздатність.

Реалізовані проєкти:

✓ Створення сприятливого законодавчого поля для подальшого розвитку інклюзивної моделі освіти в Україні (термін реалізацій: січень – грудень 2008р.) за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Проблема, на вирішення якої спрямовано проєкт, - це відсутність сприятливого законодавчого поля для реалізації інклюзивної моделі освіти (моделі, за якої діти з особливими потребами отримують якісне навчання в умовах загальноосвітнього закладу).

✓ Проєкт «Створення модельних центрів інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами на базі загальноосвітніх навчальних закладів» (2003 - 2005рр.)

Мета проекту: Забезпечення прав дітей з особливими потребами на рівний доступ до якісної освіти: навчання разом із своїми однолітками та доступ до ресурсів місцевої громади

✓ Проект «Створення ресурсно-інформаційних центрів для батьків дітей з особливими потребами» (2005 – 2007 рр.)

Мета проекту: Надати можливість батькам дітей з особливими потребами - стати компетентними захисниками прав своїх дітей, для подальшого використання цих навичок у відстоюванні права дитини на рівний доступ до якісної освіти, забезпечення економічної та соціальної незалежності дітей у майбутньому.

✓ Проект «Впровадження інклюзивної освіти в Україні» (2007 р.)

Мета проекту: Розвиток інклюзивної моделі освіти шляхом створення спецкурсу для керівників загальноосвітніх навчальних закладів, співпраці з представниками психолого-медико-педагогічних консультацій (ПМПК) та представниками засобів масової інформації.

✓ Проект «Громадянська освіта – Україна»

Мета проекту «Громадянська освіта – Україна», полягає у «підвищенні рівня громадянської освіченості молоді України шляхом запровадження навчального курсу з громадянської освіти в загальноосвітніх навчальних закладах України». Конкретними завданнями проекту є: розроблення національного навчального плану з громадянської освіти та відповідних навчальних курсів в педагогічних університетах та інститутах підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

✓ Проект «Право кожної дитини на освіту: залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх шкіл у Білорусі» (2006-2008 р.)

Проект спрямований на захист прав людини шляхом підтримки дітей з особливими потребами та їхніх батьків у відстоюванні права на рівний доступ до якісної освіти у середовищі, де цінуються відмінності та індивідуальність кожної дитини.

Експериментальна програма

Всеукраїнський науково-педагогічний експеримент «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (2001 - 2011 рр.) започаткований у 2001 р. у 2001 р. Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» спільно з Міністерством освіти і науки України та Інститутом спеціальної педагогіки АПН України (наказ № 586 від 10 серпня 2001 р.).

Термін проведення експерименту: 2001-2007 роки; 2008 – 2011 рр.

Рівень експерименту – всеукраїнський.

Установа, що здійснює наукове керівництво експериментом - Інститут спеціальної педагогіки АПН України. Науковий керівник експерименту: Засенко В. В. – заступник директора Інституту спеціальної педагогіки АПН України, доктор педагогічних наук.

Учасники експерименту: 23 загальноосвітні навчальні заклади з 8 областей України

Основна мета експериментальної програми: Розробка і реалізація механізму інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади, ранньої інтеграції цих дітей в соціальне середовище з урахуванням їх типологічних та індивідуальних особливостей

Стратегічна мета: формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливостями психофізичного розвитку, реалізація та поширення моделі інтегрованого навчання цих дітей у загальноосвітніх навчальних закладах, забезпечення нормативно-правової та навчально-методичної бази у відповідності до Конвенції ООН про права дитини.

Об'єкт дослідження: навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах загальноосвітніх навчальних закладів при забезпеченні відповідної психолого-педагогічної підтримки з боку дорослих (фахівців, батьків).

Предмет дослідження: ступінь та умови компенсаторно-корекційного впливу на дитячу особистість, результативність цього впливу; динаміка соціально-психологічної інтеграції; наявність позитивних зрушень у розвитку ціннісних орієнтацій здорових дітей; динаміка становлення особистості (діти з особливими потребами та їхні здорові однолітки), здатність долати труднощі та досягати успіху.

Завдання дослідження:

- вивчити соціально-психологічне підґрунтя організації інтегрованих класів – інклюзивного навчання;
- вивчити та встановити стартові індивідуальні показники розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку та їхніх здорових однолітків;
- дослідити вплив інтегрованого/інклюзивного навчання на дітей з особливостями психофізичного розвитку та їхніх однолітків;
- дослідити ефективні шляхи залучення дорослих до роботи в інтегрованих/інклюзивних класах;
- розробити методичні рекомендації для педагогічних працівників інклюзивних закладів освіти з питань змісту та технологій навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку та для батьків;
- розробити та реалізувати механізм забезпечення командного підходу для забезпечення навчально-виховного процесу;
- систематично висвітлювати результати експериментальної діяльності для ознайомлення з ними широкого кола громадськості, отримання зворотного зв'язку, внесення коректив у науково-дослідну роботу.

Дослідження:

Оцінка впливу інклюзивної моделі освіти на учасників навчально-виховного процесу (2004р.)

Основні переваги і недоліки інклюзивної освіти, перешкоди і механізми підтримки (2006 р.)

Партнери:

Представництво «Кожній дитині» в Україні - <http://www.everychild.org.ua/>

Міжнародна Асоціація «Крок за кроком» (Нідерланди) - www.issa.nl/

Національна Асамблея інвалідів України – <http://www.naiu.org.ua/>

Благодійне товариство «Джерела»- <http://www.djerela.kiev.ua/>

Донори:

Програма TACIS «Розвиток інституційного партнерства» Європейської комісії - www.europa.eu.int/comm/europeaid

Програма MATRA посольства Об'єднаного Королівства Нідерландів - www.netherlands-embassy.com.ua/matra_ua.html

Міжнародний фонд «Відродження» - <http://www.irf.kiev.ua/>

Канадська Агенція з міжнародного розвитку - www.acdi-cida.gc.ca/index-e.htm

Фондом реалізовано:

1. Проект «Створення модельних центрів інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами на базі ЗНЗ» за підтримки програми TACIS «Розвиток організаційного партнерства» Європейської комісії. Термін реалізації (2003–2005рр.)

Мета проекту: Забезпечення прав дітей з особливими потребами на рівний доступ до якісної освіти: навчання разом із своїми однолітками та доступ до ресурсів місцевої громади, шляхом формування моделі інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами з подальшим поширенням кращого досвіду на базі створених ресурсно-тренінгових центрів інклюзивної освіти у загальноосвітній школі №15 м.Біла Церква та навчально-виховному комплексі «Малюк» м.Львів.

Виконавці:

Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» у партнерстві з Представництвом «Кожній дитині» в Україні та Міжнародною Асоціацією «Крок за кроком», а також за підтримки київської та львівської влади.

У співпраці з:

Міністерство освіти і науки України

Інститут спеціальної педагогіки АПН України

Управління освіти і науки Київської обласної державної адміністрації

Управління освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації

Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів

Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Управління у справах сім'ї та молоді Київської обласної держадміністрації.

Управління у справах сім'ї та молоді Львівської обласної держадміністрації.

Завдання проекту:

- Професійний розвиток педагогів
- Розвиток тренінгових центрів інклюзивної освіти
- Зміцнення потенціалу НДО
- Поширення кращих практик
- Вдосконалення міжвідомчої співпраці

Цільова група проекту: діти з особливими потребами, проте безпосередньо діяльність проекту була спрямована на:

- вихователів дошкільних навчальних закладів;
- вчителів загальноосвітніх шкіл;
- асистентів вчителів загальноосвітніх шкіл;
- вихователів груп подовженого дня загальноосвітніх шкіл;
- адміністраторів загальноосвітніх навчальних закладів;
- соціальних працівників;
- батьків дітей з особливими потребами;
- представників місцевих органів управління освітою;
- представників батьківських і громадських організацій, що займаються питаннями освіти для дітей з особливими потребами;
- соціальні служби сім'ї і молоді;
- викладачів вищих навчальних закладів і інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Участь у проекті взяли:

Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 15 м. Біла Церква

Навчально-виховний комплекс школа-дитячий садок «Малюк» м. Львів

Навчально-виховний комплекс «Перші кроки» № 26 м. Полтава

Навчально-виховний комплекс № 45 м. Полтава

Навчально-виховний комплекс «Берізка» смт Буча

Навчально-виховний комплекс «Паросток» м. Київ

Навчально-виховний комплекс «Барвінок» м. Київ

Дошкільний навчальний заклад № 792 м. Київ

Школа дитячий-садок «Перші кроки» м. Івано-Франківськ

Навчально-виховний комплекс «Якірець» м. Одеса

Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 95 м. Львів

Навчально-оздоровчий центр «Шанс» м. Біла Церква

Результати проекту:

- Створено ресурсно-тренінгові центри на базі загальноосвітньої школи №15 м. Біла Церква та навчально-виховного комплексу «Малюк» м. Львів для поширення кращих практик інклюзивної освіти на інші загальноосвітні заклади Київської та Львівської областей;

- Здійснено підготовку педагогічних працівників для роботи з дітьми з особливими потребами в умовах загальноосвітньої школи
- Забезпечено соціальний супровід сімей, в яких виховуються діти з особливими потребами
- Введено додаткові посади асистентів вчителів для роботи в інклюзивних класах
- Здійснено часткову реконструкцію школи для забезпечення фізичного доступу до ресурсів школи для дітей з важкими вадами розвитку
- Здійснено методично-науковий супровід реалізації моделі інклюзивної освіти
- Проведено дослідження впливу інклюзивної моделі освіти на розвиток дітей з особливими потребами
- Забезпечено стажування педагогічних працівників для ознайомлення з кращим європейським досвідом включення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів
- Вдосконалено модель міжвідомчої співпраці органів місцевого самоврядування для ефективної реалізації інклюзивної моделі освіти
- Проведено серію міжвідомчих семінарів для представників обласних та міських управлінь і відділів, що займаються питаннями опіки та піклування над дітьми та питаннями освіти дітей з особливими потребами
- Поширено досвід на інші загальноосвітні заклади Київської та Львівської областей

2. Проект «Впровадження інклюзивної освіти в Україні»

Термін реалізації: лютий - грудень 2007 р.

Мета проекту: поширення знань про інклюзивну модель освіти як невід'ємне право кожної дитини та цінність демократичного суспільства серед громадськості України; розвиток необхідних навичок та установок серед керівників загальноосвітніх закладів, батьків, представників психолого-медико-педагогічних консультацій, громадських організацій для впровадження цієї моделі в системі освіти України.

Вищевказана *мета досягалась через реалізацію наступних цілей:*

1. Підготовка керівників загальноосвітніх закладів до створення умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами та поширення концепції інклюзивної освіти у місцевих громадах.
2. Підготовка працівників психолого-медико-педагогічних консультацій (ПМПК) до усвідомлення та поширення інклюзивної моделі освіти, а також надання фахової підтримки батькам дітей з особливими потребами.
3. Підготовка працівників засобів масової інформації до розуміння та правильного висвітлення концепції інклюзивної освіти у засобах масової інформації.
4. Поширення результатів проекту серед основних ключових осіб: місцевих управлінь освіти, психолого-медико-педагогічних консультацій, громадських

організацій, які займаються захистом прав дітей з особливими освітніми потребами, обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, загальноосвітніх та спеціальних навчальних закладів, представників ЗМІ.

Основними шляхами/видами діяльності для вирішення зазначеної проблеми були: тренінги, презентації, прес - конференції, круглі столи, акції та видання інформаційних матеріалів.

Дія проекту поширилась на: Вінницьку, Дніпропетровську, Запорізьку, Івано-Франківську, Кіровоградську, Київську, Львівську, Полтавську, Херсонську, Хмельницьку області та м.Київ

Цільова аудиторія проекту:

Прямою цільовою аудиторією проекту були:

- представники засобів масової інформації
- керівники загальноосвітніх навчальних закладів
- викладачі інститутів післядипломної педагогічної освіти
- представники психолого– медико–педагогічних консультацій
- керівники управлінь/відділів освіти

Дотична цільова аудиторія:

- діти, батьки та педагоги – учасники навчально–виховного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі;
- методисти міських/районних методичних кабінетів;
- представники громадських організацій та громадськість.

Партнери проекту:

Міністерство освіти і науки України

Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти

Інститут спеціальної педагогіки АПН України

Головне управління освіти і науки Київської міської державної адміністрації

Управління освіти і науки Полтавської міської ради

Вінницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Івано–Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів

Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Південноукраїнський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (м.Херсон)

Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ВГО «Коаліція захисту прав інвалідів та осіб із інтелектуальною недостатністю»

Результати:

Проведено: 8 семінарів – презентацій; 11 тренінгів

Взяли участь в: презентаціях – 237 осіб; тренінгах – 360 особи

Підготовлено: 29 тренерів - консультантів з питань інклюзивної освіти

Розроблено:

- навчально – методичний посібник «Інклюзивна школа: особливості організації та управління» колективу авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та інші за загальною редакцією Даниленко Л.І.
- спецкурс для керівників загальноосвітніх навчальних закладів «Інклюзивна школа: особливості організації та управління» (100 примірників)
- навчальний модуль «Інклюзивна освіта» для представників ПМПК
- навчальний модуль «Інклюзивна освіта» для представників ЗМІ
- інформаційні - листівки батьків, членів ПМПК, педагогів
- буклет за проектом
- розроблено 36 годинний навчальний курс «Інклюзивна школа: особливості організації та управління» для керівників загальноосвітніх навчальних закладів.
- дводенний тренінговий модуль «Модель інклюзивної освіти: методологічні засади та практика реалізації» для представників ПМПК.
- одnodенний тренінговий модуль «Модель інклюзивної освіти: методологічні засади та практика реалізації» для представників ЗМІ.

3. Проект «Створення сприятливого інформаційного поля для розбудови інклюзивної моделі освіти в Україні за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». Термін реалізації: жовтень 2008р. – травень 2009 р.

Проект було розроблено з урахуванням результатів проекту «Впровадження інклюзивної освіти в Україні», який здійснювався ВФ «Крок за кроком» упродовж 2007 року за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» у співпраці з Міністерством освіти і науки України, Інститутом спеціальної педагогіки АПН України, громадськими організаціями, освітньою та інформаційною програмами Міжнародного фонду «Відродження», а також із урахуванням результатів інших попередніх проектів ВФ «Крок за кроком». Цей проект є наступним кроком у розвитку моделі інклюзивної освіти в Україні, що є і залишається одним з основних завдань Фонду з 1998 року.

Мета проекту: поширення знань про інклюзивну модель освіти як невід’ємне право кожної дитини та цінність демократичного суспільства серед громадськості України; розвиток необхідних навичок та установок серед представників ЗМІ для впровадження цієї моделі в системі освіти України.

Вищевказана мета буде досягнута через реалізацію наступних цілей:

- підготовка працівників засобів масової інформації до розуміння та правильного висвітлення концепції інклюзивної освіти у засобах масової інформації.
- висвітлення найкращих практик реалізації моделі інклюзивної освіти у місцевих та національних ЗМІ.
- поширення результатів проекту на місцевому та національному рівнях шляхом висвітлення у ЗМІ.

4. Проект «Розробка базової концепції інклюзивної освіти в Україні»

Проект впроваджується за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»
Термін реалізації: квітень, 2009р. – квітень, 2010р.

Проблема, на вирішення якої спрямовано проект, - необхідність розробки базової концепції інклюзивної освіти та механізмів її впровадження в Україні у відповідності до основних міжнародних документів та викликів, що стоять перед українською освітньою системою у забезпеченні основного права дітей (в тому числі дітей з особливими освітніми потребами) на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу.

Мета проекту - розробка базової концепції інклюзивної освіти в Україні та вироблення механізмів її впровадження із широким залученням громадськості.

Вищевказана мета буде досягнута через реалізацію наступних цілей:

- аналіз міжнародних документів, які визначають напрями розбудови інклюзивної освіти, фокусуючи увагу на керівних засадах освіти для всіх та практиках, що сприяють розбудові інклюзії.
- аналіз існуючих практик у сферах соціальної та освітньої політики щодо інклюзії на всеукраїнському та регіональних рівнях (пілотні області проекту) у відповідності до міжнародних концептуальних документів.
- розробка базової концепції інклюзивної освіти в Україні та вироблення механізмів її впровадження.
- поширення результатів проекту серед основних ключових осіб: управлінців у сфері освіти, керівників закладів освіти, наукових працівників, представників батьківських та інших громадських організацій, парламентарів, політичних діячів, депутатів обласних/міських/районних рад.

Цільові групи:

Органи управління освітою.

Інститут спеціальної педагогіки АПН України.

Інклюзивні школи.

Основними шляхами вирішення зазначеної проблеми:

створення робочих груп з розробки базової концепції інклюзивної освіти та широке залучення громадськості до обговорення виробленої концепції та розроблення необхідних механізмів для впровадження інклюзивної освіти, що базуватимуться на розробленій базовій концепції.

Розробка базової концепції та механізмів для впровадження інклюзивної освіти буде відбуватися через формування робочої групи експертів на всеукраїнському рівні та на рівні АР Крим, Львівської, Полтавської областей, м. Києва.

5. Експериментальна програма «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливими потребами». Тривалість програми: 2001-2007 рр.

Програма ініційована ВФ «Крок за кроком» та підтримана Міністерством освіти і науки України й Інститутом спеціальної педагогіки АПН України.

Мета програми – розвинути та апробувати модель навчання дітей з особливими потребами у дошкільних закладах освіти та початкових класах загальноосвітніх закладів за відповідної підтримки фахівців та активної участі батьків у навчальному процесі. Програма реалізується на базі 27 загальноосвітніх закладів у семи областях України.

6. Проект «Створення ресурсно-інформаційних центрів для батьків дітей з особливими потребами». Термін реалізації: 2005 – 2007 рр.

Виконавці проекту: ВФ «Крок за кроком» спільно із Міжнародною асоціацією «Крок за кроком» за підтримки програми ТАСІС «Розвиток організаційного партнерства» Європейської комісії

Мета проекту:

- надати можливість батькам дітей з особливими потребами - стати компетентними захисниками прав своїх дітей, для подальшого використання цих навичок у відстоюванні права дитини на рівний доступ до якісної освіти,
- забезпечення економічної та соціальної незалежності дітей у майбутньому.
- отримання батьками широкий спектр послуг з врахуванням їхніх індивідуальних особливостей та потреб сімей. Використання індивідуального підходу забезпечить налагодження плідної співпраці між батьками і педагогами.

Завдання проекту:

- Навчити батьків краще розуміти внутрішній стан дітей з особливими потребами та стати компетентними захисниками прав та інтересів дітей.
- Оцінити потреби та забезпечити надання освітніх, соціальних на інших послуг сім'ям дітей з особливими потребами.
- Забезпечити батьків інформаційною підтримкою для задоволення їхнього професійного росту у відстоюванні прав і інтересів дітей з особливими потребами.
- Розвинути у батьків активну громадянську позицію, сприяти створенню батьківських організацій.
- Посилити роль Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» як провідної організації у навчанні педагогів, батьків, громадських організацій у сфері роботи з дітьми з особливими потребами.

Учасники проекту: батьки, педагоги, представники державного управління освітою, громадських організацій з Києва, Львова і Полтави.

Заходи проекту:

Створення Ресурсних центрів для батьків дітей з особливими потребами
Ресурсні центри для батьків дітей з особливими потребами створено в трьох регіонах на базі закладів освіти, які реалізують модель інклюзивної освіти дітей.
Навчально-виховного комплексу «Перші кроки» м.Полтава

Школи - дитячого садка «Малюк» м.Львів

Школи - дитячого садка «Паросток» м.Київ

Функції Центрів:

- вивчення потреб сімей і їх задоволення шляхом надання інформації про існуючі ресурси і послуги місцевого, всеукраїнського і міжнародного рівнів;
- реалізація навчальних програм, заходів і надання консультацій учасникам проекту;
- сприяти створенню клубів для батьків, проведенню акцій, зустрічей з представниками громади;
- забезпечення учасників проекту інформаційними бюлетенями, методичною літературою, навчальними посібниками;
- надання можливості, учасникам проекту, широко використання бібліотечних і відео ресурсів;
- сприяння створенню формальних і неформальних батьківських, батьківсько-вчительських організацій та об'єднань;
- формування активної громадянської позиції батьків у відстоюванні прав своїх дітей, внесені змін до законодавчої бази, ініціюванні спільних дій;
- забезпечення можливості активного спілкування батьків, педагогів, представників державних, недержавних і громадських організацій;
- налагодження безперервного обміну інформацією.

Результати:

- Учасники проекту за два роки взяли участь у наступних тренінгах:
«Роль сімей» - в ході тренінгу учасники навчилися налагоджувати стосунки зі школою, іншими інституціями, приймати обґрунтовані рішення, задавати запитання, відшукувувати необхідну інформацію.

«Соціальна справедливість» - учасники тренінгу оволоділи стратегіями, які сприятимуть покращенню академічних навичок дітей, залученню батьків до навчально-виховного процесу в школі, розбудові позитивних стосунків між батьками і школою, що в кінцевому результаті призведе до вирішення питань соціальної справедливості.

«Розвиток навичок відстоювання прав і інтересів дітей» –розглянуті наступні питання: як змінити громадянську освіту, створити коаліцію, як використовувати стратегії відстоювання прав і інтересів дітей, впливати на законотворчі процеси, співпрацювати із засобами масової інформації.

«Перехідний період» – матеріали тренінгу допомогли батькам і педагогам краще зрозуміти дітей з особливими потребами, знаходити оптимальні шляхи підтримки дітей на різних перехідних етапах їхнього розвитку: середня школа, після закінчення школи, здобуття освіти, самостійне проживання, участь у громадському житті.

«Стратегічне планування» – тренінг забезпечує учасників знаннями про стратегічне планування, розвиває навички проведення аналізу ресурсів, ризиків і можливостей, визначення цілей, складання планів розвитку, написання проектів.

«Основи фандрайзінгу» – тренінг забезпечує учасників базовими знаннями про фандрайзінг: що мотивує людей давати гроші, як знаходити підтримку донорів, будуть представлені різні методи фандрайзінгу.

«Тренінг для тренерів» – забезпечення учасників знаннями та розвиток навичок, необхідних для проведення тренінгів з дорослою аудиторією. Тренінг включає такі теми: принципи навчання дорослих, як зробити тренінг взаємодіючим, ролі тренера, важкі учасників, оцінка потреб учасників, планування і розробка тренінгу. Учасники оволодіють практичними навичками організації і проведення тренінгу.

- **Навчальні поїздки:**

Учасники проекту здійснили навчальну поїздку з метою ознайомлення з досвідом роботи Центрів для батьків в інших країнах. Такий навчальний тур сприяв розвитку вітчизняних Центрів для батьків, адаптувавши найкращий світовий досвід.

- **Поширення найкращих практик проекту: серед широкого кола батьків, педагогів, представників державних, недержавних і громадських організацій шляхом:**

друку і розповсюдження:

- довідника ресурсів «Створення ресурсних центрів для батьків дітей з особливими освітніми потребами»;
- посібник для батьків і педагогів з обстоювання та захисту прав дітей з особливими освітніми потребами та громадської діяльності «Як досягати змін»;
- Методичний посібник «Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні»;
- Інформаційних листівок для батьків з інформацією про послуги, освітні програми, порадами щодо розвитку дітей.

співпраці із засобами масової інформації: проведення презентацій, прес - конференцій участі представників проекту в науково-практичних конференціях всеукраїнського і міжнародного рівнів.

Очікувані результати проекту:

- створено і розвиватимуться три Ресурсні центри для батьків у містах Києві, Львові, Полтаві;
- створено три місцеві Ради проекту, які будуть опікуватись діяльністю Центрів як в ході реалізації проекту так по завершенні проекту;
- створено три робочих місця координаторів проекту;
- підготовлена команда тренерів, яка буде складатися з числа батьків та педагогів і забезпечить проведення тренінгів, семінарів для інших батьків в різних регіонах країни;
- покращаться академічні досягнення дітей з особливими потребами.

7. Проект «Інклюзивне оцінювання: розвиток альтернативних моделей та здійснення впливу на політику». Термін реалізації: 2010-2011 рр.

Цілі проекту: розвиток практик інклюзивного оцінювання та альтернативних моделей оцінювання дітей з особливими освітніми потребами та здійснення впливу на політику у напрямку інклюзивної освіти.

Цілі даного Проекту будуть досягнуті на базі та за допомогою мети подальшого сприяння Конвенції прав осіб з інвалідністю (Стаття 24) як механізму захисту прав дітей з особливими потребами на якісну освіту.

Розвиток інклюзивного оцінювання є частиною Національного плану дій (2009-2012), в якому були сформульовані конкретні завдання:

- Розробка методологічних рекомендацій для апробації моделі інклюзивної освіти, підтримки батьків дітей з особливими потребами; спеціальних умов для організації навчання, комплексної реабілітації; використання інноваційних технологій вчителями у інклюзивному середовищі (2.2);
- Розробка критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи з особливими освітніми потребами у інклюзивному середовищі (2.3).

Проект фінансується Інститутом відкритого суспільства.

Нові альтернативні методи інклюзивного оцінювання будуть розроблені в регіонах, де інклюзивні школи є активними та існує підтримка від місцевих відділів управління освіти. Ці регіони включатимуть: Київ та Київську область; Полтаву; Львів та Львівську область.

Цілі проекту будуть досягнуті через більш специфічні завдання та діяльність:

- Розвиток професіональних навичок менторів, вихователів та спеціальних вихователів для впровадження практик інклюзивного оцінювання в середовищі інклюзивної школи.
- Розбудова підтримуючої системи для інклюзивного оцінювання на місцевому рівні використовуючи цілісний шкільний підхід.
- Вплив на освітню політику у напрямку інклюзивної освіти.

8. Проект «Використання Індексу інклюзії для розвитку інклюзивної школи». Термін реалізації проекту: січень-грудень 2011р. Проект фінансується Міжнародним фондом «Відродження».

У 2011 році Міжнародний фонд «Відродження» спільно з Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України підтримав проект ВФ «Крок за кроком» щодо апробації Індексу інклюзії в Україні у Львівській, Полтавській, Київській областях та містах Київ та Сімферополь.

Мета проекту:

- підвищити якість надання освітніх послуг у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах, які працюють за інклюзивною моделлю освіти шляхом запровадження методики «Індекс інклюзії».

«Індекс інклюзії» - це міжнародна методика освітнього моніторингу, яка включає в себе анкетування педагогів та керівників навчальних закладів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, батьків та інших членів місцевих громад; проведення самооцінювання із визначення слабких та сильних сторін навчального закладу із забезпечення якісної освіти для усіх дітей, включаючи дітей з особливими освітніми потребами з подальшим розробленням планів розвитку шкіл у напрямі інклюзивної освіти.

- забезпечити потреби дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів України, які почали впроваджувати інклюзивну модель освіти у подальшому розумінні реалізації цієї моделі як на рівні класу/дошкільної групи, так і на рівні школи/дошкільного навчального закладу і на рівні громади.

Цілі проекту:

- покращити якість впровадження інклюзивної моделі освіти у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах;
- розробити рекомендації щодо використання Індeksu інклюзії як частини системи освітнього моніторингу інклюзивної моделі навчання та запропонувати для використання усіма дошкільними та загальноосвітніми навчальними закладами, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами;
- використовувати дану методику в рамках моніторингового дослідження стану інклюзивної освіти в Україні, що проводиться Міністерством освіти і науки України протягом 2010-2012 років (наказ Міністерства освіти і науки України №898 від 22 вересня 2010р. «Про проведення моніторингового дослідження стану інклюзивної освіти в Україні»).

Очікувані результати проекту:

- Впровадження Планів розвитку навчальних закладів щодо створення належних умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами.
- Розроблені рекомендації Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України щодо використання Індeksu інклюзії як частини системи моніторингу інклюзивної моделі освіти.
- Розроблений пакет методичних матеріалів з використання Індeksu інклюзії та інформаційного буклету для розповсюдження серед усіх обласних управлінь освіти та ІІПО для подальшого використання у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах України.

Опис проекту: переклад, адаптація, апробація методики "Індекс інклюзії" на базі 10 дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів у Київській, Львівській, Полтавській областях, а також в містах Київ та Сімферополь.

Партнери проекту:

Університет Вікторії (Канада)

Університет МакЮен (Канада)

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України (м.Київ)

Інститут спеціальної педагогіки НАПН України (м.Київ)

Міжнародний фонд «Відродження» (м.Київ)

Учасники проекту:

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Інститут спеціальної педагогіки Національної Академії педагогічних наук України

Київський міський педагогічний університет імені Б.Грінченка

Національний університет «Києво-Могилянська Академія»

Державний вищий навчальний заклад «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Обласний інститут Післядипломної освіти педагогічних кадрів (м.Київ, м.Львів, м. Сімферополь, м.Дніпропетровськ, м.Полтава)

Інститут Інноваційних технологій і змісту освіти м. Києва

Оболонська районна державна адміністрація м. Києва

Сімферопольська міська рада

Департамент освіти Харківської міської ради

Управління освіти (м.Київ, м.Львів, м. Сімферополь, м.Дніпропетровськ)

Загальноосвітні пілотні школи

Дошкільні пілотні навчальні заклади

ВФ «Крок за кроком»

9. Проект «Загальна підтримка Всеукраїнського фонду «Крок за кроком»

Мета проекту: загальна підтримка діяльності Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» . Тривалість проекту: 2011 р. Проект фінансується Міжнародним фондом «Відродження».

Роботу в проекті спрямовано на реалізацію заходів у межах діяльності/програм ВФ «Крок за кроком», які є важливими для виконання місії Фонду та не є частиною проектів/програм підтриманих іншими донорами. У межах грантової підтримки Міжнародного фонду «Відродження» діяльність буде спрямована на:

- Сприяння участі представників Фонду у міжнародних конференціях, семінарах, робочих зустрічах мережі «Крок за кроком».
- Розвиток практик впровадження програми «Особистісно орієнтованої освіти «Крок за кроком».
- Заходам для просування практики інклюзивної освіти.
- Заходам, які сприяли поширенню програми Фонду «Школа як осередок розвитку громади».
- Підтримку веб-сайту Фонду: оновлення дизайну та інформаційна підтримка.
- Організаційні заходи щодо співпраці з громадськими організаціями.
- Проведення робочих зустрічей, круглих столів, консультативна підтримка.

ДИДАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Перелік завдань для самостійної роботи

1. Сутність та відмінність термінологічних визначень: «аномальні діти» - «діти з особливими освітніми проблемами»
2. Сегрегація, інтеграція, інклюзія – ознаки та відмінності
3. Ознаки сегрегативного та інклюзивного навчання
4. Сучасний стан підготовки до навчання дітей із відхиленнями у розвитку.
5. Стан розвитку інклюзивної освіти в країнах Європи
6. Перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні.
7. Шляхи реалізації українсько-канадського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»
8. Розвиток дефектологічної науки та практики в Україні.
9. Нормативно-правова база спеціальної освіти дітей з обмеженими функціональними можливостями.
10. Організація індивідуального навчання дітей з обмеженими функціональними можливостями у спеціалізованій загальноосвітній школі.
11. Нормативно-правова база інклюзивного навчання
12. Інклюзивна школа – осередок громади
13. Робота МПК щодо призначення індивідуальної форми навчання для дітей окремих груп даної категорії
14. Роль педагога у впровадженні інклюзивної практики
15. Матеріально-технічна база навчального закладу для роботи з дітьми обмежених можливостей
16. Кадрове забезпечення навчання дітей з особливими потребами
17. Модернізація професійної підготовки вчителя в контексті розвитку інклюзивної освіти
18. Робота соціального працівника з дітьми з особливими потребами
19. Робота практичного психолога з дітьми з особливими потребами
20. Корекційна робота з підвищення рівня психолого-педагогічної готовності вчителя до роботи в інклюзивних класах(групах)
21. Психолого-педагогічні проблеми родинного виховання дітей з особливими потребами
22. Соціальна, педагогічна і психологічна допомога сім'ї, що виховує дитину з особливими потребами
23. Громадські батьківські організації та їх роль у впровадженні інклюзивної освіти
24. Волонтерство та адвокатство батьків дітей з особливими потребами
25. Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими потребами в умовах інклюзії
26. Сутність і специфіка соціалізації дітей з обмеженими функціональними можливостями

27. Соціальна адаптація та інтеграція дітей з особливими потребами з загальноосвітню початкову школу
28. Проблеми соціалізації молодшого школяра з особливими потребами в загальноосвітньому навчальному просторі.
29. Розроблення індивідуального навчального плану
30. Особливості оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання (зарубіжний досвід)
31. Інноваційні методи перевірки знань дітей з обмеженими можливостями
32. Активізація пізнавальної діяльності окремих груп учнів під час навчання у початковій школі
33. Компетенції педагога як необхідний фактор успішного проведення корекційної роботи з дітьми з особливими потребами
34. Диференційоване викладання (змісту, процесу, кінцевих результатів) в інклюзивних класах
35. Планування процесу оцінювання для подальшого диференційованого викладання в інклюзивних класах
36. Приклади успішної практики залучення дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивних шкіл («Case study»)

Рекомендації до організації самостійної роботи студентів

Метою самостійної роботи є вироблення практичних навичок опрацювання спеціальної літератури та інших матеріалів, необхідних для належного засвоєння предмета навчальної дисципліни, а також для розвитку сталих умінь до самостійного вивчення і викладення одержаної інформації.

Під час самостійної роботи студент має можливість розвинути пізнавальні та виконавчі здібності, пам'ять, самостійне мислення, наполегливість і виробити вміння самостійного здобуття знань.

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, необхідних для вивчення навчальної дисципліни чи окремої теми: підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій викладача тощо. Серед них значне місце посідає саме методичні матеріали, завдання та вказівки викладача і рекомендована література.

Самостійна робота студента над засвоєнням навчального матеріалу може виконуватися у бібліотеці, навчальному кабінеті або комп'ютерному класі університету, а також у домашніх умовах.

Пристаючи до самостійного вивчення матеріалу, насамперед, треба уважно ознайомитися з джерелами, що рекомендуються до кожної теми, розподілити питання на більш та менш складні.

Виконуючи самостійну роботу студент повинен законспектувати основний зміст теми, при цьому уникаючи механічного переписування джерел. Слід виділяти основні теоретичні положення, ключові слова, спеціальні терміни і поняття.

Під час самостійної роботи студенту пропонуються наступні *види завдань* для опанування матеріалу з конкретної теми курсу:

- вивчити матеріал теми;
- продумати відповіді на питання для самоконтролю;
- підготувати тези виступу на семінарському занятті;
- підготувати реферат з рекомендованих тем;
- виконати завдання, передбачені робочою програмою навчальної дисципліни.

Самостійна робота носить суцільно індивідуальний характер, однак можливе й колективне осмислення та вивчення навчального матеріалу.

Перевірка виконання самостійної роботи проводиться викладачем на семінарських заняттях, а також виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальним матеріалом, який опрацьовувався при проведенні аудиторних навчальних занять.

НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЕКТ (ІНДЗ)

(індивідуальне навчально-дослідне завдання)

- підготувати і захистити реферативне дослідження або есе/презентацію

Форма контролю: перевірка завдання, захист завдання.

Орієнтовна тематика ІНДЗ:

1. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти
2. Медична модель порушень розвитку дитини
3. Соціальна модель порушень розвитку дитини
4. Категоріальність дітей з особливими потребами.
5. Розвиток інклюзивної освіти в країнах Європи.
6. Інклюзивна освіта в Україні: стан і перспективи розвитку.
7. Освіта дітей з особливими потребами на прикладі Австрії.
8. Українсько-канадське співробітництво в галузі інклюзивної освіти.
9. Соціально-педагогічні аспекти інклюзивної освіти: за і проти.
10. Інклюзивна школа – осередок громади.
11. Педагог інклюзивної школи – кроки до вдосконалення
12. Психологічні основи впровадження інклюзивного навчання.
13. Аналіз причин необхідності впровадження інклюзивної освіти.
14. Психологічний супровід інтегрованого (інклюзивного) навчання дітей з особливими потребами.
15. Концепція розвитку дитини за Л.Виготським.
16. Особливості організації й управління інклюзивним навчальним закладом.
17. Проблема розроблення курикулуму в закордонних літературних джерелах.

18. «Case study» як приклад успішної практики інклюзивного навчання.
19. Навчально-методичне забезпечення освіти дітей з особливими потребами.
20. Використання індивідуального плану в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.
21. Аналіз основних компонентів індивідуального навчального плану дитини з особливими потребами.
22. Сім'я як важливий чинник попередження появи шкільної дезадаптації у дітей з особливими потребами.
23. Роль батьків у впровадженні інклюзивної освіти
24. Роль батьків у здобутті освіти дитини з особливими потребами
25. Діяльність батьківських громадських організацій в Україні та за кордоном.
26. Міфи радянської дійсності – щасливе дитинство в інтернаті.
27. Психолого-педагогічні підходи до оцінювання знань учнів з особливими освітніми потребами.
28. Психолого-педагогічні особливості критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з тяжкими вадами мовлення.
29. Психолого-педагогічні особливості критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з тяжкими вадами зору.
30. Оцінювання в навчальному процесі учнів з особливими освітніми потребами (зарубіжний досвід)
31. Функціональний ефект музично-терапевтичного впливу на особистість дитини з обмеженими функціональними можливостями
32. Трудова терапія в роботі з дітьми з церебральним паралічем.
33. Значення іпотерапії для дітей з особливими потребами.
34. Цінність казкотерапії в роботі з батьками дітей з особливими потребами.
35. Система забезпечення відкритої взаємодії педагога та учня в процесі педагогічної діяльності з дітьми, які мають особливі потреби
36. Оптимальні методи корекції в системі психологічної допомоги дітям з обмеженими функціональними можливостями.
37. Готовність вчителя до педагогічної діяльності з дітьми, які мають особливі потреби.
38. Методи діагностики психологічної готовності вчителя початкових класів до роботи з дітьми з обмеженими функціональними можливостями.
39. Технологія портфоліо (інклюзивна освіта). Аналіз зарубіжного досвіду.
40. Тести інтелекту і використання їх показників у педагогічному процесі (зарубіжний досвід).

Методичні рекомендації та вимоги до виконання

ІНДЗ (навчального проекту)

Важливою формою самостійної роботи студентів в кредитно-модульній системі організації навчального процесу є виконання індивідуального

навчально-дослідного завдання у вигляді *реферативного дослідження* або *есе* на відповідну тему.

1. ІНДЗ у вигляді реферативного дослідження.

При виконанні індивідуального навчально-дослідного завдання слід дотримуватись наступних вимог:

Тема ІНДЗ обирається студентом самостійно за погодженням з викладачем. Тема повинна висвітлювати важливі філософські, методологічні, світоглядні проблеми тощо.

Робота має містити такі складові частини:

План, який розкриває зміст роботи із позначенням сторінок та має містити структурні елементи:

- вступ (обґрунтування актуальності обраної теми);
- основну частину;
- висновки;
- список використаних літературних джерел (за вимогами наукового оформлення).

Обсяг роботи має бути в межах 10-16 сторінок комп'ютерного набору або рукописом в залежності від мети дослідження, без списку літератури та додатків.

Усі розділи і підрозділи, що є у плані, повинні бути виділені в тексті заголовками та підзаголовками.

Текст розміщується на аркуші, обмеженому берегами: 20 мм.

Текст у комп'ютерному варіанті виконується шрифтом - Times New Roman, розміром -14, міжрядковий інтервал - 1,5.

Порядковий номер проставляється праворуч у нижньому куті сторінки. Першою сторінкою вважається титульний аркуш, на ньому порядковий номер не ставиться. Він проставляється на наступній сторінці і далі за порядком.

Розділи або глави нумеруються арабськими цифрами, а підрозділи або параграфи - цифрою розділу і підрозділу через крапку. Наприклад, якщо розділ буде другим, то він позначається: Розділ 2: ... (далі йде назва розділу), а відповідно перший підрозділ цього розділу: 2.1... (далі йде назва підрозділу) і так далі за порядком до наступного розділу.

Вступ - найважливіший змістовний елемент роботи. Форма його -довільна, але в ньому повинні обов'язково знайти відображення такі питання: обґрунтування вибору теми, оцінка її з точки зору актуальності та важливості, визначення її місця в існуючій науковій проблематиці, оцінка ступеню і характеру розробки теми, зміст наукової проблематики, яку автор вбачає в цій темі, формулювання мети і завдань дослідження.

Основний зміст теми повинен являти собою самостійно виконане дослідження по проблемі, заявленої в назві ІНДЗ, узагальнення існуючої наукової літератури, або методологічну розробку проблеми з вказівкою на її застосування у сфері наукових інтересів автора ІНДЗ.

У висновку – повинне даватися коротке резюме того, що викладено в основній частині роботи; висновки, які зроблені з цього викладу, або посилання на методологічне і світоглядне застосування викладеного в ІНДЗ матеріалу.

Список літератури має назву «ЛІТЕРАТУРА», повинен містити бібліографічний опис джерел, використаних студентом під час роботи над темою. Укладаючи його, необхідно додержуватись вимог державного стандарту. Кожен бібліографічний запис треба починати з нового рядка, літературу слід розташовувати в алфавітному порядку авторів та назв творів. Бібліографічні записи повинні мати порядкову нумерацію. Посилання на літературу робляться в тексті з позначенням їх порядкового номера в списку і сторінок через кому в прямокутних дужках.

Наприклад: [6, 123], або на декілька підряд сторінок [7, 34-37]. Якщо посилання робиться на ціле джерело без зазначення конкретних сторінок, то вказується лише порядковий номер у списку в прямокутних дужках. Наприклад: [10]. Якщо на декілька джерел, то цифри номеру йдуть через крапку з комою. Наприклад: [10; 15] або [7;10;12].

2. ІНДЗ у вигляді есе.

Есе — це короткий прозовий твір (не менше 5 сторінок), де автор викладає свою думку з конкретного питання, яке відображене в темі, зважаючи всі аргументи «за» і «проти». В тексті можна використовувати цитати з письмових творів і думки інших авторів, але з чітким зазначенням їх прізвищ і джерел звідки взята цитата (думка) у виносці, і вони не можуть становити більше однієї третини тексту. На окремій сторінці слід зазначити список джерел (підручники, спеціальна література, Інтернет-джерела, виступи або промови), які використовувались під час написання есе.

Головна вимога до есе – це оригінальність викладу власних думок з приводу певної наукової проблеми, зв'язок її з проблемами сучасної педагогіки, використання практичного досвіду. Оцінка дотримання вимог фіксується у балах.

Студент обирає форму, у якій він буде виконувати своє навчально-дослідне завдання, погоджуючи її з викладачем.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання виконується протягом навчального курсу, і викладач може призначити захист проведеної студентом роботи.

ПІДСУМКОВИЙ ТЕСТ НА ВИЯВЛЕННЯ РІВНЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАНЬ

1. В еволюції стосунків суспільства і держави до осіб з відхиленнями у розвитку виділяється:
 - а) п'ять етапів
 - б) чотири етапи
 - в) шість етапів

2. Медична модель порушень, що формувала суспільну думку стосовно осіб з обмеженнями, передбачала:
 - а) співпадає з теорією «соціальної співвіднесеності»
 - б) людина з особливостями розвитку є насамперед хворою і потребує певного лікування, піклування, перебування у спеціальних умовах, найчастіше сегрегативних

3. Основоположним в інклюзивних підходах є:
 - а) особистість має прилаштовуватись до суспільних, соціальних, економічних стосунків
 - б) суспільство має створити умови для задоволення особливих потреб кожної особистості

4. Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію про права розумово відсталих осіб:
 - а) 10 грудня 1970 р.
 - б) 10 грудня 1972 р.
 - в) 20 грудня 1971 р.

5. Генеральна Асамблея ООН пухвалила Декларацію про права інвалідів:
 - а) 10 грудня 1970 р.
 - б) 9 грудня 1975 р.
 - в) 20 грудня 1971 р.

6. Інноваційна освітня концепція щодо навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я була представлена на Всесвітній конференції з освіти осіб з особливими потребами (Саламанка):
 - а) 1994 р.
 - б) 1999 р.
 - в) 2000 р.

7. Науково-педагогічний експеримент «Соціальна адаптація та інтегрування у суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у ЗНЗ» проводиться Міністерством освіти і науки України спільно з Інститутом спеціальної педагогіки НАПН України за підтримки:

- а) Всеукраїнського фонду «Крок за кроком»
- б) Міністерства фінансів
- в) ЮНЕСКО

8. Система спеціальної освіти в Україні має:

- а) комплексну структуру
- б) вертикально-горизонтальну структуру
- в) комбінаторну структуру

9. Вертикальна структура спеціальної освіти в Україні базується на вікових особливостях учнів і рівнях загальноосвітніх програм:

- а) так
- б) ні

10. Горизонтальна структура спеціальної освіти в Україні враховує психофізичний розвиток дитини, особливості її пізнавальної діяльності та характер порушення:

- а) так
- б) ні

11. Горизонтальна структура спеціальної освіти в Україні представлена:

- а) 9 типами спеціальних закладів
- б) 6 типами спеціальних закладів
- в) 8 типами спеціальних закладів

12. Корекція у процесі навчання дітей із порушеннями психо-фізичного розвитку означає:

- а) сукупність педагогічних та лікувальних засобів, спрямованих на поліпшення та виправлення процесу розвитку особи
- б) відновлення недорозвинених чи порушених психічних функцій, використовуючи збережені чи перебудовуючи частково порушені функції.

13. Компенсація у процесі навчання дітей із порушеннями психо-фізичного розвитку означає:

- а) сукупність педагогічних та лікувальних засобів, спрямованих на поліпшення та виправлення процесу розвитку особи
- б) відновлення недорозвинених чи порушених психічних функцій, використовуючи збережені чи перебудовуючи частково порушені функції.

14. Заповніть прогалини:

Корекційно-розвивальна здійснюється засобами педагогічного процесу. А педагогічний процес, мета якого – корекція розвитку дитини, визначається як корекційно-.....

15. Оберіть компоненти педагогічного процесу, що забезпечують корекційно розвивальну роботу:

- а) цільовий
- б) організаційний
- в) змістовий
- г) методичний
- д) результативний
- е) корекційний

16. Чи входять батьки учня з особливими потребами в склад навчальної команди, що бере участь у розробці та реалізації ІНП:

- а) так
- б) ні

17. Закінчіть речення: Члени навчальної команди в процесі корекції психічного розвитку дотримуються і використовують психо-корекційні.....

18. Психо-корекційні технології, які використовують члени навчальної команди, можуть бути:

- а) стратегічні і тактичні
- б) організаційні і стимулюючі

19. Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими потребами в умовах інклюзії передбачає:

- а) медичну, психологічну, оздоровчу, індивідуальну допомогу
- б) медичну, педагогічну, психологічну, соціальну допомогу

20. Основна складова курикулуму:

- а) навчальний посібник
- б) навчальна книга
- в) індивідуальний навчальний план

21. Оберіть функції контролю стосовно рівня навчальних досягнень учня:

- а) діагностична
- б) діагностико-коригуюча
- в) організаційна

22. Оберіть дидактичні принципи, що визначають здійснення контролю в процесі навчання в інклюзивному класі:

- а) систематичність, всебічність, диференційованість
- б) наочність, науковість, міцність знань

23. Портфоліо як технологія якісного оцінювання навчальних досягнень учня означає спосіб фіксування, накопичення й оцінки індивідуальних досягнень учня протягом певного періоду навчання:

- а) так
- б) ні

24. Диференційоване викладання передбачає:

- а) врахування в навчальному процесі учнівських відмінностей
- б) створення навчального середовища та організацію навчального процесу таким чином, щоб забезпечити дітям з різними освітніми потребами успішне опанування курикулуму

Відповіді: 1 – а; 2 – б; 3 – б; 4 – в; 5 – б; 6 – а; 7 – а; 8 – б; 9 – а; 10 – а; 11 – в; 12 – а; 13 – б; 14 – робота, спрямований; 15 – а, б, в, г, д; 16 – а; 17 – технології; 18 – а; 19 – б; 20 – в; 21 – а, б; 22 – а; 23 – а; 24 – б.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти
2. Медична модель порушень розвитку дитини
3. Соціальна модель порушень розвитку дитини
4. Категоріальність дітей з особливими потребами та їх термінологічне визначення
5. Сутність і основні завдання інклюзивної освіти
6. Основні принципи інклюзивної освіти
7. Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти
8. Досвід зарубіжних країн з впровадження інклюзивної освіти
9. Українсько-канадське співробітництво в галузі інклюзивної освіти.
10. Соціально-педагогічні аспекти інклюзивної освіти: за і проти.
11. Освітні закони України на нормативно-правові положення стосовно навчання дітей з особливими потребами
12. Класифікація порушень психофізичного розвитку у дітей
13. Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні.
14. Перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні.
15. Характеристика спеціальної освіти, її ресурсні можливості.
16. Інклюзивні школи – ефективні школи
17. Передумови успішної розбудови інклюзивного середовища
18. Педагоги як провідники змін
19. Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими потребами в загальноосвітнє середовище
10. Роль батьків як членів навчальних команд

21. Корекційно-розвивальна робота та її значення у процесі навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку
22. Мультидисциплінарна навчальна команда та її діяльність в умовах інклюзивного навчального закладу
23. Робота ПМПК щодо призначення індивідуальної форми навчання дітей з особливими потребами
24. Співпраця фахівців як умова успішності інклюзивного навчання
25. Алгоритм роботи соціального працівника з дитиною з особливими потребами
26. Алгоритм роботи практичного психолога з дітьми з особливими потребами
27. Курикулум (навчально-методичне забезпечення інклюзивної освіти): визначення та складові
28. Загальноосвітні, спеціальні та корекційно-розвивальні програми, їх адаптація та модифікація
29. Індивідуальний навчальний план як складова курикулуму
30. Основні вимоги до ІНП дитини з особливими потребами
31. Аналіз основних компонентів індивідуального навчального плану
32. Оцінювання навчальних досягнень та розвитку учнів з особливими освітніми потребами
33. Особливості безбального оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами
34. Диференціація контролю, перевірки та оцінювання знань окремих груп учнів з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання
35. Портфоліо - технологія якісного оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами
36. Характеристика інструментарію оцінювання в умовах інклюзивного навчання
37. Тестування в умовах інклюзивного навчання
38. Диференційоване викладання як засіб задоволення навчальних потреб усіх учнів
39. Взаємозв'язок диференційованого викладання і оцінювання в умовах інклюзії
40. Основні психолого-педагогічні проблеми родинного виховання дітей з особливими потребами
41. Інноваційні підходи до корекції навчання дітей з особливими потребами
42. Наукові дослідження проблем інклюзивної освіти

ФОРМИ КОНТРОЛЮ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Методи навчання:

лекції, семінарські заняття, виконання творчих завдань за рівнями складності, робота у малих творчих групах, анотації статей, робота зі словником, участь у обговоренні проблемних питань теми семінара, підготовка і оголошення повідомлення, захист ІНДЗ, розв'язування задач або творчих завдань, робота в Інтернеті; складання логічних схем і таблиць тощо.

Методи оцінювання:

поточне тестування; оцінка за навчальний проект; підсумковий контроль, активна робота студентів під час лекційних і семінарських занять.

Розподіл балів, що присвоюються студентам (залік)

Модуль 1 (аудиторна робота)		Модуль 2 (ІНДЗ; сам. робота)	Підсумковий контроль	Сума
ЗМ 1	ЗМ 2			
50		20	30	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

За шкалою навч. закладу	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90 - 100	5 (відмінно)	A
75 - 89	4 (добре)	BC
60 - 74	3 (задовільно)	DE
35 - 59	2 (незадовільно) з можливістю повторного складання	FX
1 - 34	2 (незадовільно) з обов'язковим повторним курсом	F

Критерії оцінювання знань студентів з курсу

Орієнтуючись на вимоги Програми навчального процесу в ІДГУ засвоєння знань студентом та об'єктивна оцінка його рівня знань з боку викладача вимагають:

- 1) постійного контролю відвідування навчальних занять кожним студентом;
- 2) проведення систематичного поточного контролю знань;
- 3) належної організації самостійного засвоєння знань.

Рівень знань оцінюється за чотирибальною системою:

«Відмінно» – студент дає обґрунтовані, глибокі і теоретично вірні відповіді на поставлені питання, узагальнюючи та аналізуючи інформацію, зробивши відповідні висновки.

«Добре» – рівень знань студента відповідає вимогам, що в п.1, але допускає незначні помилки у формуванні власних думок, однак швидко орієнтується і знаходить правильну відповідь.

«Задовільно» – відповідь студента на обґрунтована, думка не завершена, або дана неправильна відповідь на одне питання.

«Незадовільно» – студент не дає відповідь на два або три запитання, допускає грубі помилки, які не може виправити, не орієнтується у відповідному навчальному матеріалі.

Аналізуючи письмові відповіді студента, викладач оцінює рівень знань студента з кожного завдання й узагальнює виконання роботи однією оцінкою.

Методичне забезпечення:

опорні конспекти лекцій; інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни (ІКНМЗД); нормативні документи; ілюстративні матеріали тощо.

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основна література

1. Білозерська І.О. Деякі аспекти формування батьківської компетентності у родинях, що мають дітей з порушеннями розвитку// Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з порушеннями розвитку.- К.- 2010.
2. Будяк Л.В. «Інклюзивне навчання в сільському загальноосвітньому закладі». - Черкаси, 2010.
3. Василькова Ю.В., Василькова Т.А. Социальная педагогика.- М: АКАДЕМИЯ, 2000. - 439 с.
4. Васин С. А., Богоявленский Д. Д., Сорока Е. Л. Социально-демографические характеристики инвалидности // Материалы Всероссийской конференции «Равные возможности для инвалидов: проблемы и государственная стратегия», 3-4 октября 2000 г., - М., ВОИ, 2000. С. 73-86.
5. Выготский Л.С. Принципы воспитания физически дефективных детей// Основы дефектологии.- С.П.,М.: Изд-во «Лань» 2003.- С.96.
6. Гарантии социальной защиты инвалидов: Сб. нормативных актов Украины. - К., Из-во НДП. - 1998. - 77 с.
7. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.:Либідь, 1997.-374 с.
8. Гриценко Л.І., Обухівська А.Г., Панок В.Г. Психологічна служба та психолого-медико-педагогічні консультації системи освіти України (показники розвитку за підсумками 2004-2005 навчального року) / - К.: «Ніка-Центр», 2005.

9. Даниленко Л.І. Інноваційний освітній менеджмент: Навч. посібник.- К.: Главник, 2006.- 144 с.
10. Даніелс Е., Стаффорд К. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів. — Львів: Т-во „Надія”, 2000.-255 с.
11. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття).- К.: Райдуга, 1994.
12. Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании / Сост. Н.Д. Соколова, Л.В. Калининкова. М.: ООО» Аспект», 2005. -448 с.
13. Дефектология: Словарь-справочник / Авт.-сост. С.С. Степанов; — М.: Новая школа, 1996. – 80 с.
14. Діти державної опіки: проблеми, розвиток, підтримка: Навчально-методичний посібник у 2-х кн. - К.: Міленіум, 2005.- 286 с.
15. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка. / За редакцією: В.І.Бондаря, В.В.Засенка. - К., 2006.- 152 с.
16. Діти з особливими потребами у школі: Психолого-педагогічний супровід/ Ольга Романова та ін.- К.: Шкільний світ, 2011.- С.22-36.
17. Дятленко Н.,Софій Н.,Кавун Ю. Оцінка впливу інклюзивної моделі освіти на учасників проекту- К.: Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2005.-11с.
18. Елен Р. Даніелс, Кей Стаффорд Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів. – Львів: Товариство «Надія», 2000.- 256 с.
19. Ервін Е., Кугельмас Д. Підготовка вчителів і вихователів до роботи в інклюзивних класах та групах. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», К., 2000
20. Зайцев Д.В. Интегрированное образование детей с ограниченными возможностями. // Социальная политика и образование. - М., 2005. - С. 39-54.
21. Засенко В.В. До проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку / Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод, зб.: Вип. 8. / За ред.: В.І. Бондаря, В.В. Засенка - К.: Наук. світ, 2006. - С. 85-88.
22. Засенко В.В. Рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами/ Кроки до демократичної освіти: -2002.- № 1.- С.34.
23. Засенко В.В. Сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими потребами / Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід) = Modern trends of special education development (Canada-Ukraine Experience): Матеріали Міжнародної конференції., Київ, 25-26 травня 2004 р./ За ред.: В.І. Бондаря, Р.Петришина.-К.: Наук. світ, 2004.- С.26-30.
24. Іванова І.Б. Соціальна робота з людьми з особливими потребами: навч.посіб. для студ. вищ. навч.закл./ І.Б. Іванова.- К.: Задруга, 2011.- 416с.
25. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник/ Кол. авторів: Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М та ін./ За заг. ред. Даниленко Л.І. – К.: 2007.- 128 с.

26. Инклюзивное образование. Выпуск 1. – М.: Центр «Школьная книга», 2010.- 272 с.
27. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія.- К.: САММІТ-книга, 2008.
28. Колупаєва А.А. Інтегративні тенденції в освіті дітей з особливими потребами в Україні http://canada-ukraine.org/ukr_Journal_V1.htm
29. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їхнього навчання. - К.: 2010.
30. Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у в загальноосвітні навчальні заклади: Монографія. - К.: Педагогічна думка, 2007.- 458 с.
31. Конституція України. - К.: Преса України, 1997.
32. Лещинская Т.Л. Интегрированное обучение детей с особенностями психофизического развития: Монография - Мн.: НИО, 2003.-232с. 30
33. Луговський А., Сварник М., Падалка О. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей. - Л.: Колесо, 2008.- С.49-60.
34. Лурия А.Р. Дефектология и психология // Дети с нарушениями развития. Хрестоматия./ Составитель В.Астамов. — М.: Международная психологическая академия.- 1995.- 264с.
35. Методичне забезпечення діяльності педагогічних працівників дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів щодо роботи з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку: Науково- методичний посібник / За ред. Н.І.Клокар, О.В. Чубарук. - Біла Церква: КОПОПК, 2006. - 121с.
36. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у 21 столітті// Програма підтримки вироблення стратегії реформування освіти. Міжнародний Фонд «Відродження», Київ, 2001
37. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник/ За заг. ред. Колупаєвої А.А. - К: «А.С.К.», 2012.- 308 с.
38. Пантюк Т.І., Невмержицька О.В., Пантюк М.П. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник. - 2-ге видання, доповнене і перероблене. - Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2009.- 324 с.
39. Проблемы детской инвалидности в переходный период в странах СНГ и Балтии-Детский фонд Организации Объединенных наций (ЮНИСЕФ), 2005. - 70 с.
40. Проект Положення про організацію інтегрованого навчання дітей з с особливими потребами в загальноосвітніх (дошкільних) навчальних закладах. - К.- 2002.
41. Путівник для батьків з особливими потребами: Навчально-методичний посібник у 9 книгах / За заг. ред. Колупаєвої А.А. – К.: ТОВ ВПЦ «Літопис-ХХ».- 2010.
42. Таланчук П.М., Кольченко О.К., Нікуліна Г.Ф. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому середовищі — К.: Соцінформ, 2004. — 128 с.

43. Сак Т.В. Тестування у спеціальній школі: доцільність, шляхи реалізації. Корекційна педагогіка. Вісник Української асоціації корекційних педагогів. - 2009.- № 3.
44. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, принятые Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994 г.-К., 2000.
45. Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти/ Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник/ Кол. Авторів: Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М., та ін./ За заг. ред. Даниленко Л.І.- К.: 2007.- 128 с.
46. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник. - Луганськ: Альма-матер, 2003.- 436 с.
47. Хохліна О.П. Корекційно-розвивальна робота в спеціальних закладах освіти для дітей з порушеннями психофізичного розвитку: теоретичний аспект проблеми <http://library.rehab.org/ua/ukrainian/psicho/hohlina>
48. Шевцов А.Г. Методичні основи організації соціальної реабілітації дітей з вадами здоров'я: Монографія. - К.: НТІ « Інститут соціальної політики», 2004. - 240 с.
49. Ярская-Смирнова Е.Р., Лошакова И.И. Инклюзивное образование детей-инвалидов // Социологические исследования. -2003. - №3. -С. 100-106.

Додаткова література:

1. Абетка соціального педагога. – Харків: Основа, 2011. – 235 с.
2. Алексеева В., Костриця Л. Технології соціальної роботи з дезадаптивними дітьми та молоддю. – К.: Шкільний світ, 2012. – 120 с.
3. Бараль Э.Ю. Интеграция детей с ограниченными возможностями в образовательное пространство школы // vsemmiroom@mtu-net.ru 12.2000
4. Білозерська І.О. Реалізація компетентнісної парадигми у роботі з батьками дітей з порушеннями психофізичного розвитку// Особлива дитина: навчання і виховання. –Дефектологія.- № 4.- К.-2011.
5. Бондар В. Інклюзивне навчання. Підготовка педагогічних кадрів для його реалізації/ В.Бондар// Освіта. - 2010.- № 2, 28 квітня. - С.13.
6. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен/ Віталій Бондар // Рідна школа.- 2011.- № 3 (березень).- С.10-14
7. Василькова Ю.В. Методика и опыт работы социального педагога: 2-е изд.: Уч. пос. – М., 2011. – 160 с.
7. Вульфсон Б.Л. Мировое образовательное пространство на рубеже XIX и XX вв. // Педагогика. - 2002. №10. - С. 3-14.
8. Діти з особливими потребами: типологія // Початкова освіта. - 2010. - № 42.- С. 6-14.

9. Допплер Д. Переосмислюючи допоміжні послуги спеціалістів в інклюзивних класах/Джоан Допплер, Тім Лорман, Умеш Шарма// Дефектологія. - 2009.- № 3 (53).- С.9-14.
10. Жаровцева Т.Г. Неблагополучна сім'я: своєрідність, проблеми, педагогічна підтримка. – Одеса, 2011. – 220 с.
11. Жук В. Актуальні питання розвитку освіти дітей із порушеннями слуху на сучасному етапі/ Валентина Жук// Дефектологія.- 2008.- № 3.- С.3-6.
12. Закон України «Про охорону дитинства. Зміни, внесені згідно Указа Президента України від 30.12.11. - //Освіта, 01.01.2012 р.
13. Івашина Ю.Л., Сіроштан В.М. Соціальна адаптація дітей з особливими потребами // Шкільний світ. — 2004. - № 10. -С.10-13.
14. Кавун Ю. Інклюзивна освіта/ Ю.Кавун, М.Ворон// Дефектолог.- 2007.- № 5, травень.- С.4-10.
15. Кисилева М.В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе: Уч. пос. – Санкт-Петербург: Речь, 2011. – 336 с.
16. Колупаєва А. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи/ А.Колупаєва, Н.Софій, Ю.Найда, Л.Даниленко // Директор школи. - 2011.- № 7 (631), лютий, С.17-22.
17. Колупаєва А. Нормативне забезпечення інклюзивного навчання/ А.Колупаєва, Н.Софій, Ю.Найда, Л.Даниленко// Директор школи. - 2011.- № 9 (633), березень.- С.26-31.
18. Колупаєва А., Софій Н., Найда Ю. Інклюзивне навчання: партнерські стосунки з родинами/ Алла Колупаєва, Наталія Софій, Юлія Найда, Лідія Даниленко// Директор школи.- 2011.- № 10 (634), березень.- С.20-25.
19. Колупаєва А. Організація діяльності інклюзивної школи/ А.Колупаєва, Н.Софій, Ю.Найда, Л.Даниленко// Директор школи. - 2011.- № 8 (633), березень.- С.21-28.
20. Колупаєва А. Особливості управління інклюзивною школою/ А.Колупаєва, Н.Софій, Ю.Найда, Л.Даниленко// Директор школи. - 2011.- № 11 (635), березень.- С.23-28.
21. Крокер Ш. Політика підтримки інклюзії (Канадський досвід)/ Ш.Крокер// Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання.- 2009.- №4.- С.4-6
22. Кулик В. Організація навчання дітей з особливими освітніми потребами / Володимир Кулик. Методичні рекомендації// Дефектолог. - 2010. - Листопад. - (№ 11).- С.8-12.
23. Лорман Т. Сім стовпів інклюзивної освіти: як перейти від запитання «Чому?» до запитання «Як?»/Тім Лорман// Дефектологія. - 2010. - № 3.- С.3-11.
24. Луковська С. Психолого-педагогічна реабілітація дітей із психофізичними вадами/ С.Луковська// Психологог.- 2010.- № 32, вересень.- С.10-20.
25. Матвєєва М. Психокорекційна робота в умовах інтегрованого навчання/М.Матвєєва, С.Миронова, Л.Гречко//Дефектологія. - 2009.- № 3 (53).- С.15-16.

26. Мітенічева С. Діти з обмеженими можливостями/С. Мітенічева// Дефектолог. - 2008.- № 1.- С.3-6.
27. Мостецька О. Сучасні методи навчання математики у спеціальній школі / О.Мостецька // Дефектолог. - 2011.-№ 10 (58).- С.57-59.
28. Найда Ю. Інклюзивна модель освіти: за і проти / Ю.Найда // Директор школи. - 2010.- № 34 (610), вересень. - С.30-31.
29. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» // Початкова освіта. - 2010.- № 42 (5700.- С.3.
30. Петрик Н. Корекційне навчання дітей з особливими потребами/ Н.Петрик// Дефектолог. - 2009.- № 1.- С.21-23.
31. Петрочко Ж.В. Основи соціально-правового захисту особистості: Навч. пос. – К., 2010. – 320 с.
32. Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах// Директор школи. - 2011.- № 5-6, лютий .- С.37-39.
33. Полякова М. Організація індивідуального навчання у спеціальній загальноосвітній школі «Надія»/ М.Полякова// Дефектологія. - 2009.- № 4.- С.27-29.
34. Ремажевська В.М. Стан інтегрованої освіти дітей з особливими потребами (Чеська республіка) // Дефектологія. - 2003. - №10 — Вкладка.
35. Сак Т.В. Індивідуальний навчальний план учня з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі// Дефектологія. - № 3.- 2010.- с.12-16.
36. Сак Т. Контроль і оцінювання соціальної компетентності учнів з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивному класі// Дефектологія. - № 4.- 2010.- С.3-6.
37. Сак Т.В. Оцінювання навчальних досягнень учнів 1-2 класів в інклюзивному середовищі// Дефектологія. - № 2.- 2010.- С.3-6.
38. Сак Т.В. Технологія портфоліо в інклюзивному класі// Дефектологія. - № 4.- 2009.- С.6-10.
39. Снігульська В. Всеукраїнський круглий стіл «Психолого-соціально-педагогічні аспекти інклюзивної освіти: за і проти»: [репортаж круглого столу]/ В.Снігульська // Соціальний педагог. - 2010.- № 4 (40), квітень. - с.7-14.
40. Тарасова Т. Ранній дитячий аутизм: проблеми діагностики і корекції/ Т.Тарасова// Психолог. - 2010.- Вересень. - № 34.- С.30-33.
41. Тарасун В.В. Інтеграція дітей з особливими потребами в активне життя суспільства // Дефектологія. 2000. — № 1. — С. 21-27.
42. Тарасун В. Способи уніфікації процесу підготовки дітей до навчання: сутність, значення, напрями реалізації / В.Тарасун // Дефектологія. - 2009.- № 4.- С.21-26.
43. Хоружа Л.Л. Етичний розвиток педагога: Навч. пос. – К., 2012. – 205 с.

44. Шевченко О. Внесок І.Соколянського в справу підготовки дефектологічних кадрів в Україні (1990-1930)/ О.Шевченко// Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання.- 2009.- №4.- С.45-48.
45. Шевченко С.Т. Организация специальной помощи детям с трудностями в обучении в условиях дошкольных учреждений, комплексов «Начальная школа - детский сад» // Дефектология. - 2000. - № 6. - С. 37.
46. Фоміна Н. Активізація пізнавальної діяльності розумово відсталих школярів. Методи, прийоми та організаційні форми навчання/ Н.Фоміна// Дефектолог.- 2011.- № 10 (58).- С.9-11.

ПЕРЕЛІК НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВИВЧЕННЮ

1. Конституція України ст. 53
2. Закони України: «Про дошкільну освіту»; «Про загальну середню освіту»
«Про охорону дитинства»
«Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»
«Про реабілітацію інвалідів в Україні»
«Про спеціальну освіту» (проект)
3. Законопроект «Про освіту осіб з обмеженими можливостями здоров'я» № 6218.
4. Укази Президента України:
від 1.06. 2005 р. № 900/2005 «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями»
від 11.07.2005 р. № 1086/2005 «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей»
5. Постанови Кабінету Міністрів України:
від 12.10.2000 р. №1545 «Про затвердження концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів»
від 10.01.2002 р. №14 «Про затвердження міжгалузевої комплексної програми «Здоров'я нації» на 2002-2011 роки»
від 23.04.2003 р. № 585 «Про встановлення строку навчання у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку»
6. Накази Міністерства освіти і науки України:
від 10.08.2001р. № 586 «Про проведення науково-педагогічного експерименту «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах»
від 2.12.2005 р. №691 «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю»

від 27.11.2007 № 1041 «Про забезпечення прав дітей-інвалідів та дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку»

від 13.03.2008 № 170 «Про координування діяльності структурних підрозділів щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями»

від 01.12.2008 № 1087 «Про проведення науково-педагогічного експерименту «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, шляхом запровадження їх інклюзивного навчання»

від 21.12.2009 № 1153 «Про заходи Міністерства освіти і науки України на виконання завдань, визначених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 № 1482-р «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року»

від 11.09.2009 № 855 «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки»

7. Інші нормативні акти:

Рішення колегії Міністерства освіти і науки України №7/5-7 від 23.06.99 та Президії Академії педагогічних наук України від 16.06.99 № 1-7/6-6 «Про Концепцію державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами».

Концепція ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2000 р. №1545)

Державний стандарт початкової загальної освіти дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (Постанова Кабінету Міністрів України 5.07.2004 № 848)

Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.12.2002 р. № 732 зі змінами)

Положення (тимчасове) про організацію інтегрованого навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх (дошкільних) навчальних закладах

Комплексна програма освіти та фахової підготовки інвалідів.

Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття.) — К.: Райдуга, 1994. — 61 с.

Збірник нормативних документів загальної середньої та дошкільної освіти. - Міністерство освіти і науки України. - К., 2002.-262 с.

Національна доктрина розвитку освіти в Україні у 21 столітті // Програма підтримки вироблення стратегії реформування освіти. Міжн. Фонд «Відродження», Київ, 2001. - С- 2-4.

Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, приняты Всемирной конференцией по образованию лиц с

особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994г. - К., 2000. - 21 с.

Основні ресурси

1. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» //zakon.rada.gov.ua
2. Закон України «Про загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 р.» - <http://zakon.nau.ua>
3. Закон України «Основи законодавства України про охорону дитинства» - <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Сайт Верховної Ради України (www.zakon.rada.gov.ua)
5. Сімейний кодекс України // zakon.rada.gov.ua

Спеціальні сайти з соціально-педагогічної проблематики

1. Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді – <http://www.dessm.gov.ua>
2. Служба захисту дітей – режим доступу: <http://www.children-ukraine.org>
4. Діти України www.children.edu-ua.net
5. Єдність дітей www.kidsunity.org
6. Особливе дитинство www.osoboedetstvo.ru
7. Сайт для батьків www.defectolog.ru
8. Дорога в світ www.dorogavmir.ru
9. Форум батьків особливих дітей www.kid.ru
10. Психологічний центр Адалін www.adalin.mospsy.ru

ГЛОСАРІЙ

Адаптація – пристосування дитини до існуючих у суспільстві вимог і критерій оцінки за рахунок присвоєння норм і цінностей даного суспільства.

Аутизм – важкий психічний розлад, крайня форма самоізоляції, занурення в себе

Безбар'єрне середовище – середовище, яке пристосоване для вільного пересування людей з функціональними обмеженнями через медичні, вікові, ін. причини.

Вміння – готовність людини ефективно виконувати дії (діяльність) відповідно до мети і умов, за яких необхідно діяти; основою вмінь є знання; розрізняють розумові, практичні, часткові, загальні, узагальнені вміння.

Гіперактивність - стан, при якому активність і збудливість людини перевищує норму. Частіше зустрічається у дітей і підлітків.

Гіперативні діти – діти, поведінка яких характеризується неухважністю, надмірною активністю, імпульсивністю, що проявляються в різних ситуаціях і зумовлюють стійку соціальну чи шкільну дезаптацію.

Групи ризику – це категорії дітей, чий соціальний стан за тими або ін. ознаками не має стабільності, які практично не можуть поодиноці перебороти труднощі, що виникли в їхньому житті; все це в результаті може призвести до втрати ними соціальної значущості, духовності, морального образу, біологічної загибелі.

Дефектолог - спеціаліст з повною вищою освітою за спеціальністю дефектологія за напрямками: олігофренопедагогіка, тифлопедагогіка, сурдопедагогіка, логопедія.

Діти з особливими потребами – поняття, яке широко охоплює всіх учнів, чий освітні проблеми виходять за межі загальноприйнятої норми: діти з особливостями психофізичного розвитку; обдаровані діти; діти із соціально вразливих груп (з дитячих будинків).

Діти з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку - діти, які мають відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими чи набутими розладами.

Дитина-інвалід – особа, яка внаслідок хронічних захворювань, вроджених чи набутих порушень у розвитку має обмеження у життєдіяльності, перебуває в складних і надзвичайних умовах та має особливі потреби у розвитку психофізичних можливостей, природному сімейному оточенні, доступі до об'єктів соціального оточення і засобів комунікації, соціалізації та самореалізації.

Дитячий церебральний параліч (ДЦП) – є узагальнюючим терміном для групи захворювань, які проявляються порушеннями рухів, рівноваги та положення тіла. Причини виникнення: порушення розвитку мозку або пошкодження однієї чи декількох його частин, які контролюють м'язовий тонус

та моторну активність (рухи). Для всіх людей з ДЦП є складнощі контролю над власними рухами та координування роботи м'язів.

Емпатія – (співпереживання) - збагнення емоційних станів іншої людини, здатність емоційно відгукуватися на переживання інших людей.

Загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ) - різні мовленнєві розлади, при яких у дітей порушене формування всіх компонентів системи мовлення, що відноситься до звукової і змістовної сторони.

Затримка психічного розвитку – це порушення нормального темпу психічного розвитку, в результаті чого дитина шкільного віку залишається в колі дошкільних ігрових інтересів.

Здібності – індивідуально-психологічні особливості як суб'єктивна умова успішного виконання визначеного типу діяльності

Знання - відображення дійсності, сукупність відомостей про неї, форма духовного оволодіння дійсністю, інформація.

Інвалід – особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, травмою або вродженими розладами розумового, фізичного розвитку що призводить до обмеження життєдіяльності

Інвалідність – передбачає втрату або дифіцит фізичної чи розумової спроможності.

Індивідуальний навчальний план – письмовий план, який розробляється командою педагогів і містить короткотермінові та довготермінові цілі, що відображають і враховують попередньо оцінені потреби і здібності дитини.

Індивідуальна програма реабілітації – комплекс оптимальних видів, форм, обсягів, термінів реабілітаційних заходів з визначенням порядку і місця їх проведення, спрямованих на відновлення та компенсацію порушених або втрачених функцій організму і здібностей конкретної особи до виконання видів діяльності, визначених у рекомендаціях медико-соціальної експертної комісії.

Інклюзія – це політика і процес, який передбачає отримання більших можливостей в навчанні та соціальному житті для всіх дітей (з особливими потребами та іншими).

Інклюзія – повне залучення дітей з відмінними здібностями в усі аспекти шкільної освіти, які є доступними для інших дітей.

Інклюзивне навчання (залучення) – передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами, зокрема дитини з особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього закладу.

Інклюзивна школа – модель закладу освіти, який забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує існуючі в

громаді ресурси, залучає б'ітьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей, створює позитивний клімат у шкільному середовищі.

Інклюзивний підхід – створення таких умов, за яких усі учні мають однаковий доступ до освіти, у тому числі діти з особливими потребами, які навчаються у загальноосвітніх школах; водночас, усі учні мають можливість отримати досвід, знання, які сприяють подоланню упереджень й дискримінації та сприяють формуванню позитивного ставлення до тих, хто відрізняється.

Інтеграція – зусилля, спрямовані на введення дітей з особливими освітніми потребами у регулярний освітній простір.

Кабінет психологічного розвантаження – вдосконалений варіант кімнати відпочинку, в якій створені оптимальні умови для швидкого і ефективного зняття емоційного перенапруження, відновлення працездатності, проведення психотерапевтичних та психогігієнічних заходів.

Компенсація - відновлення недорозвинутих чи порушених психофізичних функцій шляхом використання збережених чи перебудови частково порушених функцій.

Корекція – це система заходів, спрямована на виправлення недоліків психології або поведінки людини з допомогою спеціальних засобів психологічного впливу; психокорекційні впливи, спрямовані на зміну поведінки і розвиток особистості.

Курикулум – навчально-методичне забезпечення інклюзивної освіти.

Логопед – спеціаліст, який має повну вищу освіту за спеціальністю «Логопедія». Здійснює навчально-корекційну, компенсаторну, реабілітаційну роботу з дітьми, які мають мовленнєві порушення.

Мейнстрімінг – розглядається як стратегія, за якої учні з особливими потребами спілкуються з однолітками на святах, у рамках різних програм дозвілля але при цьому можуть навіть навчатися у різних школах.

Методи навчання – спосіб досягнення навчальної мети, зокрема, послідовних взаємопов'язаних дій вчителя й учнів, які забезпечують засвоєння змісту освіти, формується світогляд учня, розвиваються здібності.

Модифікація – внесення змін до змісту й концептуальної складності предмету.

Мотивація – система мотивів або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки.

Монстримінг (нормалізація) - співвідношення з нормою, загальноприйнята модель поведінки, основний напрям життєдіяльності суспільства.

Мультидисциплінарна команда - співпраця фахівців різних спеціальностей з метою обміну інформацією і досвідом для створення нових і вдосконалених методів вирішення проблем та планування навчальної діяльності учнів з особливими потребами.

Навчальний результат - це загальне твердження, яке визначає, що учень може виконувати (видима діяльність або поведінка) наприкінці навчання. Формування навчального результату називають «компетенціями» і «навичками».

Навички – дії, складові складові частини яких у процесі багаторазового повторення стають автоматичними.

Навчання – процес здобуття знань, навичок і установок для певного виду діяльності організованим способом.

Недуга – втрата чи аномалія психічних або фізіологічних функцій, елементів анатомічної структури, що утруднює певну діяльність.

Недієздатність – наслідок дефекту або обмежена можливість конкретної людини, що перешкоджає чи обмежує виконання нею певної нормативної ролі, виходячі з вікових, статевих або соціальних факторів.

Обдаровані діти - діти, які володіють комплексом задатків і здібностей, які, за сприятливих умов, дозволяють потенційно досягти значних успіхів у певному виді діяльності.

Обмежена можливість – втрата здатності (у наслідок наявності дефекту) виконувати певну діяльність у межах того, що вважається нормою для людини.

Особливі потреби – «... стосуються всіх дітей і молодих людей, чії потреби залежать від різної фізичної чи розумової недостатності або труднощів, пов'язаних з навчанням» (Саламанкська декларація, 1994).

Особливі освітні потреби – «...мають особи, навчання яких потребує додаткових ресурсів (персонал, матеріали, фінансові)» (Міжнародна класифікація стандартів освіти).

Психолого-педагогічний супровід – системна діяльність практичного психолога та спеціального педагога, спрямована на створення комплексної системи клініко-психологічних, психологічно-педагогічних і психотерапевтичних умов, що сприяють засвоєнню ЗУН, успішній адаптації, реабілітації, особистісному становленню особи, нормалізації сімейних стосунків, її інтеграції в соціум.

Реабілітація інвалідів – система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових заходів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму, усуненні обмежень їх життєдіяльності для досягнення і підтримання соціальної і матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції у суспільство.

Реабілітаційні заходи – комплекс заходів, якими здійснюється реабілітація інвалідів.

Реабілітація медична – система лікувальних заходів, що спрямовані на відновлення порушених чи втрачених функцій організму особи, на виявлення та активізацію компенсаторних можливостей організму з метою забезпечення умов для повернення особи до нормальної життєдіяльності, на профілактику ускладнень та рецидивів захворювання.

Реабілітаційні послуги - послуги, спрямовані на відновлення оптимального фізичного, інтелектуального, психічного і соціального рівня життєдіяльності особи з метою сприяння її інтеграції в суспільство.

Реабілітація психолого-педагогічна – система психологічних та педагогічних заходів, спрямованих на формування способів оволодіння знаннями, уміннями і навичками, надання психологічної допомоги, зокрема щодо формування самоутвердження і належної самооцінки особою своїх можливостей, засвоєння правил суспільної поведінки шляхом здійснення системної навчально-виховної роботи.

Реабілітація професійна – система заходів, спрямованих на підготовку особи до професійної діяльності, відновлення чи здобуття професійної працездатності шляхом адаптації, реадaptaції, навчання, перенавчання чи перекваліфікації з можливим подальшим працевлаштуванням та необхідним соціальним супроводженням з урахуванням особистих схильностей та побажань особи.

Реабілітація психологічна – система заходів, спрямованих на відновлення, корекцію психологічних функцій, якостей, властивостей особи, створення сприятливих умов для розвитку та утвердження особистості.

Реабілітація соціальна – система заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для повернення особи до активної участі у житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності шляхом соціально-середовищної орієнтації та соціально-побутової адаптації, соціального обслуговування, задоволення потреби у забезпеченні технічними та іншими засобами реабілітації.

Реабілітація трудова – система заходів, розроблених з урахуванням схильностей, фізичних, розумових і психічних можливостей особи і спрямованих на оволодіння трудовими навичками, забезпечення трудової діяльності та адаптацію у виробничих умовах, у тому числі шляхом створення спеціальних чи спеціально пристованих робочих місць.

Реабілітаційна установа – заклад чи відділення, структурні підрозділи, незалежно від форм власності, що здійснюють реабілітацію інвалідів і дітей-інвалідів відповідно до державних соціальних нормативів у сфері реабілітації.

Реабілітація фізкультурно-спортивна – система заходів, розроблених із застосуванням фізичних прав для відновлення здоров'я особи і спрямованих на відновлення і компенсацію за допомогою занять фізичною культурою і спортом функціональних можливостей її організму для покращення фізичного і психологічного стану.

Реабілітація фізична – система заходів, спрямованих на вироблення і застосування комплексів фізичних вправ на різних етапах лікування і реабілітації, що забезпечують функціональне відновлення особи, виявляють і розвивають резервні і компенсаторні можливості організму шляхом вироблення нових рухів, компенсаторних навичок, користування технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення.

Розумово-відсталі діти – діти, у яких в результаті органічних уражень головного мозку спостерігаються порушення нормального розвитку психічних, особливо вищих пізнавальних процесів, труднощів формування інтересів і соціальної мотивації діяльності.

Синдром дефіциту уваги і гіперактивності (СДУГ) – неврологічно-поведінковий розлад розвитку, що починається в дитячому віці. Проявляється такими симптомами як труднощі концентрації уваги, гіперактивність і погано керована імпульсивність.

Соціалізація – процес становлення особистості, поступове засвоєння нею вимог суспільства, придбання соціально значимих характеристик свідомості і поведінки, які регулюють її взаємини із суспільством.

Спеціальна освіта – дошкільна, загальна, середня, професійно-технічна та вища освіта, для отримання якої особам з особливими психофізичними вадами розвитку створюють спеціальні умови.

Спеціальні умови для отримання освіти - умови навчання, в тому числі спеціальні програми та методи освіти, індивідуальні технічні навчальні засоби, підручники, навчальні посібники, а також педагогічні, медичні, соціальні та ін. послуги, без яких неможливо або ускладнено засвоєння загальноосвітніх та професійних навчальних програм особам з особливостями психофізичного розвитку.

Спеціальний навчальний заклад – навчальний заклад, створений для навчання осіб з особливостями психофізичного розвитку (школа, школа-інтернат, спеціальний навчально-виховний комплекс, об'єднання, навчально-реабілітаційний центр).

Спеціальний навчальний підрозділ – структурний підрозділ загальноосвітнього навчального закладу, створений для навчання осіб з фізичними та /або розумовими порушеннями, з метою надання спеціальних освітніх послуг у закладах за місцем проживання осіб.

ДОДАТКИ

Додаток А

**НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ»**

Структура залікового кредиту курсу

ТЕМА	Кількість годин, відведених на:		
	лекції	семінарські	самостійна
Змістовий модуль I. Методологічні та законодавчо-нормативні засади інклюзивної освіти			
Тема 1.1. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою	2	2	8
Тема 1.2. Інклюзія – стратегія міжнародного та українського законодавства	2	2	10
Змістовий модуль II. Інклюзивна освіта: від основ до практики			
Тема 2.1. Передумови для забезпечення успішної інклюзії. Роль батьків у впровадженні інклюзивної освіти	2	4	8
Тема 2.2. Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання	2	2	8
Тема 2.3. Індивідуальний навчальний план та його складові	2	2	6
Тема 2.4. Сутність і завдання оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами	2	2	4
Модульна контрольна робота	-	2	-
Усього годин	12	16	44

Тематика семінарських занять

№ п/п	Назва теми	К-ть годин
1	Інклюзивна освіта як модель соціального устрою	2
2	Інклюзія – стратегія міжнародного та українського законодавства	2
3-4	Передумови для забезпечення успішної інклюзії. Роль батьків у впровадженні інклюзивної освіти	4
5	Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання	2
6	Індивідуальний навчальний план та його складові	2
7	Сутність оцінювання учнів з особливими потребами	2
8.	Модульна контрольна робота	2
	Усього годин	16

**Зміст
курсу «Інклюзивна освіта»
II курс**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усьог о	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с/р		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Модуль I											
	Змістовий модуль I Методологічні та законодавчо-нормативні засади інклюзивної освіти											
Тема 1 Інклюзивна освіта як модель соціального устрою	12	2	2			8		2				
Тема 2 Інклюзія – стратегія міжнародного та українського законодавства	14	2	2			10		2				
Разом за ЗМ I	26	4	4			18						
	Змістовий модуль II Інклюзивна освіта: від основ до практики											
Тема 3 Передумови для забезпечення успішної інклюзії. Роль батьків у впровадженні інклюзивної освіти	14	2	4			8		2				
Тема 4 Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання	12	2	2			8		2				
Тема 5 Індивідуальний навчальний план та його складові	10	2	2			6		2				
Тема 6 Сутність і завдання оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребам	10	2	4			4						
Разом за змістовим модулем II	46	8	12			26						
Усього годин	72	12	16			44						

Система принципів обстеження дітей у ПМПК

№ з/п	Компоненти діагностичної діяльності ПМПК	Принципи обстеження дітей
1.	Мета обстеження	1. Принцип цілеспрямованості й конкретності вивчення дитини. 2. Принцип структурного вивчення аномального розвитку. 3. Принцип аналітико-синтетичної оцінки якісних і кількісних результатів у порівнянні з еталонними показниками. 4. Принцип казуальності вивчення розвитку дитини
2.	Зміст діагностичної діяльності	1. Принцип індивідуального підходу. 2. Принцип системно-цілісного всебічного вивчення дитини.
3.	Суб'єкти діагностичної діяльності та засоби її здійснення	1. Принцип комплексного вивчення об'єктів діагностики: <ul style="list-style-type: none"> • Мультидисциплінарний підхід кола компетентних спеціалістів до вивчення дитини. • Використання системокомплексу засобів (методів, методик, технологій) діагностики. 2. Принцип діяльнісного підходу у вивченні дитини 3. Принцип гуманізму та деонтологічної досконалості діяльності суб'єктів діагностики.
4.	Результати обстеження	1. Принцип об'єктивності діагнозу. 2. Принцип динамічності вивчення дитини. 3. Принцип прогностичності вивчення і дієвості рекомендацій. 4. Принцип пріоритету інтересів дитини при визначенні діагнозу та прогнозу її розвитку.

**Індивідуальна соціально-педагогічна та
медико-психологічна карта
супроводу учня з особливими потребами**

П.І.Б. _____
(номер особової справи)

Фото
1-2
клас

Фото
5-9
клас

1. Загальні відомості про учня

Прізвище _____

Ім'я _____

По батькові _____

Рік, число, місяць народження _____

Навчальний заклад, де вчиться _____

Область _____

Район _____

Село (селище) _____

Відомості про перехід до іншого закладу освіти _____

Область _____

Район _____

Село (селище) _____

Причини переходу до іншого закладу _____

Домашня адреса учня _____

1.1. Стан здоров'я (заповнюється із даних медичної картки; вказується діагноз хвороби, наявність хронічних захворювань; зміни та доповнення вносяться щорічно на підставі медичних оглядів) _____

Анамнез. Генетичний анамнез (спадкові захворювання психічні і соматичні). Анамнестичні дані вагітності. Пологи, період новонародженості, захворювання раннього періоду розвитку (до I року). З якого віку дитина перебуває на обліку у лікаря-психіатра, невропатолога _____

ВИСНОВОК _____

ДОПМПК _____

Соматичні захворювання

Зір _____

Слух _____

Опорно-рухова система _____

Вади мовлення _____

Кризові та психотравмуючі ситуації в житті дитини _____

1.2. Дані про сім'ю та особливості сімейного виховання

Батько (П.І.Б., рік народження, освіта, місце роботи) _____

Мати (П.І.Б., рік народження, освіта, місце роботи) _____

Опікуни та інші члени сім'ї (П.І.Б., рік народження) _____

Матеріальні умови: незадовільні, задовільні, хороші (підкреслити)

2. Психолого-педагогічна готовність до школи (заповнюється при обстеженні учнів 1 класу та учнів, які вперше прибули до школи в інші класи (вересень та упродовж року)

2.1. Психологічне обстеження

Мотиваційна готовність	Інтелектуальна готовність	Емоційно-вольова готовність

Рекомендації психолога щодо підвищення рівня психологічної готовності до школи _____

2.2. Педагогічне обстеження

Читання букв, складів, слів, речень, текстів (підкреслити) _____

Рівень розуміння прочитаного. Переказ тексту _____

Письмо.

Рівень сформованості координації рухів в системі «око-рука»: високий, середній, низький (підкреслити) _____

Письмо букв, списування букв, складів, текстів (підкреслити) _____

Списування друкованого тексту, прописного тексту (підкреслити) _____

Математика.

Рівень сформованості сенсорних еталонів: високий, середній, низький (підкреслити) _____

Лічба:

пряма, зворотна _____

від 1 до 10; до 20; до 100 і далі (підкреслити) _____

поняття про число _____

склад чисел в межах 10 _____

диференціація суміжних множин _____

порівняння одним-двома способами: усно, на конкретному матеріалі, при спрощенні інструкцій (підкреслити) _____

арифметичні дії: + - в межах 10, 20, 100 і далі (підкреслити) _____

перехід через десяток _____

розв'язання задач: простих, комбінованих (підкреслити) _____

Труднощі у виконанні математичних розрахунків і проблеми з розумінням головних математичних понять _____

Проблеми аргументації (труднощі у формуванні і класифікації думок) _____

Проблеми з організацією роботи (труднощі в організації всіх або деяких етапів навчального процесу) _____

Здатність сприймати і аналізувати сенсорну інформацію _____

Рекомендації ШМПК вчителям і вихователям _____

3. Особливості адаптації у шкільному середовищі

3.1. Рівень адаптації учня до навчальної діяльності у школі, характерний для 1 класу

Високий, середній, низький (підкреслити і конкретизувати) _____

3.2. Рівень адаптації учня до навчальної діяльності у школі, характерний для 5 класу

Повна адаптація, виражений рівень адаптації, помірний рівень адаптації, початковий рівень адаптації, відсутність адаптації (підкреслити і конкретизувати) _____

3.3. Рівень адаптації учня до навчальної діяльності у школі, характерний для 9 класу

Повна адаптація, виражений рівень адаптації, помірний рівень адаптації, початковий рівень адаптації, відсутність адаптації (підкреслити і конкретизувати) _____

4. Особливості когнітивної (пізнавальної) сфери, моторики та мовлення

Пізнавальна сфера	1 кл.	3 кл.	5 кл.	9 кл.
Загальний рівень розумового розвитку				
Пам'ять				
Увага				
Мислення				
Сприйняття				
Моторика малих та великих рухів				
Мовні навички (розуміння Мови і висловлювання)				

5. Особистісний розвиток

5.1. Особливості емоційно-вольової сфери та поведінки

Негативізм, невмотивована впертість, роздратованість, гіперактивність, загальмованість, агресивність, вміння поводитись в колективі (підкреслити)

5.2. Особливості характеру учня

Риси характеру, в яких виявляється ставлення особистості до інших

Риси характеру	Рівні								
	високий			середній			низький		
	1 кл.	5 кл.	9 кл.	1 кл.	5 кл.	9 кл.	1 кл.	5 кл.	9 кл.
Дбайливість									
Щирість									
Невимушеність									
Стриманість									
Емпатія (співпереживання)									
Толерантність (терпимість)									

Риси характеру, що виражають ставлення до праці

Риси характеру	Рівні								
	високий			середній			низький		
	1 кл.	5 кл.	9 кл.	1 кл.	5 кл.	9 кл.	1 кл.	5 кл.	9 кл.
Акуратність									
Старанність									
Ощадливість									
Сумлінність									
Ініціативність									
Відповідальність									

5.3. Інтереси та спеціальні здібності (заповнюється до 1 квітня)

Клас / Інтереси та здібності	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Навчальні									
Трудові									
Ігрові									
Спортивні									
Математичні									
Організаційні									
Економічні									
Мовні									
Образотворчі									
Вокальні									
Музичні									
Хореографічні									

6. Соціальний статус в класному колективі (заповнюється до 1 квітня)

Клас / Статус	Лідер	Популярний	Малопопулярний	Ізольований
1 кл.				
2 кл.				
3 кл.				
4 кл.				
5 кл.				
6 кл.				
7 кл.				
8 кл.				
9 кл.				

7. Соціальна адаптація і реабілітація через участь у загальношкільних, районних та регіональних заходах

Клас / Захід	Конкурси дитячої творчості	Фестивалі	Спортивні змагання	Секції	Гуртки	Інше
1 кл.						
2 кл.						
3 кл.						
4 кл.						
5 кл.						
6 кл.						
7 кл.						
8 кл.						
9 кл.						

8. Особливі освітні потреби

8.1. Робота за індивідуальним планом/програмою (підкреслити)

8.2. Стиль навчання

Багатосенсорний, переважно слуховий, переважно кінестетичний, переважно візуальний, переважно тактильний (підкреслити)

9. Професійна спрямованість учня

9.1. Визначення рішення ШМПК профілю професійно-трудового навчання учня з урахуванням його психофізичних та типологічних особливостей

Навчальні роки							
	Класи	20 /20 н.р.	20 /20 н.р.	20 /20 н.р.	20 /20 н.р.	200 /20 н.р.	20 /20 н.р.
4 кл.							
5 кл.							
6 кл.							
7 кл.							
8 кл.							
9 кл.							

9.2. Інформація про працевлаштування за отриманою спеціальністю та професійна адаптація на робочому місці після закінчення школи _____

10. Навчальні досягнення учня (заповнюється на основі особової справи учня)

Освітня галузь	1 кл.	2 кл.	3 кл.	4 кл.	5 кл.	6 кл.	7 кл.	8 кл.	9 кл.
	класи навчальні роки	н.р. 20 /20	н.р. 20 /20	н.р. 20 /20	н.р. 20 /20	н.р. 20 /20	н.р. 20 /20	н.р. 20 /20	н.р. 20 /20
Українська мова									
Читання									
Математика									
Історія України									
Природа і людина									
Географія									
Географія України									
Рідний край									
Природознавство									
Фізика									
Хімія									
Образотворче мистецтво									
Технології									
Музика									
Здоров'я і фізична культура									

Трудове і професійне навчання									
Охорона життя і здоров'я									
Соціально-побутове орієнтування									
Ритміка									
ЛФК									

11. Додаткова інформація (заповнюється за потреби)

1 кл.	
2 кл.	
3 кл.	
4 кл.	
5 кл.	
6 кл.	
7 кл.	
8 кл.	
9 кл.	

12. Результати проведення лікувальної та корекційно-реабілітаційної роботи (в динаміці)

1 кл.	
2 кл.	
3 кл.	
4 кл.	
5 кл.	
6 кл.	
7 кл.	
8 кл.	
9 кл.	

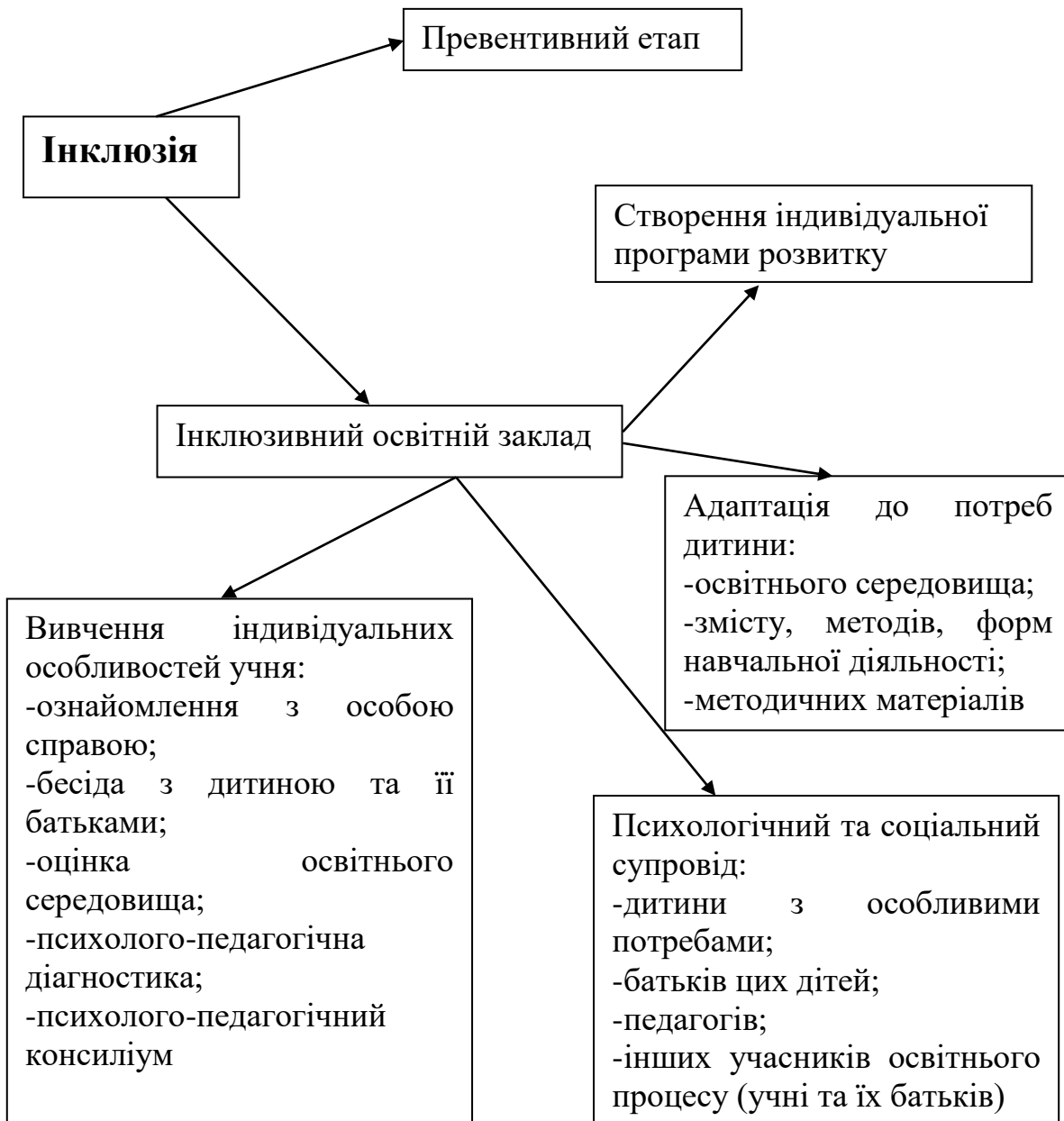
13. Інформація про здобуття освіти та працевлаштування:

а) через 2 роки після закінчення спеціальної загальноосвітньої школи _____

б) через 7 років після закінчення спеціальної загальноосвітньої школи _____

Додаток Г (до теми 4)

Схема: Інструктивно-методичні рекомендації щодо діяльності працівників психологічної служби:

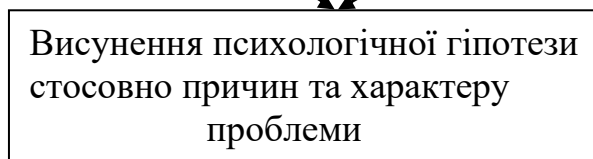
Додаток Д (до теми 4)

Алгоритм роботи практичного психолога в рамках психолого-медико-педагогічного консилиуму (ПМПк):

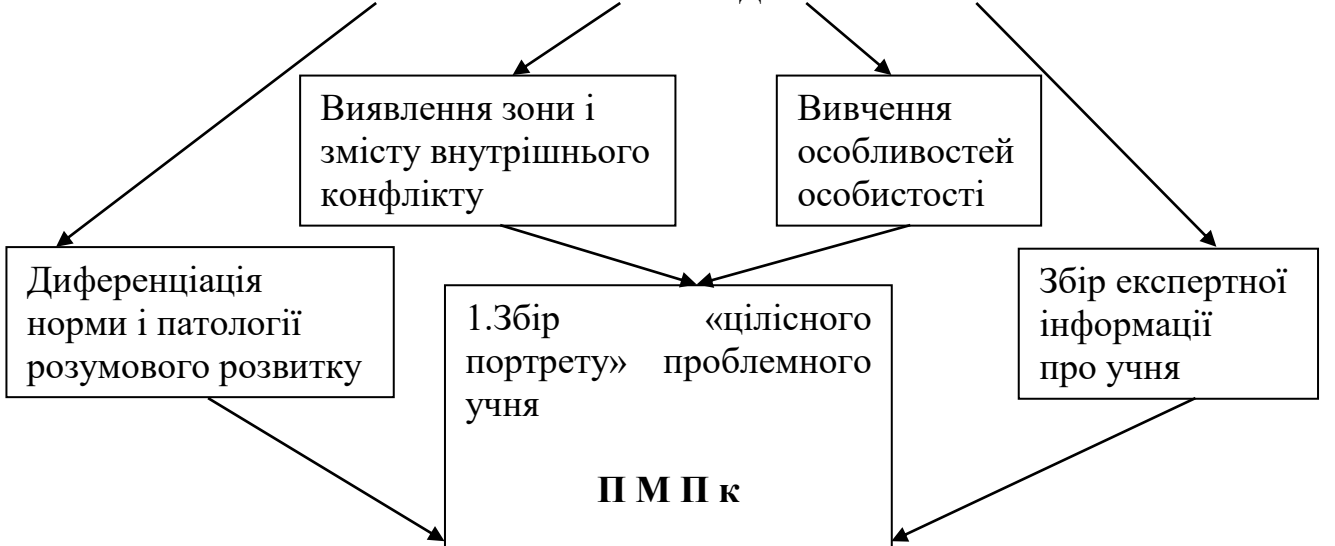
I етап

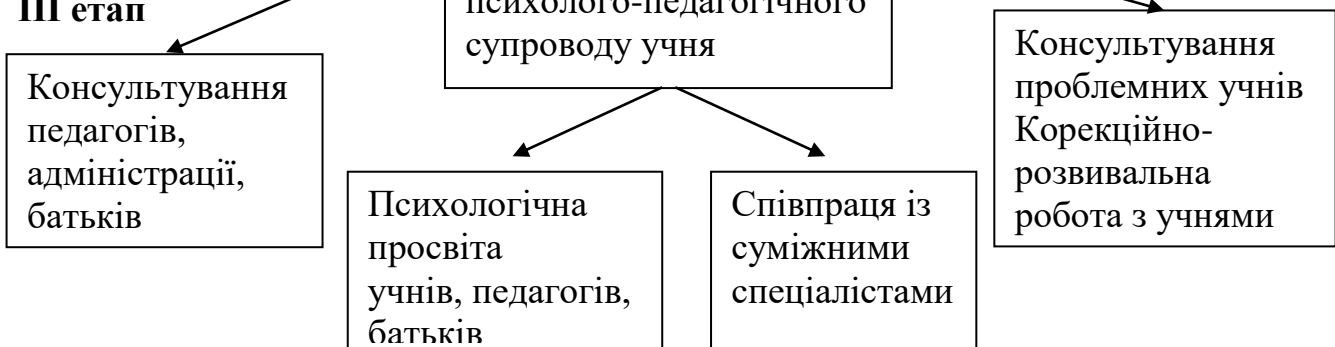
II етап

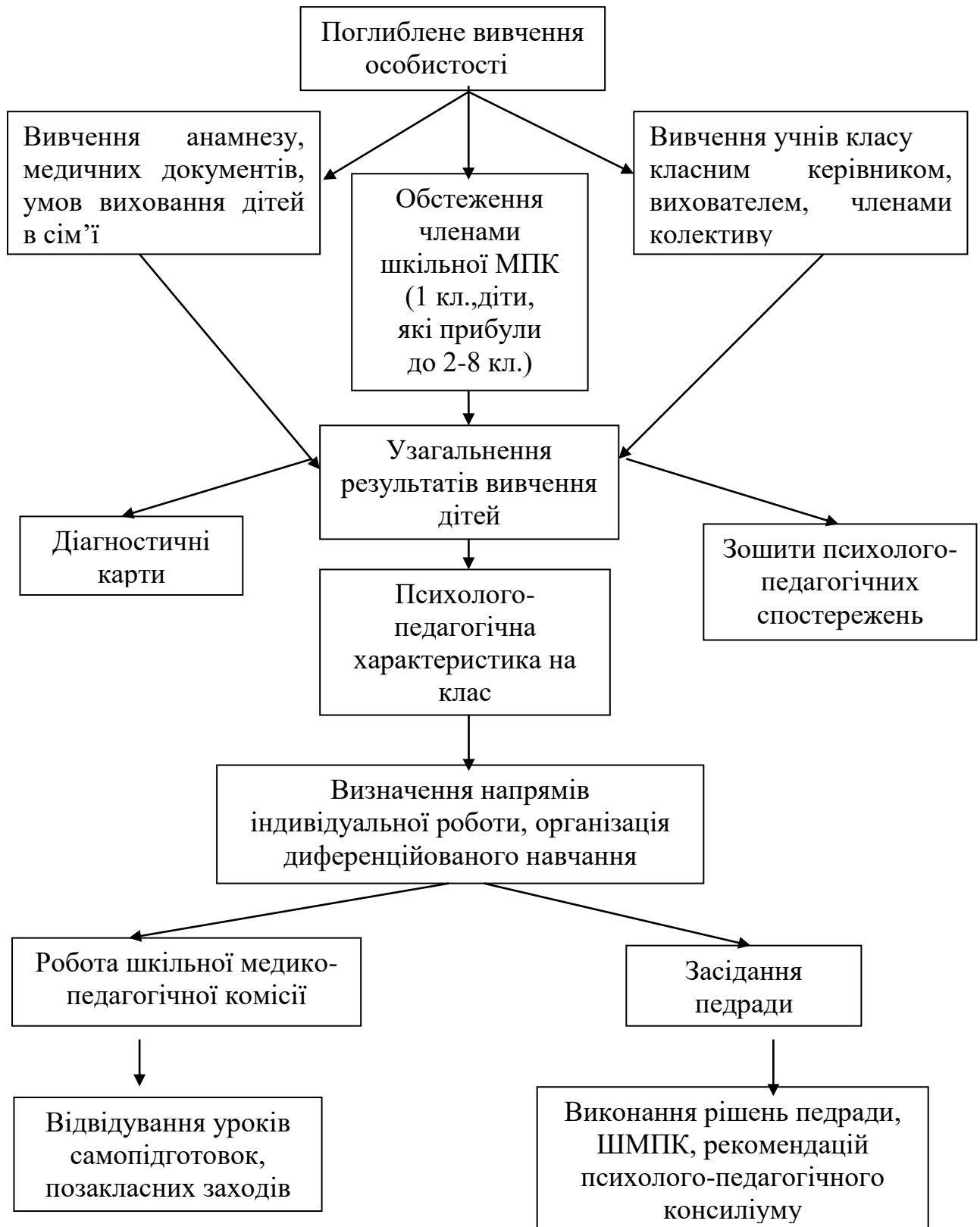
ПОГЛИБЛЕНА ПСИХОДІАГНОСТИКА

III етап

Модель управління процесом диференціації навчання та виховання учнів, організації індивідуальної роботи в спеціальній школі

**Члени групи з розробки
навчального плану для (ім'я дитини)**

	Ім'я та прізвище	Адреса	Телефон
Батьки	_____	_____	_____
Адміністратор школи	_____	_____	_____
Вчитель	_____	_____	_____
Фахівці	_____	_____	_____
	_____	_____	_____
	_____	_____	_____
	_____	_____	_____

Стор. 1

Індивідуальний навчальний план (ІНП)

(Назва школи)

Дитина _____ Дата народження _____

Батьки чи опікуни _____ Телефон _____

Адреса _____

Порушення _____

Дата вступу до школи _____ Клас _____

Термін дії плану з _____ до _____

Місце дитини у класі _____

Присутні на зборах з приводу розробки ІНП:

Учень _____ Дата _____

Батько (мати) _____ Дата _____

Адміністратор школи _____ Дата _____

Вчитель _____ Дата _____

Перелік спеціальних і додаткових послуг:

Вид послуг. Частота сеансів. Місце проведення. Дати занять

Я ЗГОДЕН зі змістом ІНП _____ Я НЕ ЗГОДЕН зі змістом ІНП _____

Я мав змогу брати участь _____ Я не мав змогу брати участь _____

у розробці ІНП _____ у розробці ІНП _____

Я одержав копію ІНП _____ Я не одержав копію ІНП _____

(підпис батька/мати /опікуна). Дата_____
(підпис батька/мати /опікуна). Дата

Стор. 2.

Індивідуальний навчальний план (ІНП)

(Назва школи)

Поточний рівень знань і вмінь дитини

На цій сторінці наводяться відомості стосовно освітнього рівня учня, які були одержані під час процесу оцінки та звичайних занять у класі. Робляться висновки щодо успіхів дитини або відставання її розвитку у соціальній, емоційній, фізичній, інтелектуальній та комунікативній сферах.

Стор.3

Індивідуальний навчальний план (ІНП)

(Назва школи)

Ім'я дитини: _____

Довгострокова (річна) мета: _____

Короткострокові завдання	Методи оцінки	Дата і прогрес
	- зразки робіт - спостереження - контрольні листки -тести на відповідність критеріям -стандартні тести	

Ім'я дитини _____

Пристосування/модифікація класного середовища

Стиль навчання: Переважно слуховий Переважно візуальний
 Полісенсорний Переважно кінестетичний Переважно тактильний

Місце, умови Визначене місце На самоті У малій групі
 Навчальні Часта/невідкладна реакція з боку вчителя
 умови Об'єднання стилів навчання
 Навчання в однолітків
 Кооперативне навчання у групах/парах
 Інше _____

Вказівки Різні види вказівок: _____ усні _____ письмові _____
 демонстрація/моделювання _____
 привертання уваги учня _____
 Інше _____

Корекція Часті перерви
 поведінки Чітке визначення обмежень/очікувань
 Робота у тиші
 Очікування на згоду
 Позитивні підкріплення
 Надання можливостей для вибору та альтернатив
 Надання можливості порухатися
 Близький безпосередній контроль
 Розміщення дитини у зручному місці

Матеріали Маніпулятивні іграшки
 та Книжки, надруковані шрифтом Брайля
 обладнання Адаптовані версії книжок
 Затискачі, дошки з нахилом
 Інше _____

Організаційні Індивідуальний розклад занять учня
 питання Інше _____

Сенсорні Стежити, чи правильно учень користується: окулярами _____
 потреби слуховим апаратом _____ аудіо/ЧМ приладами _____
 допоміжним технологічним обладнанням _____
 Інше _____

Інше _____

Стор. 5

План-розклад на день

Учень: _____ Клас _____ Дата _____

Час	Урок	Завдання вчителя	Завдання асистента вчителя

Стор. 6

План уроку

Предмет/клас _____ Дата й час _____

Тема уроку: _____

Мета уроку	
Центральна проблема	
Матеріали	
Хід уроку	
Особливі потреби: індивідуальні завдання цього уроку	
Інклюзивні матеріали й методики	
Альтернативна методика оцінювання	
Домашнє Завдання	
Учитель	
Асистент Учителя	
Оцінювання	

Стор 7.

План навчання вдома

Учень: _____

Навчальна мета	Діяльність у школі	Рекомендації щодо діяльності вдома

Стор. 8

Аналіз даних інтерв'ю

Учень: _____ Дата _____

Запитання	Відповідь батьків	Відповідь дитини	Відповідь персоналу	Узагальнені дані всіх відповідей на запитання